

MŰVELODÉSI TÁJÉKOZTATÓ

1963. ÁPRILIS

A MEGYEI TANÁCS MŰVELODÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

TARTALOM:

Népünk bizalmából	— — — — —	3
Nagy Józsefné: Nevelési tervem	— — — — —	11
Matyó Ferencné—Mészáros Imréné: A VIII. osztályosok neveléséről	— — — — —	16
Déri Antal: Osztályfőnöki óra, osztályfőnök, igazgató	— — — — —	21
Zákonyi Lászlóné: Hogyan segítem a nevelői továbbképzést	— — — — —	25
Jakubács András: A nevelési értekezletekről	— — — — —	29
Lemle Géza: Mégegyszer Versendről	— — — — —	32
Dobó Géza: Iskolareform és óravezetés	— — — — —	36
Pirisi Jánosné: Új tantárgyunk: a környezetismeret	— — — — —	39
Hoffmann Ottó: A dolgozatjavítási órák felépítése	— — — — —	44

PÉCS-BARANYAI NÉPMŰVELÉSI TANÁCSADÓ KÖZLEMÉNYEI

Antal Gyula: Az első országos ezermester tanácskozásról	— — — — —	51
Miklósi Jenő: Baranyai népművelők Veszprémben	— — — — —	55
Sebők Károly: A magyarmecskesi körzet népművelési munkája	— — — — —	59
Szibert György: Együttműködés az ifjúsági klubban	— — — — —	62
Lippenszky István: Hogyan hasznosítsuk a televíziót népművelési munkánkban	— — — — —	65
Lafleur Mária—Bali István: Játékok gyermekfoglalkoztatásra	— — — — —	68

ISMERD MEG BARANYÁT

Dr. Papp László: Baranya eltűnt falvainak kutatása	— — — — —	73
Szinkovich Márta: Baranya helytörténetének forrásaiból	— — — — —	76
Dr. Kopasz Gábor: A Pécsi Állami Levéltár kéziratos térképei	— — — — —	80
Bándi Gábor: Régészetről mindenkinek	— — — — —	84
Dr. Czirfusz János: Egy sír a Göntér-dombon	— — — — —	90
Reuter Camilló: Újabb adat Tinódi Lantos Sebestyén életéhez	— — — — —	93
Borsy Károly: Mozaikok a pécsi nyomdászat múltjából	— — — — —	96
Váróczi Zsuzsa: Csángók és székelyek	— — — — —	100
Füzes Endre: A népi építészeti stílusokról	— — — — —	104
Mándoky László: Tibeti stílusú „búsómaszk” Mohácsról	— — — — —	107
Pesti János: Rigac Jancsi, a hegyháti betyárvezér	— — — — —	110
Somogyi Géza: Babás szerkövek	— — — — —	118

FILM, SZÍNHÁZ

Tüskés Tibor: Film és irodalom	— — — — —	120
Bánfai József: A községi filmnevelési munka irányítása	— — — — —	124
Mészáros Bálint: A pécsi mozik történetéből	— — — — —	128

KÖNYVESPOLC

<i>Földvári Jánosné: A mezőgazdasági szakműveltség szolgálatában</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	132
<i>Szigetváry Sándorné: Olvasók nyomában</i>	—	egy	ormánsági	faluban	—	—	—	—	—	135
<i>Surján Miklósné: Szabadpolc a mohácsi könyvtárban</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	139
<i>Bácskai-Bosnyák Sándor: 155 000 könyv</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	142
<i>Bánfai József: Kiadványainkról</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	144

HÍREK	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	146
-------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	-----

KIADVÁNYUNK MUNKATÁRSAI

Antal Gyula, népművelési előadó, Pécs,
Bali István, általános iskolai tanár, Komló,
Bácskai-Bosnyák Sándor, könyvesbolt dolgozója, Mohács,
Bándi Gábor, múzeológus, Pécs,
Bánfai József, népművelési előadó, Pécs,
Borsy Károly, Pécsi Szikra Nyomda dolgozója, Pécs,
Dr. Czirfusz János, általános iskolai tanár, Pécs,
Déri Antal, általános iskolai igazgató, Szentlőrinc,
Dobó Géza, vezető szakfelügyelő, Vasas II.
Földvári Jánosné, könyvtáros, Pécs,
Füzes Endre, múzeológus, Pécs,
Hoffmann Ottó, általános iskolai szakfelügyelő, Szederkény,
Jakubács András, tanulmányi felügyelő, Szigetvár,
Dr. Kopasz Gábor, levéltáros, Pécs,
Lafleur Mária óvónő, Szigetvár,
Lemle Géza, népművelési csoportvezető, Pécs,
Lippenszky István, népművelési főelőadó, Pécs,
Matyó Ferencné, általános iskolai tanár, Mohács,
Mándoky László, múzeológus, Pécs,
Mészáros Bálint, műsorpropaganda csoportvezető, Pécs,
Mészáros Imréné, általános iskolai tanár, Mohács,
Miklósi Jenő, népművelési felügyelő, Sásd,
Nagy Józsefné, általános iskolai tanár, Mohács,
Dr. Papp László, múzeumigazgató, Pécs,
Pesti János, általános iskolai tanár, Pécs,
Pirisi Jánosné, szakfelügyelő, Szigetvár,
Reuter Camilló, mérnök, Pécs,
Sebők Károly, általános iskolai tanár, Magyarmecske,
Somogyi Géza, ny. tanár, Pécs,
Surján Miklósné, könyvtáros, Pécs,
Szibert György, általános iskolai tanár, Siklós,
Szigetvári Sándorné, könyvtáros, Pécs,
Szinkovich Márta, az állami levéltár vezetője, Pécs,
Tüskés Tibor, általános gimnáziumi tanár, Pécs,
Váróczi Zsuzsa, általános iskolai tanár, Pécs,
Zákonyi Lászlóné, általános iskolai tanár, Bogád,

Népünk bizalmából

1963. február 24-én megyénk népe újra hitet tett a néphatalom, a szocializmus mellett. A Hazafias Népfront jelöltjeire leadott szavazatok azt jelentik, hogy dolgozó népünk helyesli az elmúlt négy év alatt megtett utat, azt, hogy hazánkban befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. Az MSZMP központi szerveinek együttes üléséről kibocsátott „Közlemény” megállapítja:

„az országgyűlési és tanácsválasztások nagyszerű eredményei is meggyőzően bizonyítják, hogy a magyar dolgozók egyöntetűen támogatják a párt, a Hazafias Népfront politikáját, bíznak annak további sikereiben, és készek dolgozni a VIII. kongresszus által megjelölt célkitűzések megvalósításáért.”

Az elért választási sikerben jelentős szerepük volt megyénk pedagógusainak is, kik az 1958. évi választási munkához hasonlóan most is, derekasan helytálltak.

Jó munkájukért elismerés és köszönet illesse őket!

Külön öröm számunkra, hogy a választók bizalmából egy pedagógusunk országgyűlési pótképviselő, 6 megyei, 46 járási és 273 községi tanácsstag lett. Ezek a számok önmagukért is beszélnek, hisz az 1958. évi választási eredménnyel összehasonlítva jelentős számszerű fejlődést tükröznek. A járási tanácsstag pedagógusok száma 14-ről 46-ra, a községi tanácsstagoké pedig 259-ről 273-ra emelkedett!

A Baranya megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya és a Művelődési Tájékoztató meleg, elvtársi szeretettel köszönti pótképviselőnket és megválasztott tanácsstagjainkat. Büszkék vagyunk rájuk és bennük pártunk és népünk egyre növekvő bizalmát, megbecsülését látjuk megtestesítve nemcsak személyük, de az egész pedagógustársadalom iránt is.

Kérjük választottjainktól, hogy dolgozó népünk megtisztelő bizalmát teljes felelősséggel átérezve, elsőik között legyenek a nép szolgálatában.

Most, a választások után figyelmünket a mindennapi feladatok megoldására kell összpontosítanunk! Az előttünk álló feladat nem könnyű, de lelkesítő. Elérhető, belátható távlat számunkra már a kommunista társadalom, melyért harcolni a nép választottjainak becsület és dicsőség dolga.

Országgyűlési pótképviselő:

Czompó Sándor

igazgató

Máriagyűd

Megyei tanácsstagok:

Boromissza Lajos

szakfelügyelő

Mágocs

Bodó Lászlóné

napközi otthon vez.

Sásd

Rejtő János

igazgató

Pécs, Moziüzemi Váll.

Vicze Józsefné

tanító

Sumony

Dr. Görcs László

igazgató

Pécs, Leöwey Gigmn.

Takács Gyula

osztályvezető

Pécs, Műv. Oszt.

Járási tanácsstagok:

Baranyai József

igazgató

Harkány

Szulczer Györgyné

napközi otthon vez.

Siklós

Lónai Barna

nevelő

Egyházasharaszti

Selényi Miklósné

nevelő

Sellye

Bedegi József

igazgató

Teklafalu

Punak Dezső

nevelő

Vejtí

Reith János

osztályvezető

Sásd, Jár. Műv. Oszt.

Honvári Rudolfné

igazgató

Magyarszék

Petőcz István

igazgató

Abaliget

Nagy Károly

igazgató

Szászvár

Weisz István

tanító

Kaposszekcső-Szőlőh.

Kóbor István

tanító

Tarrós

Szeles Aladárné

tanító

Orfű

Klár Márton

ny. pedagógus

Magyarszék

Fejérdi József

nevelő

Ófalu

Szabó Károly

nevelő

Hosszúhetény

Dr. Mittly Zoltánné

nevelő

Szederkény

Varga Gyula

nevelő

Erdősmecske

Gajdócsi János

osztályvezető

Pécs, Műv. Oszt.

Németh István

igazgató

Bicsérd

Reichardt Lászlóné

nevelő

Baksa

Néder Kálmánné

nevelő

Szalánta

Polacsek Lajosné

nevelő

Újpetre

Fekete Pál

tanár

Komló, belv. isk.

Budai Ernőné

tanár

Komló, Fürst u. isk.

Pollák Dezsőné

igazgató

Komló, Dávidföldi i.

Soltész Istvánné

tanító

Komló, Fürst u. isk.

Dallos Istvánné

tanító

Komló, Kenderföldi i.

Fekete Erzsébet

óvónő

Komló, Sallai u. ó.

Ferenczy Sándorné

óvónő

Komló, Arany J. u. ó.

Kádár Németh Béláné

óvónő

Komló, Gesztenyési ó

Hegedüs Istvánné

igazgató-tanító

Tótszentgyörgy

Szücs Benő

tanár

Mohács, Mg. Techn.

ifj. Hantos József

tanár

Mohács, Mg. Techn.

Kovacsis Máttyás

igazgató

„ 502. Helyiip. Isk.

Balázs András
Oláh István
Varga Elemér
Hazafi Jakabné
Handler József
Tábori Béla
Nagy Imréné
Beszik Lajos
Csordás Miklós
Reichenbach Antalné

ttó, népm. ügyv.
ttó, népm. ügyv.
tanító
tanár
technikus tanár
technikus tanár
tanító
igazgató
igazgató
nevelő

„ Felsőkanda
„ Szabadságpata
Újmohács
Mohács, belv.leány i.
Mohács, ált. gimn.
Mohács, ált. gimn.
Mohács-Szőlőhegy
Dunaszekcső
Bezedek
Márok I.

Községi tanácsstagok:

Barabás János
Berger József
Csiga Ferenc
Kóró Jánosné
Szabó László
Magyar Sándor
Szabó Jenő
Karlaky Gyula
Gyanó József
Trapp Sándor
Nagy László
Makay Zoltán
Almássy István
György Margit
Szakó József
Schmidt János
Báthory Géza
Raffay Ernő
Balogh István
Darvas Henrik
Muráth István
Littván József
Dr. Várady János
ifj. Kungl József
Schön Antal
Kasza Emilné
Böhm Györgyné
Regős Lajos
Csicsmann Sándorné
Lázár Péter
Szekula Ferenc
Vázsonyi Ferencné
Bérczi Borbála
Bérczi József
Szücs Dezső

igazgatóhelyettes
igazgató
iskolavezető
iskolavezető
igazgató
iskolavezető
iskolavezető
igazgató
nevelő
iskolavezető
iskolavezető
igazgató
igazgatóhelyettes
iskolavezető
nevelő
igazgatóhelyettes
tanár
diákotthon igazgató
nevelő
tanár
tanár
iskolavezető
iskolavezető
tanár
igazgató
iskolavezető
iskolavezető
iskolavezető
nevelő
igazgató
igazgató
tanító
tanító
igazgató
tanító

Villány
Beremend
Idamajor
Drávapalkonya
Dióviszló
Rádfalva
Drávacsehi
Egyházasharaszti
Old
Drávacsepely
Ipacsfa
Kisharsány
Kémes
Szaporca
Egyházasharaszti
Magyarbóly
Magyarbóly
Magyarbóly
Nagyharsány
Siklós
Máriagyúd
Terehegy
Bisse
Villány
Nagyharsány
Villánykövesd
Palkonya
Drávaszerdahely
Bogádmindszent
Felsőszentmárton
Gilvánfa
Gyöngyösmellék
Hegyszentmárton
Hegyszentmárton
Kákics

Jakab József	tanító	Kétújfalu
Torma Károly	tanító	Kétújfalu
Szántó Lajos	igazgató	Királyegyháza
Kata József	tanító	Kisasszonyfa
Darabos Jenő	tanító	Kisszentmárton
Hetényi József	tanító	Kóros
Bodonyi Ferenc	tanító	Magyarmecske
Géczi József	igazgató	Ózdfalu
Kiss József	igazgató	Marócsa
Szalóki Tibor	igazgató	Pettend
Bedegi József	tanító	Teklafalu
Kapes Ottó	igazgató	Zaláta
Vida Sándorné	igazgató	Csányoszró
Molnár Sándor	tanító	Csányoszró
Wagner Józsefné	tanító	Drávafok
Tuzson József	tanító	Sámod
Torbó Lászlóné	igazgató	Luzsok
Huszár István	tanító	Bürüs
Varga Józsefné	műv. otthon ig.	Drávaiványi
Gázsity Milutin	igazgató	Drávasztára
Németh Lajos	tanító	Endrőc
Bíró Tibor	tanító	Királyegyháza
Horváth Miklós	szakfelügyelő	Magyartelek
Horváth Gézáné	tanító	Sósvertike
Ozdi József	tanító	Kelemenliget
Kálóczy László	tanító	Piskó
Nagy Jánosné	tanár	Páprád
Sovány István	igazgatóhelyettes	Vajszló
Bernáth Ilona	tanító	Vajszló
Tóka József	igazgató h.	Abaliget
Kovács Nándor	igazgató h.	Bakóca, gyermekotth.
Nagy Tibor	tanító	Palé
Takács Antal	tanító	Baranyajenő
Kovács Lajos	igazgató	Bikal
Cserfai Sándor	tanító	Bodolyabér
Földesi Ferenc	igazgató	Csikostöttös
Antal József	tanító	Csikostöttös
Takács Ferencné	tanító	Egyházaskozár
Zákány Gábor	tanár	Egyházaskozár
Molnár Károly	tanító	Varga
Gunzl László	tanító	Felsőmindszent
Konrád Béla	igazgató	Gerényes
Pesti Erzsébet	tanító	Kisvaszar
Ábel János	tanító	Gödrekeresztúr II.
Som Antal	igazgatóhelyettes	Gödrekeresztúr
Békés András	igazgató	Vidákpta, ifj. otthon
Tóth Istvánné	tanító	Hetvehely

Acs József Tibor	tanító	Jágónak
Tóth Imréné	óvónő	Kaposszekcső
Kovács József	igazgató	Kaposszekcső
Radnóti Akosné	tanító	Kaposszekcső
Rippl Antal	tanító	Vékény
Dávid Dénes	tanító	Kovácsszénája
Streit József	tanár	Magyaregregy
Sabacz Ernő	igazgató	Magyaregregy
Hajnal Imre	igazgató	Mágocs
Kovács Lajos	tanár	Mágocs
Tarnai Nándor	tanár	Mágocs
Cséplő István	igazgató-tanító	Mecsekrákos
Szöcs Lászlóné	tanító	Bános
Bálint Lajos	tanító	Meződ
Miklósi Jenőné	tanár	Sásd
Nyári Gyula	igazgató	Sásd
Vadas Zoltán	tanár	Sásd
Dr. Gács Gyuláné	tanár	Sásd
Banna Lajosné	igazgató	Sásd, Jár, Műv. Ház
Bodó László	műv. felügyelő	Sásd
Dr. Bossányi Albert	ny. pedagógus	Sásd
Mohai Rudolf	ny. pedagógus	Szággy
Béltéki Albertné	tanító	Szászvár-Bányatelep
Győrpál Elemér	igazgató-tanító	Tormás
Makár Béla	igazgató-tanító	Vásárosdombó
Öhler Anna	nevelő	Pécsvárad
Takács Gizella	nevelő	Pécsvárad
Bendik Antalné	nevelő	Zengővárkony
Unti Lajosné	nevelő	Erzsébet
Becker Lajos	nevelő	Máriakéménd
Trubics Balázs	nevelő	Kátoly
Mester Ferenc	nevelő	Szellő
Kollár Jánosné	óvónő,	Kátoly
Sándor József	nevelő	Erdősmecke
Nagymiklósy Ferenc	nevelő	Apátvarasd
Nagyberki József	nevelő	Berkesd
Nagy Ferenc	nevelő	Berkesd
Kovács József	nevelő	Berkesd
Kertész Károly	nevelő	Ellend
Geosits Sándor	nevelő	Szilágy
Faller Jánosné	nevelő	Hosszúhetény
Kaszás János	nevelő	Hosszúhetény
Bocz Ferenc	nevelő	Püspökszentlászló
Szirom Károly	nevelő	Véménd
Káleczy István	igazgató	Véménd
Varga Károly	nevelő	Szebény
Hoczmann Márta	nevelő	Véménd-Szebény
Görcs Dénesné	nevelő	Feked

<i>Kőszegi Lajos</i>	igazgató	Püspöklak
<i>Hartmann Jakab</i>	nevelő	Fazekasboda
<i>Donowald József</i>	igazgató	Mecseknádasd
<i>László Géza</i>	nevelő	Mecseknádasd
<i>Ledneczky Ferenc</i>	nevelő	Mecseknádasd
<i>Pribránszky Lászlóné</i>	nevelő	Mecseknádasd
<i>Megyeri Ede</i>	nevelő	Obánya
<i>Vörös Dezső</i>	nevelő	Hidas
<i>Lóczy László</i>	igazgató	Szederkény
<i>Gáspár Béla</i>	nevelő	Martonfa
<i>Standovár Mihály</i>	nevelő	Aranyosgadány
<i>Polgár Zoltán</i>	nevelő	Baksa
<i>Takács János</i>	nevelő	Baksa
<i>Zákonyi László</i>	igazgató	Bogád
<i>Aradi József</i>	nevelő	Bükkösd
<i>Vajda István</i>	igazgató	Bükkösd
<i>Vajda Géza</i>	nevelő	Cserdi
<i>Kutnyánszky Géza</i>	nevelő	Egerág
<i>Nagy Pál</i>	nevelő	Garé
<i>Kovács Béla</i>	nevelő	Gerde
<i>Beck József</i>	nevelő	Gerde
<i>Trompos Károlyné</i>	nevelő	Görcsöny
<i>Maza József</i>	szakfelügyelő	Görcsöny
<i>Tavi József</i>	igazgató	Görcsöny
<i>Vállaji Károlyné</i>	nevelő	Hird
<i>Ribarics Istvánné</i>	nevelő	Kacsóta
<i>Keszthelyi Lajos</i>	nevelő	Keszü
<i>Éles Kálmán</i>	nevelő	Kistótfalu
<i>Küsz Zsigmond</i>	nevelő	Kozármisleny
<i>Istókovics Márk</i>	nevelő	Kozármisleny
<i>Vadas Erzsébet</i>	nevelő	Kozármisleny
<i>Grisnik Fábiánné</i>	nevelő	Kökény
<i>Szabó Ida</i>	igazgató	Kővágószőlős
<i>Varga János</i>	nevelő	Kővágótöttös
<i>Mikli János</i>	nevelő	Lothárd
<i>Polgár Ferencné</i>	nevelő	Magyarsarlós
<i>Filip Anna</i>	nevelő	Nagykozár
<i>Gádoros Zsuzsa</i>	nevelő	Ócsárd
<i>Megyesi János</i>	nevelő	Ócsárd
<i>Kardos Béla</i>	nevelő	Ócsárd
<i>Kovács István</i>	nevelő	Olasz
<i>Hartmayer Konrád</i>	nevelő	Olasz
<i>Metzing József</i>	nevelő	Pellérd
<i>Miklósy Gyula</i>	nevelő	Pécsudvard
<i>Sztánics János</i>	nevelő	Pogány
<i>Csóka Józsefné</i>	nevelő	Szabadszentkirály
<i>Major Béla</i>	nevelő	Szalánta

Dohoczky Lajos	igazgató	Szalánta
Gyulai Gábor	nevelő	Szemely
Szarukán Istvánné	nevelő	Szentlőrinc
Novák Károlyné		Szentlőrinc
Déri Antal	igazgató	Szentlőrinc
Lomb Adám	nevelő	Szentlőrinc
Bánosi Adám	nevelő	Szőke
Nagy Jenő	nevelő	Szőke
Mozsgay Anna	nevelő	Szőkéd
Herr József	nevelő	Újpetre
Fehér Ferenc	igazgató	Újpetre
Zeier János	nevelő	Vókány
Pelle Gyula	igazgató	Vókány
Balatoni István	nevelő	Zók
Kuncz Elekné	igazgató	Almamellék
Péteri Ferenc	iskolavezető	Almáskeresztúr
Bene Andor	igazgató-tanító	Boldogasszonyfa
Csaba János	tanító	Boldogasszonyfa
Ács József	igazgató	Dencsháza
Töntkő Zoltán	igazgató	Szentegát
Vőneki Zoltán	igazgató	Hobol
Gold József	tanító	Csebény
Pintér Ottó	igazgató	Ibafa
Pálfalvi József	tanító	Kistamási
Domján Imre	műv. otthon ig.	Merenye
Lukácsi Jánosné	tanító	Merenye
Fodor Gézáné	tanító	Molvány
Fekete Sándor	népm. felügyelő	Sellye
Gulyás Magdolna	tanító	Mozsgó
Ács János	igazgató	Nagydobsza
Auth András	igazgató	Nagypeterd
Ori Ferenc	igazgató-tanító	Görösgal
Láng György	igazgató-tanító	Nyugotszenterzsébet
Kovács Tibor	tanító	Patapoklosi
Sik Mihályné	tanító	Rózsafa
Soós János	igazgató	Katádfa
Dobos István	igazgató	Somogyapáti
Bali László	tanító	Somogyhatvan
Karácsonyi Károly	igazgató	Somogyhárságy
Purt Gusztávné	tanító	Szentdénés
Tusnovits Imre	igazgató	Szentlászló
Harmati József	igazgatóhelyettes	Szigetvár
Szabó Endre	gimn. tanár	Szigetvár
Zágon Gyuláné	műv. ház ig.	Szigetvár
Zentay József	tanító	Szulimán
Somogyvári Jánosné	tanító	Tótszentgyörgy
Horváth Jenő	tanító	Vásárosbéc

<i>Hock János</i>	igazgató	Babarc
<i>Hergenröder József</i>	igazgatóhelyettes	Babarc
<i>Vőő A. Jenő</i>	igazgató-tanító	Bár
<i>Csordás Miklós</i>	igazgató	Bezedek
<i>Fülöpp József</i>	igazgató	Bóly
<i>Málik László</i>	műv. otthon ig.	Bóly
<i>Schmidt János</i>	nevelő	Bóly
<i>Shneider Imre</i>	igazgató-tanító	Borjád
<i>Solt Adolf</i>	igazgató-tanító	Borjád
<i>Heinek János</i>	igazgatóhelyettes	Borjád
<i>Schuszter Ádám</i>	igazgató	Borjád
<i>Wéber József</i>	igazgató-tanító	Pócsa
<i>Szántó Béla</i>	igazgatóhelyettes	Dunafalva
<i>Beszik Lajos</i>	igazgató	Dunaszekcső
<i>Nagy István</i>	nevelő	Dunaszekcső
<i>Kleisz Katalin</i>	nevelő	Dunaszekcső
<i>Ákos Jánosné</i>	nevelő	Dunaszekcső
<i>Appel József</i>	igazgató-tanító	Erdősmárok
<i>Varga Jenő</i>	igazgatóhelyettes	Himesháza
<i>Mészáros Imréné</i>	nevelő	Himesháza
<i>Zeles Benjamin</i>	igazgató	Himesháza
<i>Pelczel György</i>	igazgató-tanító	Ivándárda
<i>Matejszik Mátyás</i>	igazgató-tanító	Ivándárda
<i>Nyúl Ferenc</i>	igazgató	Kölked
<i>Kőházi László</i>	nevelő	Kölked
<i>Nyúl László</i>	népm. felügyelő	Kölked
<i>Orzsi Zoltán</i>	nevelő	Lánycsók
<i>Katona József</i>	igazgató-tanító	Lippó
<i>Nyárádi Vencel</i>	ny. tanító	Nagynyárad
<i>Jäger Márton</i>	igazgató	Nagynyárad
<i>Kanyó Ferencné</i>	igazgató-tanító	Sátorhely
<i>Szabó Margit</i>	iskolavezető	Vizslak
<i>Mészáros László</i>	igazgató	Majs
<i>Bajor Antal</i>	nevelő	Majs
<i>Jung József</i>	nv. igazgató	Palotabozsok
<i>Bóra Ferenc</i>	igazgató	Palotabozsok
<i>Wirth Károly</i>	nevelő	Somberek
<i>Lemle Edéné</i>	nevelő	Szajk
<i>Hernádi János</i>	igazgató-tanító	Szajk
<i>Maul Antal</i>	igazgató	Székelyszabar
<i>Szücs Ferencné</i>	igazgató-tanító	Szúr
<i>Hesz János</i>	nevelő	Szúr
<i>Rejtő Jakab</i>	igazgató	Töttös
<i>Mag Mihály</i>	igazgató	Versend
<i>Dékány Imre</i>	nevelő	Versend
<i>Borka Béláné</i>	műv. otthon ig.	Udvar

NAGY JÓZSEFNÉ:

Nevelési tervem

I.

A mohácsi lányiskolában kísérletképpen már a folyó tanévben a felső osztályokban nevelési terv alapján folyik a pedagógiai munka.

A megindításhoz nagy segítséget kaptunk az osztályfői munkaközösség-vezetők számára megrendezett nyári komlói tanfolyamon, ahol az OPI munkatársaitól hallgattunk értékes előadásokat. Számos nevelési cikk tanulmányozása, közös megbeszélése is hasznosnak bizonyult az osztályfőnöki munkaközösségben.

Ilyen előzmények után tettük meg az első lépést: neveltségi szintfelmérést alkalmaztunk az egyes osztályokban. Tekintettel a rövid időre — mindössze 3—4 hét állt rendelkezésünkre — felmérésünk elsősorban írásbeli jellegű volt. Véleményem szerint reális képet kaptunk iskolánk felsőosztályos tanulóiról. Tudom, a jelenlegli hivatalos pedagógiai álláspont a megfigyelést, kisebb közösségeken belüli beszélgetést, tízpercekben, munkavégzés közbeni megfigyeléseket stb. tartja elsődlegesnek, az írásbeli felméréseket esetlegesnek. A mi tapasztalatunk azonban az, hogy ha jók a gyerekek számára feltett kérdések, egyszerűen nem tartalmaznak 3—4 kérdésnél többet, ha érdeklődésüket sikerül felkelteni, nagyon is pontos és reális képet kaphatunk osztályunk tanulóinak felfogásáról. Természetesen az is elengedhetetlen, hogy írásbeli neveltségvizsga-felmérésnél a bizalmas viszony az osztályfőnök és a gyerekek közt meglegyen. Fontos tehát a nevelő részéről megnyilvánuló diszkréció; a gyerek tudja, hogy bizalmával nem él vissza a nevelő.

A mi iskolánkban az első lépés az volt, hogy kidolgoztuk a kérdéspontokat az igazgatóval és néhány segíteni kész osztályfőnökkel, az előbb említett komlói értekezleten megadott szempontok szerint. Külön kérdéscsoportokat az V—VI. osztály, külön a VII—VIII. osztályok számára. Minden osztályfőnök a saját osztályának megfelelően átalakította, vagy tett még hozzá kérdést.

En a VIII. A) leányosztály főnöke vagyok. 20 kérdést állítottam össze a neveltségi szint felmérésére, kb. 5—6 alkalommal osztottam ki a papírokat. A tanulók eleinte furcsálkodva fogadták, de aztán mindig nagyobb érdeklődéssel. — „Ugyan mire kíváncsi még a tanár néni?” — kérdezgette egyik, másik, mikor újból meglátták nálam az ismerős papírokat.

Bár négy éve foglalkozom velük, mégis nagyon sok minden érdekelt. Ilyen kérdések szerepeltek pl. a szint-felmérésnél:

Milyen tantárgyakat szeretsz a legjobban? Itt az volt a célom, hogy világosan lássan, vajon a természettudományos vagy a humán tárgyak kedvesebbek tanulóim számára? Ugyanis ebből világnézeti fejlettségükre is következtethettem. A felmérés alapján kiderült: a megkérdezett 26 tanuló közül 6 kizárólag a természettudományos tantárgyakat, 9 tanuló a humán tárgyakat, 11 tanuló vegyesen sorolta fel kedvenc tantárgyait.

A következő kérdésnél beigazolódott előbbi feltevésem; így hangzott a kérdés: *Mit tudsz a világ keletkezéséről, az emberiség kialakításáról?* (Mellékesen jegyzem meg, hogy a kérdést egy kis történetbe ágyaztam, hogy érdekesebb legyen a tanulók számára. Ezt a módszert többször alkalmaztam, a gyerekek szívesebben fogadták, mint a puszta kérdéseket.) A megkérdezettek közül mindössze 4 gyerektől kaptam határozott idealista felfogású választ (isten teremtette), a többi 21 tanuló nem egészen helyes megfogalmazású természettudományos felfogást vall, de 3—4 tanulónál ilyen, vagy ehhez hasonló bejegyzést olvashattam: „a világ anyagi eredetű, de az embert egy felsőbb lény teremtette.”

Politikai tájékozottságukról, ill. tájékoztatlanságukról adott hű képet pl. a 4. kérdés: *Olvasol-e újságot, vagy képeslapot? Sorold fel, melyeket olvasgatsz, vagy nézegeted rendszeresen!* A felmérésnél beigazolódott, hogy a tanulók — helyesebben a szülők — legtöbbször járat napilapot, szaklapot, vagy képes újságot, sőt helyenként többféléit is. Mindössze 3 tanuló válaszolt „nem”-mel. Szinte örültem már, milyen szép feleleteket kapok majd a következő napokon sorrakerülő 12. és 13. kérdésre, melyek szorosan kapcsolódtak a 4-hez.

Az említett kérdések: 13. *Milyen hazai eseményről tudsz? Írd le!* A 14. így hangzott: *Milyen külföldi eseményről tudsz? Ezt is írd le!* — Szóban hozzáfűztem természetesen, hogy rádióban vagy újságban hallott, ill. olvasott legújabb események jöhetnek számításba. Kiderült, ha járatnak is újságot, bizony azt nem forgatják, a rádió híreit sem hallgatják. A 26 tanuló közül mindössze 3 tanuló tudott hazai eseményt említeni, külföldit 10, — ám ez nem volt nehéz, akkor zajlott éppen a Karib-tenger körüli válság, Kuba igazságáért szállt síkra a békét követelő emberiség nagy része. Úttörőcsapatunk is tiltakozó gyűlést tartott, éppen ezért sajnálatos, hogy csak 10 tanuló írt a kubai eseményekről.

Nem szándékom itt felsorolni és elemezni az összes kérdést, mert volt még sokféle és tanulságos, csak néhányat említek meg közülük, mert az alább leírtak megértését megkönnyíti. Pl. *Sorold fel, milyen városokban, falvakban jártál már szülőhelyeden kívül!* — Egy történet keretén belül azt vizsgáltam: *elitélük-e a tanulók a munkátlan életet? Milyen a tanulók igazságérzete? Milyen új alkotásokat ismernek városunkban? Hazánkban? Milyen pályára készülnek és miért? Mi az egyéni vélemény az osztályközösségről? Miért jó, vagy rossz? — Mivel tölti legszívesebben szabadidejét? Sorold fel 5 regényt, melyet a közelmúltban olvastál! Sorold fel 5 filmet, melyet a közelmúltban láttál! Mi a véleményed az iskola nagy társadalmi munkájáról, a politechnikai terem építéséről?* stb.

Nagyon sok tapasztalatot szereztem a felmérés során osztályomról. Jelenlegi neveltségi szintjüket tartalmazta feleletük. Pl. egy nagyon fontos kérdéstről, világnézeti neveltségükről a következőket állapíthattam meg: „Az osztály világnézeti neveltsége helyes irányban halad, a megkérdezett 26 tanuló közül 21

vallja magának a természettudományos műveltséget. Ismeretük azonban nagyon hiányos, nem rendszerezett... Éppen helyes irányú világnézeti neveltségük érdekében meg kell velük szeretettni jobban a természettudományos tárgyakat. ... A tanulóknak a szocialista társadalomról, a munkásosztály történelmi hivatásáról, szerepéről nincs alapos ismeretük, tudásuk bizonytalan. A megkérdezett 26 tanuló közül 6 nem tudja, hogy szocialista társadalmunk vezető osztálya a munkásosztály, és csak 9 tanuló tudja vezető munkáspártunk pontos nevét.”...

De hiányos az ismeretük a társadalom törvényszerűségeiről. (Az osztály alig egyharmada adott kielégítő választ: *Mikor van szükség forradalomra a történelemben az eddig tanultak alapján?* feltett kérdés.)... A már eddig elért eredményeinkről, szocialista vívmányainkról, politikai eseményekről, a KISZ szerepéről mind nagyon kevés a tudásuk. Többek közt ez került be a neveltségi szint rovatba a nevelési terv „Világnézeti nevelés” c. részébe.

Az *esztétikai neveltség* kérdéseinél pl. kiderült: „... Bár szabadidejüket általában hasznos foglalkozásokkal tölti el (olvasás, TV nézés, sport, rádiózás), Kialakult és helyes szemléletük nincs új életünk fontosabb művészi irányzatairól, alkotásairól... A kulturális szemléletet nem tettük a múltban tömegélménynyé... stb.”

Sok hiányról, kevés meglévő eredményről kaptam tehát hű képet. A tenni való: meg kell terveznem az osztály nevelését! Nem szabad keseregnem a jelenen, cselekedni kell a jövő érdekében. — Ehhez hasonló gondolatok kergettek egymást bennem. Felmerült: hogyan is kezdjek hozzá? Lám itt az eredmény. Neveltük ezeket a gyerekeket 7 éven át, minden tanító és minden tanár. Honnan hát e nagy hiányosság? — A nevelés tervszerűségének szükségességét számomra ez az első, saját tapasztalatomon alapuló neveltségi szintmegállapítás bizonyította be, s úgy gondolom, többi kartársam is hasonló véleményre jutott, ha már az idei tanévben próbálkozott ilyesmivel.

Következő lépése a nevelési terv elkészítése volt. Ez még nehezebb dió: gyakorlat nélkül, tapasztalat nélkül, mindössze néhány útmutatás alapján. Ráadásul októberben volt egy értekezletünk, melyen a megyei úttörővezető arra kért bennünket, hogy az úttörő munkatervet a rajvezetők — vagyis osztályfőnökök — a nevelési tervbe dolgozzák bele, ahol van ilyen. Természetesen az osztályfőnöki tematikát is bele kell dolgozni a nevelési tervbe, — gondoltam — hiszen ezek az órák a kimondott nevelőórák, ezeket nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Sok vita, töprengés után aztán megállapodtunk az osztályfőnökökkel a következő feldolgozási formában: Három főterületre összpontosítottuk nevelési tevékenységünket a komlói tanfolyam útmutatása szerint: *testi nevelés, erkölcsi és világnézeti nevelés* (ide tartozott még a hazafiságra, munkára, közösségre nevelés stb.) és *esztétikai nevelés*. Vettem egy füzetet, azt függőlegesen három részre osztottam, egyszerre két oldalt véve, a következő felosztásokkal:

Neveltségi szint:

Nevelési terv:

Módszer:

A *neveltségi szint* oszlopába írtam a felmérés redményeinek, illetve hiányainak adatait, amely az összesítésben adva volt mindhárom nevelési főterületen.

A *nevelési terv* oszlopának tartalma önként adódott; részben a neveltségi szint hiányairól, részben az osztályfőnöki tematikából, részben az úttörő próbakönyvből. (A hármát össze kell hangolni!)

A módszer rovathba azt írtam, hol fogom a nevelési célt megvalósítani; milyen osztályfőnöki órákon, melyik vagy milyen úttörőfoglalkozásokon, vagy milyen más formában.

A felmérés megmutatta azt is, hogy a legnagyobb hiány a világnézeti és politikai nevelési területeken van, tehát ott a legtöbb a tennivaló.

A terv készítésénél felhasználtam:

1. A neveltségi szint felmérését tartalmazó összesítést.
 2. A VIII. osztály osztályfőnöki óra-tematikáját.
 3. Az „Ifjúság a szocializmusért” úttörő próbafüzetet.
- Kezdtem tehát a *testi nevelésnél*, mint első főtémánál.

A *neveltségi szint* rovathban 4 pontban soroltam fel a hiányokat. Pl.:

1. Rendesek, tiszták a tanulók általában, de társaikat nem intik a higiéniai szabályok betartására.

2. Rendszeres életmódjuk nem tudatos; a szülői ház befolyásolja stb.

A *nevelési terv* rovathba a következő került e két ponthoz:

1. El kell érni, hogy a higiéniai szabályokat ne csak magukra nézve ismerjék el a tanulók kötelezőnek, hanem társaikkal is betartassák.

2. Be kell láttatni a „napirend” szükségességét, a tervszerű élet fontosságát.

A módszer rovathoz a következő került:

1. *Osztályfőnöki teendő*: tisztaságfelelős megválasztása, ellenőrzése az osztályban.

Rajtaütésszerű ellenőrzés az osztályban, a WC-n. (I—II. félév folyamatosan.)

Osztályfői óra: „Az életkorral kapcsolatos egészségügyi kérdések” (II. félév).

Úttörő rajprogram: Folyosóügyelet megszervezése minden második hónapra.

Orsi beszélgetések.

2. *Rajprogram*: Mindenki önállóan elkészíti napirendjét, az óravezetők időnként ellenőrzik az órs tagjait.

Osztályfői óra: „Önfegyelem és önellenőrzés.” (I. negyedév.)

Ha így készítjük el a nevelési tervet, könnyű elképzelni, hogy tükörképszerűen jelenik meg az osztályfőnök előtt a jelenlegi állapot, a hiány és tennivaló, valamint a tevékenységi forma.

Mint említettem, osztályomban az erkölcsi nevelés terén mutatkozott a legnagyobb hiány. Mégsem a pontok, tennivalók számszerű mennyiségében mutatkozott meg tervemben a többlet. A nevelési terv akkor ér valamit, ha annak minden pontját az osztályfőnök kívülről tudja, azaz magáévá teszi, minden alkalmat megragad felhasználásukra, nem csak azt a bizonyos „módszert”, tevékenységi formát használja fel, amit a tervben megjelölt. Márpedig egy 30—40 pontból álló nevelési tervet bizonyára képtelen állandóan fejben tartani. Ezért foglaltam össze az erkölcsi-világnézeti területen mindössze 7 pontban a tennivalókat. Az ellenben igaz, hogy míg a *testi nevelésre* a terv-füzetben 7 kettős oldal elég volt, a *világnézeti, erkölcsi nevelés* 3 és fél kettős oldalt foglalt el.

Nem szeretnék ismétlésekbe bocsátkozni; beszámolóm első részében foglalkoztam osztályom *világnézeti, erkölcsi* neveltségi szintjével; igaz nem pontokba szedve. Az előbbi példa alapján könnyen elképzelhető, hogy itt is ugyanígy csoportosítottam az osztály jelenlegi állapotát, mint a *testi nevelésnél*. Néhányat megemlítenék még, mi került a *nevelési terv* rovathba?

1. A tanulókat meg kell ismertetni a Föld kialakulásának, a világ keletkezésének, természettudományos magyarázatának alapjaival. Értse meg, hogy a világ megismerhető, értse meg annak anyagi voltát. Ismerje az ember származásának természettudományos magyarázatát.

6. Meg kell gyűlöltetni a tanulókkal azokat, kik akadályozzák új életünk fejlődését. Igazságérzetüket fejleszteni kell. Értékelni kell társadalmi munkavégzésüket.

7. Tovább kell fejleszteni a „követelők” taborát a jobb osztályközösség érdekében. (A két órs tisztségviselőinek, megbízatásainak, jutalmazásainak, büntetéseinek arányaira fokozatosan ügyelni kell!) Egyrészt a jó osztályközösség, másrészt a versenyszellem fenntartására *tanulmányi versenyt* kell hirdetni a két órs között.

A módszer rovatba a következő került e kérdésekkel kapcsolatban:

• 1. *Osztályfői óra:* „Elképzelések a Föld és az élőlények kialakulásáról régen és ma.” (2. óra.) (I. negyedév.)

Rajprogram: „Az élet keletkezése, kialakulása.” (Előadás.) (II. negyedév.)

Tanórák: Földrajz, történelem, fizika, kémia órák idevonatkozó része. (Szaktanárok figyelmének felhívása.) Nevelési célkitűzések fontossága az ilyen irányú tanórákon. A Rádió, TV, újság ilyen vonatkozású előadásaira, illetve cikkeire felhívni a tanulók figyelmét. (Egész évben folyamatos.)

A 6. pont módszere:

Osztályfői óra: „Igazságosság és szocialista becsület.” (III. negyedév.)

Tanórák: Irodalom: Gárdonyi: Török bankó. Majakovszkij: Vers a szovjet útleveletről. Mikszáth: Néhai bárány. Ady: A grófi szérún.

Rajprogram: „Teljesíts 20 óra társadalmi munkát!” (Tanműhelyépítés.) (Folyamatos.) Rajgyűlésen értékelni kell, a legjobb munkásokat jutalmazni; a szülők tudomására hozni!

A 7. pont módszere:

Osztályfői óra: „Határozottság, szigorúság.” „Helyes és helytelen erkölcsi érzelmek.” (Következetesen napirenden kell tartani a felelősségrevonást.)

Rajprogram: Meg kell szervezni a tanulmányi versenyt a két órs között oly módon, hogy mindkét óravezető kiszámítja az előző évvégi bizonyítvány alapján 2 tizedesjegy pontosságig tagjainak tanulmányi átlagát; minden tanuló felajánlást tesz egy órsi foglalkozáson, milyen tárgyból javít, illetve hány századdal akarja javítani eredményét. Az eredményt rajgyűlésen értékeljük, félevenként. A győztesek külön kirándulásra mennek a tavaszi, ill. nyári szünetben.

A harmadik nevelési területen ugyanígy jártam el. (*Eszttétikai nevelés*), de ezt már nem részletezem, gondolom így is világos, milyen formában készítettem el nevelési tervemet.

Miután készen voltam, az osztályfőnöki órák tematikáját e nevelési terv alapján állítottam össze.

Befejezésül csak annyit: nem könnyű nevelési tervvel dolgozni, de megéri a fáradságot. Ezt már eddigi tapasztalataim alapján is állíthatom; ezekről az év vége felé szeretnék beszámolni.

MATYÓ FERENCNÉ—MÉSZÁROS IMRÉNÉ:

A VIII. osztályosok neveléséről

Évekig tartó vita-kérdés volt a tantestületekben; lehet-e tervszerűen nevelni? A vitát az indította el, hogy pántunk és kormányzatunk célul tűzte ki a szocialista embereszmény kialakítását. Évek tapasztalatai azonban megmutatták, hogy ehhez nem elégséges nevelő munkánk eddigi formája és tartalma. Bár sokat és nem rosszul dolgoztunk, sőt, bizonyos tervszerűség is volt már nevelő munkánkban, mégis látnunk kellett, hogy nem érjük el azt az eredményt, amit szocialista fejlődésünk megkíván az ifjúságtól.

Az útkeresés közben mint mentőkötélbe kapaszkodtunk a szovjet nevelési tervbe. Szinte maradéktalanul vettük át tartalmát és tematikáját. Mivel azonban nem dolgoztuk át eléggé saját adottságainknak megfelelően, csak részben E beinduló munkának legnagyobb értéke tulajdonképpen az volt, hogy elindultunk a tervszerű nevelés útján.

E próbálkozásuk hiányosságát látván indult el az iskolareform keretében az a törekvés, hogy egy egységes, hazai sajátosságoknak megfelelő, gazdag tapasztalatokra épülő magyar nevelési terv szülessen meg.

Az országos problémák és próbálkozások iskolánkban, a Mohács Külvárosi Állami Általános Iskolában is hasonló mértékben jelentkeztek.

Az 1060—1961. tanévben már nevelési tervvel dolgozott iskolánk. E terv a szovjet nevelési terv mintájára készült. A munkát teljes egészében az iskola igazgatója állította össze, és osztályokra lebontva egyénileg beszélte meg minden osztályfőnökkel a rávonatkozó feladatokat. E feladatok a következők voltak:

1. Építse be a tervet osztályfőnöki óráiba és nevelő munkájának minden területére.

2. Vegye fel és tartsa állandóan a kapcsolatot az osztályában tanító szaktanárokkal, hogy a nevelési tervből ráháruló feladatokat megvalósítsa.

A nevelési tervnek ilyen alkalmazása a beinduláshoz jó volt. A későbbi tapasztalatok és tanulmányozások rámutattak arra, hogy az igazgató milyen óriási munkát vállalt magára a nevelési terv ilyenforma beindításával. Most már látjuk, hogy sokkal gyakorlatibb, konkrétabb munkát végzünk, ha az osztályfőnökök nevelési tervéből, mint sejtekből tevődik össze az iskola nevelési terve.

Ezt a munkát végeztük el az 1961/62. tanévben a szovjet mintára készült

első magyar nevelési terv segítségével. A párhuzamos osztályok osztályfőnökei készítették el egy-egy osztály nevelési tervét és anak alapján végezték évi nevelő munkájukat. E tervek ráépültek ugyan az előző évi tervezésre, de némileg sematikusak voltak. Eredményük leginkább az volt, hogy nagy mértékben elősegítették az egységes nevelési munkát iskolánkban.

Az 1962/63. tanév beindulásánál már nagy segítséget jelentett számunkra mindaz, ami az új nevelési terv készítésével kapcsolatos előmunkálatokból tudomásunkra jutott. Ebből leginkább a szintfelmérés jelentett számunkra továbbhaladást. Világossá vált előttünk, hogy igazán tervszerűen és eredményesen csak akkor dolgozhatunk, ha konkrétan látjuk, hogy hol áll egy-egy osztály neveltsége, mit értünk el és mi az elkövetkezendő feladat a nevelés különböző területein. A neveltség szintjének megállapítása érdekében a tanév elején néhány órát felmérésre fordítottunk. Minden osztályfőnök először is azt mérte fel, hogy mennyit sikerült megvolósítani előző évi nevelési tervéből, és mely területen mutatkoznak leginkább hiányosságok. E munka javarészt írásbeli közvéleménykutató kérdések formájában történt. Bár némi eredményt értünk el e módon is, ma már tudjuk, hogy e szintfelmérő munkát sokkal eredményesebben végezhetjük más eszközökkel. Pl.: a megfigyelés módozataival, kísérlettel, beszélgetéssel, cselekedtetéssel. Az írásbeli felmérések alapján kapott kétségtelenül csekély eredményeket úgy igyekeztünk felhasználni, hogy nem a konkrét válaszokat, hanem a sorok között meghúzódó valóságot, — ami élesen rávilágított egy-egy tanuló jellemére — igyekeztünk felhasználni. Ennek alapján mégis bizonyos szint-meglátással fogtunk hozzá osztályonként nevelési tervünk elkészítéséhez.

Nevelési tervünket a VIII. osztályokban különös gonddal állítottuk össze, mivel e tanulókat már szilárd alapelvekkel kell az általános iskolából elbocsátani. A nevelés minden területénél konkrét célkitűzéseket vettünk, megállapítottuk a megvalósítás módját és határidejét. E célok megállapításánál arra ügyeltünk, hogy ne méretezzük túl, de ugyanakkor igényesek is legyünk. Továbbá óvakodtunk a sematizmustól, vagyis attól, hogy figyelmen kívül hagyjuk a párhuzamban haladó osztályok sajátosságait, vagyis neveltségi szintjét az egyes területeken. Pl.: A VIII. a) osztálynak évek óta összeforrott közösségében egészen más célkitűzéseket kellett felvenni a közösségi nevelés területén, mint a VIII. b) osztályban, ahol a tanulók fele a körzetesítés következtében most került a csoportba.

A VIII. a) osztály kialakult közösségénél a főcél már az lett, hogy e közösség, helyes irányban szinte önmagát mozgassa. A cél tán először kissé túl merésznek látszott, azonban a gyakorlat aztmutatta, hogy tanulmányi szempontból, de különösen a társadalmi munka területén példásan megvalósult. Ennek okát abban kereshetjük, hogy a cél megvalósításához vezető egyes fokozatok megválasztása helyesnek bizonyult.

Pl.: 1. Osztályfő adja a konkrét feladatot és jelöli meg a végrehajtás módját.

2. Osztályfőnök csak a feladatot adja, de a módot a közösség állapítja meg a „mag” irányításával.

3. A feladatot a közösség választja és az osztályfőnök segítségével oldja meg.

4. Az elvégzendő feladatot nemcsak meglátja, hanem önállóan meg is oldja és értékeli a közösség.

Ezzel szemben a VIII. b) osztály elsődleges célkitűzése csakis az lehetett, hogy a közösség összekovácsolódjék. Ennek módja a következő lépésekben történt:

1. Az új tanulók megismerése.
2. Baráti csoportok kialakítása.
3. Az aktív „mag” kiemelése.
4. Az aktív „mag” mozgatása az osztályfőnök részéről.
5. Az aktív „mag” mozgása az osztály egyes feladatok végrehajtására.

E feladatok első benyomásra túl aprólékosnak tűnnek, a gyakorlatban azonban kiváló eredményeket hoztak. A célkitűzést meghaladva a VIII. b) osztály ma már egyes feladatok elvégzésére önállóan mozdul meg az aktív mag irányításával, mintegy kellemes meglepetést szervez osztályfőnökének. Pl.: „A tanterem az otthonunk” mozgalom önálló elindítása.

Míg a közösségi nevelés terén más-más célkitűzéssel indult a VIII. a) és VIII. b) osztály, addig a munkára-nevelés és a társadalmi tulajdon megvédésének területén közösek voltak a céukitűzések. Ezek között a társadalmi tulajdon megvédésére való nevelés elsődleges szükségletként jelentkezett, mivel ebben a tanévben vette birtokába tanulóifjúságunk az új, modern iskolát. Természetesen elsősorban a VIII. osztályok számára lehetett határozott célkitűzés: „Ne csak magad véd meg iskolád épségét és szépségét, hanem másokkal is őriztesd meg!” E cél érdekében a VIII. osztályos tanulókból alakítottunk úttörő karhatalmi és rendfenntartó csoportokat. E csoportok tagjai felelősségük tudatában lelkiismeretes munkájukkal megkönnyítik az ügyeletes tanárok ellenőrző tevékenységét. Ezzel sikerült elérni, hogy a VIII. osztályos tanulóiban egyre jobban tudatosodjon a válik. „A VIII. osztály már példamutató, tudatos fegyelemre kötelez”.

A munkára-nevelés másik közös célkitűzése a VIII. osztályokban: „Boldog életed titka, a helyes pályaválasztás”. E cél érdekében elsősorban arra törekedtünk, hogy megismertessük és megszerettessük tanulóinkkal a fizikai munkát. Némi harcot kellett vívni azzal az előítéllettel, hogy iskolázott, művelt ember csakis szellemi munkát igénylő pályán helyezkedhet el. Számtalan konkrét példával sikerült tanulóink előtt világossá tenni, hogy ma már a fizikai munkák egyes területi magasfokú szellemi tevékenységet igényelnek. Ennek eredménye, hogy a tanulók 60 %-a a termelő munkában kíván elhelyezkedni, 26 %-a ipari és mezőgazdasági szakiskolában és mindössze 14 %-a folytatja tanulmányait gimnáziumban.

A felmérések alapján világossá vált előttünk, hogy legintenzívebb munkát, a világnézeti, erkölcsi, politikai nevelés igényel. A szilárd, meggyőződéses materialista felfogástól az ugyarmilyen szilárd idealista felfogásig a legszélesebb, szinte árnyalatokban különböző skálával találkoztunk mindkét osztályban. Tehát itt a célkitűzésnek alkalmazkodnia kellett a neveltség szintjének sokrétűségéhez. Feltétlen célul kellett kitűznie az egyéni ráhatást. Ezt azonban nem kizárólag az osztályfőnök feladatává tettük, hanem pont az egyéni nevelés elvét szem előtt tartva szaktanárok, sőt, szilárd materialista meggyőződésű tanulók segítségét is igénybe vettük. E sokrétűséget azonban szorosán összefűzte egy határozott célkitűzés: nem szólamokkal, hanem tények bebizonyításával, megfellebbezhetetlen értelemrehatással neveljük e téren. E meggyőződésből fakadó cél-

kitűzés helyesnek bizonyult. Ezt a következővel igazolhatjuk: ingadozó tanulóink szinte lépcsőzetes fejlődést mutatnak.

1. Vannak akiket csupán a passzivitás légköréből sikerült kimozdítani. De eredmény már az is, hogy bár hallgatva, de érdeklődéssel figyelik a kérdések megvitatását.

2. Vannak olyanok is, akikben a felkeltett érdeklődés már határozott fejlődést-mutató kérdésekben nyilvánul meg. E kérdésekből eredő viták intenzíven segítik a továbbfejlődést.

3. Kemény küzdelmet kell folytatni azzal a csoporttal, akik már kérdést-kérdésre halmazva, szinte azért provokálják a vitát, hogy önmagukat meggyőzzék. Vigyáznunk kell arra, hogy e csoport helyes, nem agresszív irányítása eredményezi ezen tanulók számára a materialista meggyőződést és segíti elő az alsóbb fejlődési fokon állók előbbre haladását.

4. Végül — bár még kislétszámú — azon tanulók csoportja, akik bátran, meggyőződésből fakadóan, öntudatosan állnak ki materialista életszemléletük mellett. Nagy hibát követnének el, ha nem használnánk ki azt a lehetőséget, hogy e tanulóknak módot és alkalmat adjunk felfogásuk közvetlen beszélgetés formájában történő kinyilvánítására. E tanulók segítsége csak akkor lesz eredményes, ha az osztályfőnök résen áll, hogy az öntevékeny viták ne fajuljanak rosszindulatú ellenségeskedéssé.

E fokozatokat tisztán látjuk és megnyugtató számunkra, hogy a tanév hátralevő részében feltétlenül eljutunk odáig, hogy valamennyi tanulóinkban a nyitott kérdések élnek, a feleletek dolgoznak és életkorukkal párhuzamban fejlődő józan logikájuk feltétlenül meghozza azt az eredményt, hogy vitaképes életfelfogásuk alakuljon ki. Abban pedig feltétlenül bízunk, hogy a világnézetileg most helyes úton járó tanulóink az előbb említett célt már év végére elérik.

A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmusra nevelés kérdése a VIII. osztályban komoly munkát igényel. E területen legintenzívebb munkát a történelem tanár végezhet. VIII. osztályaink abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy történelem tanáruk VIII-os osztályfőnök és éveken keresztül meg tudta alapozni a helyes történelmi szemléletet. Így az utolsó évben a nacionalizmus, sovinizmus, proletár internacionalizmus és szocialista hazafiság kérdése már nem okoz különösebb problémát. Célja az, hogy a tisztán látott fogalmakkal dolgozva a tanulók történelmi ismereteit a napi politikai kérdések tisztánlátásáig vezesse. E téren már eredmények is mutatkoznak.

Az esztétikai nevelésben nem csekély segítséget jelent az óriási kontraszt az igen mostoha külsővel és adottságokkal rendelkező régi és a modern, szépeket fejlesztő új iskola között.

Célul azt kellett kitűznünk, hogy észrevételessük és értékeljük a különbséget, továbbá tudatosítsuk a tanulóinkban, hogy a szépet nemcsak megőrizni, hanem továbbfejleszteni és barátságossá, meleggé, otthonossá kell tenni. E cél érdekében indította be a VIII. b) osztály „A tanterem az otthonunk” mozgalmat.

Ugyancsak e célt szolgálja népi hímezések készítése a tantermek díszítésére. Az igazgató kezdeményezésével, vezetésével nagy feladatot vállaltak ezzel magukra, de ez máris meghozta gyümölcsét, mert az alsóbb osztályosok is örömmel kapcsolódtak ebbe a példamutató munkába.

Nevelési tervünkkel kapcsolatos értékelő munkánkban arra törekedtünk, hogy a főbb területek vonalán haladva átfogó képet adjunk az osztályainkban folyó tervszerű nevelésről. Az állandó tanulmányozások, útkeresések közben jutottunk el odáig, hogy legfőbb feladatunk látni a célt, a hozzávezető út fokozatait, módzatait és eszközeit. Véleményünk szerint jó úton haladunk. Ezt bizonyítja az, hogy bármikor szinte önellenőrzés-szerűen fel tudjuk mérni az eredményt.

DÉRI ANTAL:

Osztályfőnöki óra, osztályfőnök, igazgató

Gondolatok az igazgató segítő és irányító munkájáról

Rövid történeti áttekintés — a teljesség igénye nélkül — világosabbá teheti azt az utat, mely elvezetett a jelenlegi, egyre eredményesebb útkereső munkához. E rövid áttekintés ugyanakkor abban is segít, hogy megtaláljuk az irányítás és segítségadás helyes módját. Az kétségtelen, hogy — a felszabadulás utáni időket vizsgálva — nagyjából most jutottunk oda, hogy kezdjük látni az osztályfőnöki munkában a „mit”-et, és egyre világosabbá válik a „hogyan” kérdése is. E két főkérdéssel egyben meghatároztuk a munkának azt az irányát is, mely most már sürgetően igényli a *minőségi munkára* való törekvést.

Az idősebb kartársak még emlékeznek a „polgáriban” és a gimnáziumban eltöltött évekre. A régi időkre visszaemlékezve gyakran mondjuk, hogy „régiben nem volt ennyi gond és probléma a neveléssel”. E megállapítás — ha csak részben is — de igaz. Iskolai vonatkozásban abban az időben is volt gond és baj bőven. De e gondok és bajok inkább anyagi vonatkozásban mutatkoztak. A nevelés kérdése a mainál sokkal egyszerűbb, probléma-mentesebb volt.

A 30-as évek táján egyáltalán nem, vagy csak elvétve találkoztunk osztályfőnöki órákkal. A nevelés kérdése ilyen vonatkozásban nem volt kérdés, mert hiszen ott volt a hittan, a prédikáció a kötelező istentiszteleteken, a KALOT, és egyéb intézmények, ahol az ifjúságot alakították és nevelték. De már ebben az időben is volt olyan osztályfőnök, aki — az említetteken felül, és azon kívül — foglalkozott az ifjúság „lelki alakításával, csiszolásával”. Ez a nevelő munka azonban erősen alkalmoszerű és esetleges volt, és nagyon hasonlított a „prédikáció”-hoz. A diákság is „lelkifröccs”-nek, vagy „lelki masszázs”-nak titulálta. Ez a munka azonban nemcsak alkalmoszerű volt, hanem erősen magánviselte az egyházak gondolkodását, és a kornak megfelelő állami, társadalmi arányelveket.

A 38—40-es években jelentkezik először órarend-szerűen az osztályfőnök célzatos és tervszerű nevelő munkája. A szükségnek megfelelően változott az óra elnevezése. De főként az óra tartalma volt igen változó. Egyházi iskolákban, — az iskolák céljainak megfelelően — főként azzal törődtek, hogy „széplelkű, vallásos ifjakat” neveljenek. „Keresztény, magyar” ifjakat. Állami iskolákban — a tanár beállítottságától függően — hamis, irredenta szólamokkal, és szólamokra nevelték a fiatalokat. A 40-es évektől kezdve határozott háborús hangulatot kezdtek teremteni, és előkészítették a fiatalok a háborúra. A pécsi diákok még jól emlékeznek azokra a „hazafias” tüntetésekre, melyek a Széchenyi téren zajlottak le.

Ebben az időben kezd egyre erőteljesebben behatolni a középiskolákba, és

az osztályfőnöki órák anyagába az antiszemitizmus. Ugyancsak ebben az időben indul „virágzásnak” a levente intézmény is. Ezzel egyidőben lehetetlen volt nem észrevenni a hittanórák és prédikációk tartalmának és mondanivalójának változását. Helytelen volna ha nem tennék itt hozzá, hogy azért voltak abban az időben is olyan tanárok, akik komolyan vették az akkori egyre nehezedő időket, és igyekeztek legalább az „arany középútat” betartani, és nem lengtek ki egyik szélsőség felé sem. De a tanárok zömének szájába mégis a „korszellem” adta a mondanivalót. A „turáni szellem”, a „turulmadár” frázis 1941-től csak erősödött. Hiszen a „konc-ból mi is részesülni akartunk, a „nagy osztozkodásnál”. Erre pedig elő kellett készíteni a majdani vezetőket, a leendő értelmiséget.

Az 1945-ös év, a felszabadulás, rombadöntötte a „nagy álmokat”. A „turáni szellemből” „turáni átok” lett, a „turul madár” pedig Nyugaton keresett új fészket. És a romokon — ha lassan is — de sarjadni kezdett az új élet. A 48—49-es évek végre meghozták az időt, amikor minden kezdett világosabbá válni. Az 1956—57-es téli félév szomorú elkanyarodása után sok zökkenővel bár, de egyre világosabbá vált a nevelőmunka iránya és célja.

Visszatekintve e történelmi útra, most már bátran leszögezhetjük, hogy a mai napig a legnagyobb eredményeket a „mit” kérdésében értük el. Fejlődésünk mostani szakaszában egyre inkább a „hagyon” kerül előtérbe.

Az ideai tanévig meglehetősen zilált terület volt az osztályfőnöki órák anyaga. Még néhány évvel ezelőtt komoly harcot kellett vívnom néhány osztályfőnökkel azért, hogy az osztályfőnöki órák anyagát legalább helyesen arányosítsák. Évi elosztásban, az összóra-mennyiségnek csak mintegy egynegyede volt alkalmas a szocialista világnézet formálására. Az órák zöme a viselkedéssel és az etikett-szabályokkal foglalkozott. Emlékszem egy félévi értekezletre, melyen az egyik kartárs javasolta, hogy alakuljon munkacsoport az illemszabályok kérdés-felelet-szerű feldolgozására. Komoly eredménynek számít, hogy 1957—58-ban már sikerült elérni, hogy némi átértékelést végeztünk az illemszabályok terén a társas együttélés szabályainak javára. Persze, ez odavezetett, hogy egyes osztályfőnökök „panasz-órákat”, mások viszont társas-tárné órákat rendeztek. Végülis — a zürzavart és a túlzott egyénieskedést megszüntetendő — egy teljes napot rászánva, kidolgoztam egy általános tervet, témákra lebontva, az osztályfőnöki órákra. Már akkor volt olyan érzésem, hogy nem szabhatom meg valamenynyire óra anyagát teljes pontossággal, mert vannak speciális osztály-problémák is, és ezek megtárgyalására is kell időt engedni, illetve időt tervezni. Ezért nagyjából elharmadoltam az évi óramennyiséget a következő módon: egyharmada ünnepeink, egyharmada a szocialista erkölcs alakítás és egyharmada szabadon felhasználható idő.

Hogy megkönnyítsem az osztályfőnökök munkáját, külön falitáblát készítettem a tanári szobába ezzel a felirattal: „*Heti nevelési problémánk*”. Nyolcadívnnyi papíron szinte vázlatot adtam, fő és alpontokra bontva, az órára. Mi lett ennek a következménye? Több osztályfőnök minden kritika és gondolkodás nélkül, egyszerűen lemásolta az általam adott vázlatot. Sőt, akadt olyan osztályfőnök is, aki osztályfőnöki óra előtt egyszerűen kiemelte az általam megadott szempontokat a tartóból, és azt táblai vázlatként felírta a tanulóknak. Kétségbeesetten láttam, hogy ezzel a „mankóval” leszoktatom osztályfőnökeim egy részét az önálló gondolkodásról és cselekvésről. Még szomorúbb volt az a felfedezésem,

hogy egyik-másik kartárs, éppen a megadott szempontok miatt egyáltalán nem veszi figyelembe az életkori sajátosságokat. Változatos skáláját láttam az óráknak, a semmitmondó „blablától” az „Empiriókriticismus”-ból való idézésig.

Két választásom volt: vagy megszüntetem az eddigi „mankózást”, és szabadjára engedem az osztályfőnököket, vagy pedig szorosabbra fogom az „irányítás gyepelőjét”. Az utóbbit választottam. Néhány agilis kartással megbeszéltem tervemet. Elgondolásom az volt, hogy minden hó utolsó csütörtökjén (e napra nem tettünk osztályfői órákat) megbeszéljük az eredményeket, és nagy vonalokban meghatározzuk a következő hónap anyagát. Fő céloom az volt, hogy igyekezzünk „testhezállóvá tenni” a tanmenet anyagát. Segítségként beiktattunk néhány „minta osztályfői órát” is. Azonban őszintén be kell vallanom, hogy egészen az idei tanévig — sőt, egyeseknél még az idei tanévben is — igen csak zavarosak az osztályfői órák. Úgy vélem a legutóbbi nevelési értekezlet gyökeresen változást fog hozni.

De lássuk, melyek voltak a legfőbb hibák az elmúlt években?

1. Vannak, akik — a tekintélyi elvet vallva — bizonyos igazságokat, elveket hirdetnek, ex-katedra, mintegy a szószékről, és fő jelszavuk az, hogy „nincs vita, nincs kérdés, nincs mellébeszélés”. Ezek a kartársak végkövetkeztetéseket szajkóznak minden beláttatás és megértési alap nélkül. Érezni és értelmi hozzáállásról itt szó sincs.

2. A másik típus „órát tart”. A különbség csak az, hogy ebből a „tárgyból” nincs tankönyv. Itt nincs élmény-anyag, hanem egy száraz óra, ahol a gyerek erkölcsöt vagy illemet „tanul”.

3. Van olyan osztályfőnök is, aki egész órán mesél, mesél, vég nélkül. Végül is ráfogja, hogy „ez az élet”. Utcai zsargonnal szólva „feldob egy témát”, és ezen a témán aztán szabadon „rágódnak”.

4. Osztályfőink nagyobb hányada már céltudatos, tervszerű munkát végez. Ők már látják, vagy inkább sejtik, hogy alapozó munkáról van szó, hogy osztályuk — a rájuk bízott gyermekek — négy éven át alakítandók, formálандók a jövő számára. Ők már megértették, hogy az emberalakítás, a nevelés, lassú, szívós és egyenletes munkát igényel. E munkának azonban mindenképpen tervszerűnek kell lennie. Belátták, hogy a nevelési terv nem „írott malaszt”, az osztályfői óra nem „hegyi beszéd”, vagy a „tanmesék” órája, és hogy e tervezet és annak megvalósítása nem egyes emberek „bogara”, vagy egyszerűen „szekatúrája”.

Ilyen vonatkozásban legfontosabb munkámnak azt tartom — és ez nem kis munkát igényel —, hogy beláttassam a kartással régi álláspontjának tarthatatlanságát. Tapasztalatom az, hogy olyan mértékben és ütemben változik az osztályfői óra tartalma és minősége, amilyen mértékben és ütemben belátja, hogy az osztályfői óra nem egyszerűen tantárgyi óra, hanem annál — minőségileg — több, illetve más.

Úgy érzem — és bizonyára minden igazgató érzi —, hogy első és legfontosabb feladatom, a nevelők, és elsősorban az osztályfőnökök nevelése. Igen komoly erőfeszítést igényel ez a munka. Vagy bárki is gondolja, hogy könnyű az olyan embert nevelni, aki még nem is olyan régen azt mondta, hogy „... ezért a pénzért nem lehet elég keveset dolgozni”?

Nevelőmunkám módszere nem a ledorongolás és „letolás”. Ez nem járható út. Inkább csökönyösséget eredményez, mint aktív hozzáállást. A munkaközös-

ségben is, és az óralátogatások után is — főként egyes kirfvó hibák kapcsán — igyekszem rádöbenteni a kartársat szakmai tájékoztatására. Mert valljuk be őszintén, talán egyik szakmában sem lehet ilyen felelőtlenül dolgozni, szakmai tudás nélkül, mint nálunk, a pedagógiai területén, és itt is főként a nevelésben. Talán éppen ez húzza alá a nevelő és az igazgató mérhetetlen nagy felelősségét.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni az egyéni beszélgetések fontosságát. Az igazgató nemcsak értekezleteken és az óralátogatások alkalmával igazgató, irányító, hanem tízpercben, a kályha melletti beszélgetésekben, lyukasórákon” is. Olyan igazgató, aki ember és barát, munkatárs és inspiráló. Az igazgatónak emberi közelségbe kell férkőznie a kartársakhoz, az osztályfőnökhöz. Ahogy az osztályfőnök nem tud nevelni anélkül, hogy a gyermekhez emberi közelségbe férkőzzék, úgy az igazgatói segítő és irányító munka is eredménytelen lesz, mely emberi kapcsolatok nélkül. És még valamit: véleményt kell tőlük kérni! Ha másként nem, akkor provokálni kell őket. De ezt is emberi közelségből.

Egy másik terület — az osztályfőnöki munkán belül —, amelyről eddig csak keveset beszéltünk: az *aktivitás kérdése*. Két év óta nagyon komolyan foglalkozunk a tanórákon folyó aktivitással, illetve az aktivitás javításával. Véleményem szerint az aktivitás-nevelői és tanulói aktivitás egyaránt speciális és még kellően ki nem művelt területe az osztályfői órán folyó munka aktívabbá tétele. Az a tapasztalatom, hogy a nevelők — az osztályfőnökök — az osztályfői órán nem tudják eléggé aktivizálni az osztályt és ők maguk sem eléggé aktívak. Ha ezzel kapcsolatban másra nem gondolunk, csak a második félévben sorra kerülő felmérésekre, az indulási alapok meghatározására és a jövőévi tervfeladatok ütemezésére, világosan kell látnunk, hogy termékeny aktivitás nélkül ez szinte lehetetlen. Elképzelhető, hogy e felmérés elvégezhető akkor, ha a gyermeket nem aktivitásában, tevékenységében, még pontosabban *felszabadult aktivitásában* figyeljük és „mérjük”? Véleményem szerint nem! Ebből következik, hogy az igazgató egyik legfontosabb feladata az, hogy nevelje osztályfőit olyan irányban, hogy képesek legyenek a felméréshez szükséges őszinte és felszabadult légkört megteremteni, olyan körülményeket létrehozni, melyekben a gyermek igazi aktivitása felmérhető. E termékeny légkör megteremtése igazgatói munkám egyik fő feladata.

Eredményes utat tettünk meg az elmúlt években nevelési vonatkozásban is. Ez nem ment máról holnapra. A jövőben sem születnek eredmények egyik napról a másikra. Türelmes, szívós, de céltudatos munka szükséges ahhoz, hogy a tudatformálás terén a feladatként megjelölt aprólékos munkát sikeresen elvégezhessük. És éppen ez az a terület, ahol nem lehet mennyiségi munkát végezni, hanem a minőség a cél. *Nem többet, hanem jobban!*

Számtalan területe van az osztályfőnöki munkának. Nem tartom most feladatommak, hogy ezekről a munkaterületekről beszéljek. Hiszen magáról az osztályfői óráról is sokkal többet lehetne és kellene értekezni. A fent elmondottakkal csupán az volt a célom, hogy a megtett utat felmérjem, és elmondjam, hogyan igyekszem az osztályfőnöki munkát — az osztályfői órán folyó munkát — segíteni, irányítani, és ezáltal jobbá és eredményesebbé tenni. Viszonyainkat és objektív nehézségeinket figyelembe véve, igen fontosnak tartom a jó irányítást, a nevelő munka kézbe tartását, mert enélkül céljaink nem érhetők el sem osztály, sem pedig iskola méretekben.

ZAKONYI LÁSZLÓNÉ:

Hogyan segítem a nevelői továbbképzést

Mióta 1961-ben megszületett oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének törvénye, azóta nagy felelősség súlya nyomja a nevelésügy dolgozóit. Minél jobban közeledünk az iskolareform tényleges megvalósításához, annál jobban nő ennek a felelősségnek a súlya. A módszertani levelek, a pedagógiai irodalom, szűkebb és szélesebb körű nevelői értekezletek mind meggyőzőbben bizonyítják, hogy a továbbfejlesztés sikere végső fokon a pedagógusok munkájától függ. Bármilyen tökéletes az elmélet, az eredmény minőségét a gyakorlat, a nevelői munka dönti el.

Hogyan tudja végrehajtani a pedagógus felelősségteljes feladatát? Sokoldalúan készüljön fel rá, azaz korszerű ideológiai, szakmai és pedagógiai műveltséggel rendelkezze!

Ez a követelményt azonban nem elég odadobott utasításként a vállukra nyomni, nehezedik arra úgyszólván elég sok teher. Segíteni kell őket ebben.

Kiknek a kötelessége elsősorban a segítségadás? — Az iskolák vezetőinek, az igazgatóknak, igazgató-helyetteseknek, akik az ott folyó munkáért elsődlegesen felelősek. Ők tudják a legmegfelelőbb formát megtalálni tantestületük számára. Vannak igazgatók, akik már kialakítottak bizonyos tervszerű munkát ebből a célból, de vannak még töprengők, tanácstalanok, útkeresők. Ezeknek számomra az alábbi rövid beszámolót egy tantestület életéből.

Színhelyünk a pécsi járás egyik iskolája, mely az utóbbi években fejlődött körzeti központtá. Osztott jellegű. A körzethez tartozik még hat alsótagozatos iskola a környező községekből. Az igazgató és helyettese nagyjából megosztottnak a munkaterületen: az igazgató a körzeti, helyettese pedig a központi iskola munkáját irányítja. A központi iskola tantestülete tíz nevelőből áll. Velük foglalkozom az alábbiakban.

Az iskola felelős vezetői vezérelvnek tekintik azt a pedagógiai igazságot, hogy a célkitűzéseket egy iskolában egy nevelő nem valósíthatja meg; az csak a nevelőtestület egységének, a pedagógus-kollektíva összefogott munkájának lehet az eredménye. Milyen legyen és a nevelőtestület? — Tudományos világnézettel rendelkező pedagógusokból álljon, akik tisztán látják a jövőt, melynek számára nevelni kell. Ismerjék ennek a nevelésnek a korszerű szocialista pedagógia által kijelölt útját. Magasfokú általános műveltséggel rendelkezzenek, ezen belül ismerjék szaktárgyunk tudományának legmodernebb eredményeit.

A világnézeti kérdés megnyugtató tantestületünkben. Egy idősebb nevelő kivételével valamennyien elvégeztük vagy végezzük az ideológiai továbbképzés valamelyik tanfolyamát. Ez mindenesetre szilárd alap a jószándékú hozzáálláshoz, mely nevelőinket világnézeti kérdésben jellemzi.

A szakmai továbbképzés már nagyobb problémát jelent. Itt természetesen a felső tagozat nevelőire gondolok. Szakmai munkaközösségek nem alakulhatnak, mert egy szakot általában egy nevelő képvisel. Ezt a feladatot tehát másképpen kell megoldani.

Az önképzést irányító bibliográfia a tanév elején eljutott minden nevelő kezébe. Hogy a továbbképzés ilyenfokú decentralizálása eredményekkel jár-e, azt eddig nem tudtam lemérni. Van azonban egy egyszerű, de biztos módszerem, talán nem lesz felesleges vázolnom.

A szakmai továbbképzés területén irányító és ösztönző szerepet töltök be. A különböző módszertani kiadványokat szaktárgyi folyóiratokat először és veszem kézbe. Azokban aláhúzással, esetleg érdeklődést keltő megjegyzéssel irányítom rá a figyelmet a fontosabb cikkekre. Ezekre az átadás pillanatában szóval is utalok, sőt, alkalmi beszélgetéseken véleményt is kérek róluk. Ebben az eljárásban a módszeren van a hangsúly. Úgy kell kérni a véleményt, hogy az egyúttal ösztönző erőt is jelentsen a további elmélyedéshez.

Ehhez kapcsolódik a másik alkalmi módszer, az óralátogatások tapasztalatainak sokoldalú, alapos megbeszélése. Hogy szemfényvesztő színében ne tűnjek fel, szükséges megjegyeznem, hogy mindkét területhez a szakmai alapot pedagógiai gyakorlatom verejtékes tíz esztendeje adta, amikor is a felsőtagozatot egymagam tanítottam.

A harmadik tényező a korszerű pedagógiai műveltség. Hogy biztosítják az iskolák felelős vezetői azt, hogy minden nevelő megismerje a szocialista pedagógia alapelveit? Sőt, ezek birtokában alkotó módon tevékenykedjék? — Itt van szükség igazán a segítségadásra! Ennek a munkának alakítottunk ki egy egyszerű, megközelítően rendszeres formát, melyről az alábbiakban beszámolok.

Az időpontot illetően a hónapvégi kedd délutánokban egyeztünk meg. Az ötödik tanítási óra után minden nevelő szabaddá teszi magát. Ettől az időponttól kezdve 3 óráig tart az összejevetel.

A foglalkozások tartalmát a fő célkitűzés irányítja. A témát hónapról hónapra, esetről esetre választom ki. Korszerű nevelési elveket és eljárásokat, eredményesebb oktatási módszereket tanulmányozunk a rendelkezésünkre álló pedagógiai irodalom alapján. Elsődleges forrásaink a Köznevelés és a Pedagógiai Szemle, mert ezek nyújtják a legfrissebb eredményeket.

A továbbképzés menete a következő:

Egy héttel az időpont előtt megadom a témát a hozzávaló irodalommal. Ezt minden nevelő áttanulmányozza. A közös, ankétszerű megbeszélésre egy kijelölt vitavezető készül fel. Ha célszerűnek látszik a téma kibővítése vagy más oldalról történő megvilágítása, akkor úgynevezett hivatalos hozzászólót is jelölök ki.

A foglalkozások tartalmát utólag füzetbe rögzítem. Ennek alapján idézek fel egy-két témát.

A tanítási óra felépítéséről. Irodalom: Köznevelés 17. és 18. száma.

Jutalmazás és büntetés. Irodalom: Köznevelés 19. és 20. száma.

Makarenkó: Válogatott tanulmányok.

Kairov, Goncsarov, Jeszipov, Zankov: Pedagógia.

A foglalkozások színvonalát, hangulatát szeretném a következőkben vázolni. Sok mindanivalója van mindenkinek. Gátlásnélküliség, közvetlen, őszinte megnyilatkozások adják az alaphangot. Az eredmény: tapasztalatok átadása, konkrét esetek tömegével történő bizonyítások, helyenként vitázó kedv, a kritikai készség látható kialakulása. Egyszóval, benne élünk a ma forrongó, útkeresési lázában. Éber figyelemmel kísérjük a különböző próbálkozásokat, sőt, magunk is kutatjuk az utat, melyen biztosabb a célhozjutás.

Gazdag ezeknek a kedd délutánoknak a programja, s egyre jobban gazdagodik. A gyakorlat alakítja a fejlődést, mert minden foglalkozást az előzőhöz viszonyítva tartalmasabbnak érzünk. Magam szinte túlzott mohósággal igyekszem beleszorítani ebbe a kis keretbe mindent, amit szükségesnek látok. Néha aggódva mérlegelek: szűk a keret, kevés a két óra időtartam, szétfeszíti a zsúfolt program. Szétpukkadt, mint a léggömb, s a benne levő ismerethalmaz szertehullik, nem marad belőle semmi megfogható. De hogy lehetne elhagyni például az aktuális politikai kérdésekkel való pár perces foglalkozást? — Vagy ne tárgyaljuk meg iskolánk életének időszerű kérdéseit, ami a befejező pont szokott lenni?

Nemcsak hogy nem hagyhatom el a fentieket, hanem úgy kell gazdálkodnom az idővel, hogy még egy „műsorszámot” beleszoríthassak a keretbe. Ez pedig: beszámoló a hospitálások tapasztalatairól. Meg kell világítanom közelebről ezt a témát.

A tartalmi továbbfejlesztés kérdéseiről szóló nevelési értekezlet hatására lelkes felbuzdulásunkban „önkritikát gyakoroltunk”. Elismertük, hogy az egységes nevelői eljárások érdekében jobban kell ismernünk egymás munkáját. Elhatároztuk, hogy minden nevelő minden hónapban két óra meglátogatásra szakít magának időt. Egyiket a saját, másikat az ellenkező tagozaton végzi. Igen, de ez csak akkor lesz termékeny munka, ha azzal a céllal végzi a nevelő, hogy tapasztalatairól be kell számolni. Erre pedig nincs kézenfekvőbb alkalom, mint a továbbképzési délutánok.

Ez a téma roppant érdekesnek és értékesnek ígérkezik, ezt nem lehet kihagyni. Ez vezet el az általános iskola funkciójának helyes értelmezéséhez, ez segít ledönteni a válaszfalat az alsó és felső tagozat között. Ez szolgálja azt a követelményt, hogy egységben lássuk az általános iskola mind a nyolc osztályát. Ezután tehát minden alkalommal egy nevelő beszámol hospitálási tapasztalatairól. Persze, hogyan tudnák megállni a többiek, hogy saját élményeiket ne kapcsolják hozzá!

Mielőtt a befejezéshez érnék, még meg kell mutatnom egy motívumot, mely feltétlenül megkönnyíti a továbbképzést nálunk. Szubjektív tényező, de nem lehet figyelmen kívül hagyni a szerepét. Nevelőtestületünk tagjai nagyobb többségükben fiatal, jószándékú pedagógusok, akik úgy fogadják tanácsaimat, irányításomat, mint a kevésbé tapasztalt, de jól nevelt gyermek a tapasztalatokban gazdag szülőét. Úgy érzem, hogy meg vannak győződve törekvésem helyességéről, sőt, szükséges voltáról. Ezt igazolja lelkes megnyilatkozásuk ösze-
szejöveleink alkalmából.

Beszámolómat a következőkkel szeretném zárni:

A fent vázolt továbbképzési törekvés egyféle változat, melyet nálunk a helyi adottságok alakítottak ki. Akadhat jobb, szervezettebb forma is. Kimagasló eredmények születéséről nem számolhatok még be. Azt azonban bátran állíthatom, hogy szándákunk nemes. Tudjuk, hogy azért nehezebb egyre a helytállás, mert új fejezethez értünk a nevelés történetében. Küzdünk, nem szeretnénk lemaradni, a forradalmi változásokat felkészülten akarjuk várni. Szeretnénk kedvet ébreszteni a töprengőkben. Higgyük el, ha a törekvés erős, akkor nem nehéz a megfelelő formát megtalálni hozzá.

JAKUBÁCS ANDRÁS:

A nevelési értekezletekről

Az igazgatók és nevelőtestületi aktívák jó együttműködésének köszönhető az, ha az iskolában, iskolakörzetekben lebonyolításra kerülő nevelési viták megszervezése sikerrel jár. A szervezés helyes lebonyolítása fontos mozzanata a nevelőtestületek mozgósításának, feltétele a tartalmas értekezletnek. Szükséges tehát, hogy az illetékes szervek időben megküldjék az irodalmat, pl. „Az általános iskola tartalmi továbbfejlesztésének főbb kérdései”-t. Az igazgatók feladata, hogy a megküldött vitaindító anyagát a legrövidebb időn belül eljuttassák a nevelőkhöz. Ez azonban még csak a kezdeti lépés. Az igazgatónak olyan feladata is van, hogy a nevelők figyelmét olyan cikkekre irányítsa, melyek a kitűzött problémához kapcsolódnak. Szélesebb és mélyebb ismeretek birtokába juthatnak így a nevelők; a viták tartalma is mélyebb lesz.

Az igazgató elősegítheti az értekezlet sikerét azzal is, hogy egyrészt a vitával kapcsolatos kérdéseket vet fel egy-egy nevelővel való beszélgetés alkalmával; másrészt a témával kapcsolatos kérdéseket ad a nevelőknek, hogy azzal foglalkozzanak. Itt azonban az igazgatónak arra kell vigyázni, hogy a téma megvitatásának tartalmi mélységét segítse elő.

Az igazgató szervező tevékenysége kiterjedhet a felkészülés olyan formájú irányítására is, hogy a nevelők fogalmazzák meg előre azt, amit a témáról el akarnak mondani, megvitatni, vagy mint problémát felvetni. Az is közbeeső lépés lehet, hogy az igazgató előzetes megbeszélést folytat az osztályfőnökkel a megvitatásra kerülő kérdés iskolájára vonatkozó legkirívóbb problémáiról. Ez elősegíti azt, hogy az értekezlet vitaindító előadásában az elvi megállapítások mellett szerepeljenek az iskola konkrét, gyakorlati problémái is. Ez a vita megindítását feltétlenül és a helyi problémák módszereit, lehetőségeit fogja kutatni.

A szervezés jó példájával találkoztunk pl. a szigetvári általános iskolában, ahol az igazgatóság tagjai külön is beszélgettek a nevelőkkel; az igazgató kötetlen beszélgetést folytatott az alsótagozatos nevelőkkel. Ennek eredménye a nevelési értekezleten jelentkezett. Az alsós nevelők aktívabban kapcsolódtak be a vitába. A felkészülést az is bizonyította, hogy sok nevelő írásban készült fel a hozzászólásra, a tapasztalatok elmondására.

Több igazgató a szervezésnek azt a módját alkalmazta, hogy a megérkezett vitaanyagot kiadta a nevelőknek és felhívta figyelmüket az alapos tanulmányozásra.

Az igazgatók felkészítése a járási művelődésügyi osztály szervezésében működő járási igazgatói értekezlet feladata volt. A járási művelődésügyi osztály a siker érdekében az igazgatói értekezletet kibővítette, és meghívta az igazgatóhelyetteseket, az osztályfőnöki munkaközösségek vezetőit, a szakszervezet képviselőjét, az alsótagozatos szakfelügyelőt; részt vett az értekezleten a megyei művelődésügyi osztály képviselője is.

A szervezés előző fázisában az iskolák látogatása alkalmával hívtuk fel a nevelők, igazgatók figyelmét a nevelési értekezletek fontosságára. A művelődésügyi osztály hangsúlyozta az előkészítés időszakában, de az értekezletek alkalmával is, hogy a pedagógusok továbbképzésének nagyon jó lehetősége a tantestületi viták fóruma, mert az elméleti anyag át tanulmányozása után a saját munkájuk során szerzett tapasztalatokat vitathatják meg.

A nevelési viták sikeres megvalósítása érdekében szükséges, hogy az igazgatók, akik a vitaindító előadást tartják, alaposan készüljenek fel. Nem lehet azt állítani, hogy a színvonalas előadás egyben színvonalas vitát eredményez. Azt azonban elmondhatjuk, hogy a jól felkészült igazgató a vitát megfelelően tudja irányítani azokra a problémákra, melyek nehézséget jelentenek egyes nevelőknek, vitát provokál, hogy elvonné, élővé tegye az értekezletet.

Ha az igazgató nem tart színvonalas előadást, mégis jó vita alakulhat ki, ha a nevelőtestület hozzáállása, szakmai felkészültsége, a jó vitaszellem ezt lehetővé teszi. Ez azonban azt is jelenti, hogy az igazgató nem áll hivatása magaslatán, a tantestület föléje nőtt. Ilyen igazgatókkal már ritkán találkozunk, de nem tagadhatjuk el, hogy vannak, és ezek nevelésére nagy gondot kell fordítani. Az ilyen igazgatókat is rá kell nevelni az alapos, tartalmas, igényes munkára saját magával, de a tantestület tagjaival szemben is.

A nevelési értekezletek vitái sok jó tapasztalatot hoznak felszínre, ha a nevelők alaposan felkészülnek rá. Nem lehet tehát közömbös, hogy a nevelőtestületek tagjai hogyan készülnek fel a vitákra. Kapnak-e megfelelő intenciókat a vita anyagával kapcsolatban, vagy csak egyszerűen a kezükbe nyomják az anyagot mondván: ez lesz a nevelési értekezlet tárgya, készüljete fel!

Az általános iskola tartalmi továbbfejlesztésének vitáin általános tapasztalat volt, hogy a nevelők jól készültek fel; tanulmányozták a vitaanyagot, sokan még kapcsolódó irodalmat is felkutattak, az igazgató, a felügyelők javaslatára cikkeket olvastak a témáról. Érdekli a nevelőket a tartalmi munka, annak további javítása. Szükséges — ez csendült ki a vitákból — hogy a korszerű ismeretek nyújtásához a nevelők ismeretei is korszerűbbek legyenek, módszereik, eljárásaik a legjobb eredmények elérését biztosítsák. Többen felvetették azt is, hogy a gyerekek munkáját úgy kell segítenünk, hogy az órák alatt sikerüljön az új ismeretek átadása és megtanítása. Az otthoni munka, az ismeretek gyakorlása, alaposabb elmélyítése legyen. Így a szülők segítségét is jobban lehet hasznosítani, mert gyermekük munkáját a gyakorlásban kell segíteniök, ellenőrizniök.

A viták azt tükrözték, hogy a nevelők helyeslik és igénylik a nevelési vitákat, mert azok jobb munkájukat segítik elő. Az orosz nyelvet tanító nevelők szinte valamennyien üdvözölték a nyelvi társalgást, mert így valóban az életre

fogják tanítani gyermekeinket. Szinte minden alsótagozatos nevelő egyetértését fejezte ki az írás oktatásával kapcsolatos óraszám-bővítéssel. Ugyancsak kidom-borodott az általános iskola alapozó jellege. Központi helyet foglalt el a tan-tervi és tantárgyi koncentráció problematikája.

Több értekezleten találkoztunk azzal az igénnyel, hogy az általános iskola nevelői ismerjék egymás munkáját, azokat a feladatokat, melyeket a tanterv határoz meg. Az alsós nevelők legyenek tájékozottak a felsős, a felsős nevelők pedig az alsós tantervi anyagban. A tanulók túlterhelésének egyik forrását szün-tetjük meg ezzel. Ugyanakkor elősegíti a IV. és V. osztály közötti szakadék megszüntetését, lehetővé teszi az V. osztály buktató jellegének csökkentését. Meg kell említeni, hogy a gimnáziummal szemben is hangzott el olyan igény, hogy ismerjék meg azokat a szinteket, melyekre építeniük kell a középiskolába ke-rülő fiataloknál. Látogassák meg az általános iskolákban tanító, a megfelelő szakos nevelők órát; az ált. isk. nevelők viszont beszéljék meg az óravezetést, a nevelési tapasztalatokat. Ezzel a két iskola közötti szorosabb együttműködést segítik elő. Ilyen kezdeményezés történt is már a szigetvári gimnázium és általános iskola között.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nevelési értekezletek hatékonyabbak, mint az elmúlt évben voltak. A nevelők hozzáállása lényegesen javult; a fel-készülés mélyebb, a lényegre irányuló volt a nevelők túlnyomó többségénél. Azt is mutatják a tapasztalatok, hogy az eddigi eredményekkel még nem lehe-tünk elégedettek, fokozni kell az önképzést a nevelők részéről, mert a jó gya-korlati munkának alapos elméleti tudásra kell épülnie.

LEMLE GÉZA:

Mégegyszer Versendről

A Köznevelés 1961. évi márciusi számában beszámoltam versendi tapasztalataimról; a cigánytanulók tanulmányi helyzetéről, előmeneteléről megdöbentő adatokat közöltem. Közma Józsefné tanárnő ugyancsak részletesen elemezte a versendi nevelők gondjait. (Köznevelés 1962. január.) Mindketten úgy láttuk azonban, hogy *a körülmények megjavításával, jól megválasztott pedagógiai módszerekkel, az iskola és társadalom összefogásával rövid idő alatt meg lehet szüntetni a több évtizedes elmaradottságot.*

Két esztendő sem múlt el azóta. Nem nagy idő, de céltudatos munka töltötte meg tartalommal, s így elegendő volt ahhoz, hogy új helyzetet teremtsen. Nemrég Baranya alsótagozatos nevelői közül tapasztalatcserére gyűltek össze Versenden azok, akiknek osztályaiban jelentős számban tanulnak cigánygyermek. E tapasztalatcserén alkalmam nyílt ismét szembenézni e kis falu nevelési gondjaival, s két év előtti megállapításaim mérlegére tehettem az eredményeket.

Kedvező körülmények.

Az iskolareform bevezetése során növekvő *pedagógiai érdeklődés, felszabaduló kísérletező kedv* a cigánytanulókkal való fokozott foglalkozásra serkentette a nevelőket és a tanügyigazgatási szerveket. A korábbi merevséget, bátortalanságot megszüntette a kísérletezés hivatalos engedélyezése a Művelődésügyi Minisztérium részéről. *Arató Antal* járási tanulmányi felügyelő külön gonddal és figyelemmel kísérte a „hivatalos” kísérletet, megfelelő óratervet készített és sokoldalúan segítette a nevelőtestület munkáját.

Ebben az időszakban bontakozott ki *a tanulók osztályon belüli csoportos foglalkozásáról folyó eszmecsere*, amely elvileg és gyakorlatilag megalapozta a tanulásban valamilyen ok miatt elmaradt gyermekekkel való foglalkozást. E módszer alkalmazása tette lehetővé a versendi cigánytanulókkal való sajátos foglalkozást is.

A cigánykérdésről szóló párthatározat egész társadalmunkat megmozgatta. A megyei tanács határozata a cigánykérdésről Baranyában ugyancsak kedvező hatású volt.

Az így kialakult légkör megteremtette a cigánytanulók iskoláztatása közüli problémák megoldásának feltételeit. Versenden, ahol korábban is sokat tettek

a cigánykérdés megoldásáért, *megérett a helyzet a cigánytanulók aránytalan bukásának megszüntetésére, lemorzsolódásának felszámolására.*

A napköziről.

Két évvel ezelőtt még csak kérdésként vethettem fel: „hát a napközi?” Volt ugyan Versenden 10 hónapos idényjellegű napközi 40 óvodáskorú gyermeknek, azonban nem volt köztük egyetlen cigány sem. Az általános iskolai napközi csak a megvalósítandó tervek között szerepelt, és sokan aggályoskodtak: a cigánytanulókat be lehetne szervezni a napközibe — ha egyáltalán lesz? *Az idényjellegű napközi azóta állandó óvoda lett, s ma már 7 cigánygyermek is jár foglalkozásaira. Épül az új foglalkoztató terem is. Megnyílt az általános iskolai napközi otthon, ahova 30 cigánytanulót vettek fel. A napközi létesítésére 120 000 Ft-ot fordítottak. A következő esztendőben újabb napközis csoportot szerveznek, s ezzel bővül a cigánytanulók tanítási időn kívüli foglalkoztatásának lehetősége. Mindez a tanügyigazgatási szervek, a nevelőtestület és különösen a helyi tanács céltudatos munkájának eredménye.*

Egy csonka és egy teljes kísérleti esztendő.

A cigánytanulókkal való tervszerű foglalkozást már az 1960/61-es tanév második félévében megkezdték, „feketén”, hivatalos engedély nélkül. Az első osztály 45 tanulója közül több mint 20 mutatkozott jóval gyengébbnek a többinél. Róluk állapítottam meg a tanév elején, hogy sorsuk „megpecsételődött” már az első hónapokban. Hogy mégsem lett igazam, a második félév munkájának eredménye volt. *A bukásra álló tanulók többsége eredményesen végezte el az I. osztályt. Ez azt jelentette, hogy a továbbképzéshez legszükségesebb ismereteket elsajátították, s a másodikban már elérték az osztály általános tanulmányi színvonalát. 6 tanuló megbukott. Az eredmény így is lelkesítő volt, hiszen az előző tanévben 15 tanuló bukott meg az első osztályban.*

Az 1961—62-es „kísérleti” tanévet 41 tanuló kezdte az első osztályban. Az első hónap gondos felmérése alapján 28 tanuló került a „haladó”, 13 a „kezdő” csoportba. A tanítás az Arató Antal tanulmányi felügyelő által elkészített külön óraterv szerint folyt. E szerint a tanítási idő heti 30 órára növekedett; az olvasást, írást és számolást külön csoportokban oldották meg közvetlen és önálló foglalkozások keretében, magasabb óraszámmal. Az olvasásra 8 (+ 3), az írásra 8 (+ 3), a számolásra 8 (+ 2) órát fordítottak. A csoportok foglalkoztatását az összevont osztályok módszerének az adott helyzetre történő alkalmazásával végezték 4 közvetlen és 4 önálló foglalkoztatású órában. A többi tárgyat változatlan óraszámban tanították együtt az egész osztálynak. A gyengébb csoporttal lassabban haladtak, a főcél az volt, hogy év végére ismerjék a betűket, ne legyen nehézségük a kapcsolással, tudjanak olvasni, írni, rendelkezzenek a továbbtanuláshoz szükséges számolási készséggel. Az új ismeretek szerzésének valamennyi fázisát az iskolában oldották meg, így elkerülték azt a veszélyt, amit az el nem végzett, vagy csak felületesen összekapkodott otthoni munka jelenthetett volna. Az olvasás és írás tanításában jelelnősen eltért a két csoport foglalkoztatása. A hangokra bontás és a kapcsolás nehezen ment a „kezdő” csoportnak. A számtan tanításában kedvezőbb volt a helyzet; a „kezdő” csoport a

tízes átlépésig alig maradt le a többiektől, problémát inkább a tízes átlépése jelentett.

A két csoport előrehaladásában mutatkozó különbségek a kezdeti időszakban növekedtek, az év vége felé, miután a kezdők átjutottak a nagyobb akadályokon, csökkentek. Az év végére össze lehetett vonni a két csoportot; a második osztályban pedig már nem volt szükség a két csoport elkülönítésére, csupán osztályon belüli csoportfoglalkozással is meg lehetett oldani a különböző felkészültségből adódó problémákat.

Az eredmény: *mindössze 3 tanuló bukott meg.* Az 1960—61-es tanév első félévében, amikor még nem alkalmazták a csoportos foglalkoztatást, a 45 tanuló általános tanulmányi eredménye a következő volt: kitűnő nem volt, jeles 2, jó 14, közepes 8, elégséges 1, elégtelen 20(!). A következő tanév első félévében 41 tanulóból 2 kitűnő, 7 jeles, 9 jó, 13 közepes, 7 elégséges és 3 elégtelen bizonyítványt szerzett. Ez az eredmény még valamelyest javul év végére, bár a 3 bukás megmaradt. Ez önmagában is elismerésre méltó teljesítmény, de ha számba vesszük a mögötte meghúzóó nevelési eredményeket, akkor értékelhetjük csak igazán.

Nevelési eredmények

A tanulmányi eredmények kiegyenlítődése nyomán *az előítéletek lassan megszűnnek*, a korábban még kísértő elkülönítés gondolata egyre kevesebbekben él, *a cigányok bátortalansága, tartózkodó magatartása ma már a múlté.* A cigánytanulókat nemcsak hogy nem ültetik külön, hanem a nem cigány tanulók segítik őket az úttörőmozgalomban kialakult változatos módszerekkel. A „kezdő” és „haladó” csoportok kialakítása nem „cigány” és „nem cigány” alapon történik, *Kizárólag a tanulók képességeit veszik figyelembe.* Így mindkét csoportban vegyesen vannak cigányok és nem cigányok. *A szülői értekezleteken nagy számban vesznek részt a cigányszülők*, hiszen már nem kell szégyenkezniök gyermekeik tanulmányi eredménye miatt. Jó szolgálatot tett a *100 tagú gyermekkórus*, amelynek műsorára ugyancsak ott találjuk a cigányszülőket. A gyermek tanulási kedve megnőtt, délutánonként is szívesen jönnek az iskolába tanulni. *Megtanultak rendszeresen dolgozni*, s ebben nem kis része volt az eredményes munka örömének. Tanszereiket hazaviszik és megbecsülik. *Szívesen járnak iskolába*, igazolatlan mulasztásuk nincs.

Ha van még megkülönböztetés, csak az, hogy *fokozott gonddal foglalkoznak a cigánytanulókkal.* Az első osztály nevelője, *Dékány Imre* önként vállalta a „kritikus” osztály vezetését, a kísérlettel járó gondot és többletmunkát. Maga is versendi születésű, érti a cigányok nyelvét, jól ismeri a cigánycsaládokat, s e körülmények hatékonyabbá teszik munkáját. *Támogatja az egész nevelőtestület és minden községi szervezet.* Elmondta, hogy amikor az első esős napok beköszöntöttek, és négy cigánytanuló nem jött iskolába, azonnal felkereste őket; megakadályozta, hogy elinduljanak az igazolatlan mulasztások veszedelmes lejtőjén. Az ilyen „megkülönböztetés” szükséges és hasznos.

Az iskola és a cigányszülők jó kapcsolata révén *sikerral szervezték meg az elmúlt tanévben az alapsmereti tanfolyamot*, mely ez évben folytatja munkáját. A cigányszülők egy része az idén kezdődő *dolgozók iskolájának* tanulója lett.

A tapasztalatcsere tanulságai

A versendi tapasztalatcsere meggyőzte a cigánytanulókkal foglalkozó nevelőket, hogy *nem elkerülhetetlen a magas bukási arány, nem szükségszerű a cigánytanulók lemorzsolódása.* Ha a versendiek módszerét nem is alkalmazhatják minden iskolában, a csoportfoglalkozás változatos lehetőségeket kínál különösen az első osztályban az indokolatlanul magas bukások számottevő csökkentésére. Az első nehézségek eredményes leküzdése döntő a további előrehaladás szempontjából. Az eddigi tapasztalatok szerint azok a cigánytanulók, *akik sikerrel elvégezték az első osztályt, később már lényegesen könnyebben haladnak előre.*

Az iskolában elérhető eredmények összefüggnek a cigánylakosság általános gazdasági és kulturális helyzetének javulásával, éppen ezért *a tanulmányi eredmények megjavításán munkálkodó nevelőnek ki kell vennie részét a cigánykérdés általános megoldásáért folytatott erőfeszítésekből.* Mindenekelőtt szorgalmaznia kell a napközik, óvodák létesítését, az iskolára való előkészítés és a tanulás jobb feltételeinek biztosítását.

A versendi eredmények igazolják, hogy *rövid idő alatt jelentős sikereket érhetünk el a cigánytanulók tanulmányi eredményének megjavításában, ha bátran kísérletezünk, megszervezzük a társadalom támogatását, s nem mondunk le a céltudatos, türelmes, rendkívül nehéz, de annál szebb, a cigánytanulók érdekében végzett munkáról.*

DOBÓ GÉZA:

Iskolareform, óravezetés

A reformtézisek és iskolatörvényünk az elmúlt néhány esztendőben rámutattak oktató-nevelő munkánk lényeges fogyatékoságaira. Nem eléggé hatékony az alkotó, szocialista embernevelésünk. Ez pedig összefügg oktató munkánkkal is. Az oktató munka sem olyan hatékony, hogy eredményesen szolgálja a nevelés érdekeit.

Ha ezt az alapvető problémát az oktatás oldaláról vizsgáljuk eddigi munkánkban, akkor a tanulóknál a túlterhelést, a bukások magas százalékát kell észrevennünk. Nevelőink csaknem kivétel nélkül érezték, látták ezt. Ezért váltottak ki széleskörű megmozdulást a nevelők körében a tanulói aktivitásról megjelenő cikkek, különösen a szovjet szaksajtóban lefolyt, Moszkalenkó által megindított vita. Valamennyien éreztük, hogy jönnie kell valami újnak, korszerűnek, mert az élet sürgeti. Éreztük az új, a korszerű igényét az oktatás tartalmát és formáját illetően is.

Ebben a helyzetben az elmúlt tanévben tapasztalható volt, hogy a kartársak szép számmal neki is kezdtek az új formák keresésének, próbálgatásoknak, vagy legalább is élénken figyeltek a mutatkozó eredményekre, hogy azokat magukévá tehessek. És ez dicséretes, haladó vonás!

Amint alkalmunk nyílt a kísérletek eredményeit megfigyelni, rá kellett jönnünk, hogy a megvalósítás akadályaként néhány elvi kérdés tisztázatlanságával találkozunk. A legjobb szándékkal kezdeményező nevelőknél is léptenyomon „új módszerekről” hallottunk beszélni. Márpedig az oktatás új formáit keresve nem az eddig alkalmazott módszereket kell újakkal felváltani. Azok jók és a jövőben is szükségesek. A didaktika a következő módszereket ismeri: közlés, beszélgetés, bemutatás, megfigyeltetés, a tanulók önálló munkája a tankönyvekkel, gyakorlás, ismétlés, ellenőrzés és értékelés, kirándulás. Nem helyettük sem melléjük kell még újakat kitalálni, hanem ezeket kell az eddigiekénél változatosabban, az adott helyzet igényei, az élet igényei szerint alkalmazni.

Az elvi kérdések felületes átgondolásának eredményeként láthattunk néhány helyen öncélú „formabontást, mint amilyen az óravégi osztályozás becslés alapján, óraközi megfigyelések, feljegyzések nélkül.

Az előző évek gyakorlatához viszonyítva új, de a didaktikában nem az, a tanulók aktivitásának elve, az egyéni foglalkozás, valamint a személyiség mindenoldalú fejlesztésének elve. Legfeljebb nem érvényesítettük kellőképpen.

Napjaink igénye nem a módszereket és az oki nem az óra szerkezetét, megszervezését. Ez pedig mánként is (tárgykör) másként jelentkezik.

„B” szakos tanáraink közül többen igen eredm eddigi óra vezetésük felülvizsgálatában. Az eredm é káját vizsgálva és értékelve szeretnénk a következ vezetést, amit ők általában követnek a biológiai, il súlyozni szeretnénk, hogy az alább leírt óramenet ján született, tehát egy-egy órára nem alkalmazha

A tanár az osztályba való belépéskor 1—2 go az osztálynak a múlt óra anyagának egyes részletei írás alatt gondolkodnak a tanulók, majd utána oldásokat. Ez a szakóra „bemelegítője”. (1—2 perc

Utána olyan feladatokat oldanak meg a meg: lyek során kiderül mennyire értik és hogyan tudják : taka: rajz a táblán, felismerésképpen, gyűjtemén Közben néhány mondatos önálló beszámolót is ad: kozásaiból. Szükség esetén az osztály kiegészít. (6—

Mivel a nevelő az órára való felkészülése sor: értékelendő tanulókat, — őket konkrét megfigyelé replésüket értékeli magában és részosztályzat for ben. Így már az ún. számonkérés ideje alatt kap: de ezeket még nem közli velük.

Az egyéni beszámoltatás után az egész osztály ban az erre a célra elkészített füzetben, vagy lapo lényeges kérdésére. Míg a tanulók csendben dolg járva ellenőrzi és értékeli munkájukat, ha kell se: figyelt tanulók újabb részosztályzatot kapnak, — pedig kiderül mennyire érti, vagy nem a múlt óra osztályválaszolás után a nevelő megbeszéli a hely: sel kapcsolatosan szerzett tapasztalatokat.

Amennyiben a tanár úgy látja, hogy a felv: tankönyv szövege a tanulók által érthetően adja r: tető anyag és a tankönyv ábráinak bemutatásá önálló munkára. A tanulók hangosan, vagy csend vegrészt, majd közösen értelmezik az egyes kif és a problémára a tanulók válaszolnak most már

Az önálló feldolgozásra nehezebb részeket a lóan fejti ki. Amennyiben a tanulók megszokták : káját, úgy csaknem minden óra anyaga nagyobb tanulói önálló munkával kellő tanári irányítás, seg: i alatt a megfigyelt tanulók újabb részosztályzato: kiemelő vázlat a részegységek összefoglalása köz és VIII. osztályban végezhetik a vázlat szerkesztést tanulók önállóan. A nevelő ez esetben ezt a munk: gébbeket.

Az összefoglaláshoz a tanár a tanyaggal ös: keres, vagy más — tanult — anyagrészekkel való

kodtató kérdést készít elő, amelyek megoldásához a jelen órán tanultakat kell a tanulóknak alkalmazniok. Pl. amikor a párolgásról tanultak (VII. o.): Miért fonnyad össze a kukorica levele a nyári rekkenő napsütésben? A fotoszintézisről tanulva: Miért savanyúak a borok az esős, hűvös nyár és ősz után? stb. Szükség van erre a teljesítményképes, önálló alkotásra előkészítő ismeretek kialakítása érdekében.

Az összefoglalás befejezése a következő óra szükséges előszervezése után, az óra utolsó részleteként a nevelő értékeli az általa egész órán megfigyelt tanuló munkáját. Összesíti az órán feljegyzett részosztályzatokat, figyelembe veszi a tanulónak az előző órákon tanúsított munkáját és beírja az érdemjegyet a naplóba, ellenőrzőbe.

Még néhány gondolatot a fenti óravezetéssel dolgozó nevelők tapasztalataiból. A tanár részéről legalább 1—2 évig fokozott felkészülést, tervezést és szervezést igényel. Nem lehet fejest ugrani ebbe a munkaformában sem a tanulók, sem a nevelő szempontjából. Fokozatosan kell megszokni. Elkezdni pedig haladéktalanul szükséges, mert megéri. Tanúsítják ezt osztályok tantárgyi átlagai is. Ez az óravezetés jobban igényli a neveltséget a tanulók részéről, de hatékonyan segíti is azt. Maximalizmust is okozhat, ha az önálló munkát túlméretezzük. A tanulók egy része előre olvassa a tankönyvet. Ez nem káros, ha nem hagyjuk őket primadonnává válni. A magoló típusú tanulók nem érvényesülhetnek úgy, amíg meg nem szokják. Ezért túlterhelésre panaszkodnak. Viszont nem a mujtató és felszínes, hanem az eredményesebb használható ismeretekhez eljuttató utat keressük, még ha ez nehezebb is.

PIRISI JÁNOSNÉ:

Új tantárgyunk: a környezetismeret

A környezetismeret, mint az iskolareform új tantárgya, az alsótagozati nevelők érdeklődésének középpontjába került. Legnagyobb részük, megértve a tantárgy koncepcióit, feladatait, az érdeklődés mellett örömmel várja bevezetését.

A tanterv és utasítás biztosítja az eredményes munka alapját. Ezen kívül részletes, konkrét útmutatást is kapnak tanítóink az 1963. szeptemberére megjelenő ideiglenes útmutató, illetve kézikönyv formájában, amely tanmenetjavaslatot közöl, és tárgykörönkénti feldolgozásban nyújt segítséget a munkához, minden tárgykörből néhány óra levelezetéséhez részletes javaslatot is közölve. Külön útmutatást és segítséget kapnak az I.—IV. összevonású tanulócsoportok nevelői is.

Utoljára említem, de egyáltalában nem az utolsó helyen állnak a nevelőknek nyújtott segítség szempontjából, a környezetismereti munkafüzetek.

Ezekkel, elsősorban ezek helyes használatával szeretnék kissé bővebben foglalkozni.

Először talán néhány szót arról, hogy milyenek lesznek ezek a munkafüzetek.

Az I.—II. o. számra 1963 szeptemberére megjelenő füzetek négy színnyomásban készülnek, sok-sok képpel, rajzzal. Ezekon kívül különböző jellegű (színezés, rajzi, sorrend megállapítás, kérdésekre adott szóbeli és írásbeli felelet, kézimunka stb.) feladatokat is tartalmaznak, amelyek segítséget nyújtanak részben az anyag feldolgozásához, az előzetes és utólagos megfigyelési feladatokhoz, gyűjteményekhez, feladatokhoz, gyakorlatokhoz is. Az esetenként egész oldalt betöltő színes képek, rajzok már magukban is alapját képezik annak, hogy a füzet vidám, derűs, a tanulókhöz érzelmileg is közelálló legyen, de fokozzák ezt a hatását a benne található mondókák, találókérdések, tréfás feladatok is. Van néhány újszerű megoldás is a füzetekben, pl. I. osztályban képes tartalomjegyzék, amíg a tanulók nem tudnak olvasni képes téma, illetve címmegjelölés, s ugyancsak ebben az időszakban képek jelzik a feladatokat is, amit a tanulóknak el kell végezni. Pl. a rajzoldási feladatnál egy ceruzát tartó kéz, a színezésnél ugyanez színes ceruzával és megkezdett, színes vonalakkal, a megfigyelési feladatoknál Peti és Panni figyelő arca, stb. S ha már említettem Petit és Pannit, hadd mondjam el azt is, hogy ők az I. o. füzet „pozitív hősei”

végig vonulnak az egész füzetben, a tanulók szinte minden oldalon találkoznak, személyes ismerősükké válnak, s év végén talán kicsit fájó szívvel is búcsúznak majd el tőlük.

A füzet nagyon sok segítséget nyújthat, sokat használhat, de kárt is okozhatunk, ha helytelenül használjuk!

Elsősorban világosan kell látnunk azt, hogy a füzet segédeszköz, s nem válhat a tanítás anyagává, tartalmává, mert ez a tanulókat körülvevő — az osztálytól függően szűkebb vagy tágabb körű — környezet, természeti és társadalmi valóság lehet.

Ebből következik a másik fontos szempont, hogy a füzet képeinek szemléltetése nem léphet a valóság közvetlen megfigyeléseinek helyébe, nem helyettesítheti, nem szoríthatja ki azt, s a füzet írásbeli, szóbeli, vagy rajz feladatai nem helyettesíthetők, csupán kiegészíthetők a konkrét cselekvések, a gyakorlatok elvégzését.

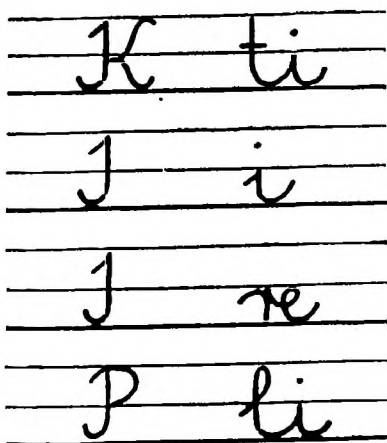
Akkor hát hogyan használjuk helyesen a munkafüzetet?

Talán a legjobban néhány konkrét példával lehet ezt megvilágítani.

A II. o. Természetismeret c. tárgykörének egyik része a gyümölcsöskert. A téma tárgyalása természetesen sétával kell, hogy kezdődjön, amelyen a tanulók elvégzik a megfigyeléseket, összegyűjtik a szükséges tapasztalati anyagot. A munkafüzet ehhez a témához először ad egy nagy képet, amelyen a tanulók nagyrészt azt látják, amit a gyümölcsöskertben is megfigyelnek. Most azt a szélsőséges esetet — amely már nem is kényelmességből, de nagyfokú lelkiismeretlenségből fakadhat, — hogy a tanító a séta helyett csak a képet figyelteti meg, hagyjuk számításán kívül, remélve, hogy ez nem fog előfordulni. Tehát hogyan használjuk a munkafüzetet a sétához, és a séta anyagának feldolgozásához? Feltétlenül már a séta előtt meg kell ismerkednie a nevelőnek a tárgykör teljes anyagával, ezt megkönnyíti, ha a Tanterv és Utasításon és a kézikönyvön kívül a *füzetet is alaposan áttanulmányozza*. Így elérheti, hogy a sétán mindent megfigyeljenek, összegyűjtsenek és elvégezzenek ami a tantervből fakadóan *szükséges*. de semmit, ami felesleges. Segít ez abban is, hogy a tanulókat megfelelően előkészítsük a sétára, pontosan megjelöljük az egész osztály, a csoportok, esetleg egyének feladatait, ezzel is biztosítva a szervezett, fegyelmezett munkát. (Mindehhez részletes segítséget nyújt a kézikönyv.) A kérdés az, hogy a feldolgozás során hogyan egyeztessük össze a tanulók közvetlen megfigyeléseit a munkafüzet anyagával. Nyilvánvaló, *hogy nem beszélgethetünk a képről*, nem juthatunk el a szükséges általánosításokhoz a kép megfigyelése és elemzése alapján, hanem mindezt a séta tapasztalatait felidézve és elemelve kell elvégeznünk. És éppen ebben segíthet a munkafüzet. Akkor járunk el helyesen, ha *összehasonlítottatjuk* a tanulókkal azt, *amit a képen látnak, mindazzal, amit a sétán megfigyeltek, tapasztaltak*. Ebből következik, hogy így a munkafüzet képe részben segíti a felidézést, segíti a lényeg kiemelését, és lehetővé teszi az esetleg hiányos tapasztalatok *kiegészítését*. Pl.: A sétán esetleg nem sikerült a gyümölcsösben folyó valamennyi őszi munkát megfigyelni, akkor kiegészíthetjük a tanulók tapasztalatait a kép megfigyelésével. Ez nemcsak erre az egy képre vonatkozik, a munkafüzet nagy képeit általában úgy használjuk helyesen, ha összehasonlítottatjuk közvetlen tapasztalataikkal, közben az emlékeztést, a tapasztalatok felidézését segítve, s kiegészítve a tapasztalatokat a kép alapján.

A másik kérdés: hogyan illesszük be az órák munkájába a kisebb képsorozatokat, írásbeli, rajz, térfás, stb. feladatokat. Erre egységes útmutatást adni nem lehet, ez az anyagtól függően szinte minden órán másként kell, hogy történjen. A másik legnagyobb hibát akkor követnénk el, ha formálisan, sematikusán használnánk a füzetet. Lesznek olyan órák, amikor óra elején mindjárt a probléma felvetésére használjuk fel, azután eltesszük, és esetleg csak az óra végén, az összefoglalásnál használjuk újra. Lehetnek olyan órák is, amikor szinte folyamatosan használjuk az óra minden részében, máskor viszont nem is vesszük elő, csak az óra végén, sőt, olyan esetek is előfordulhatnak — főként gyakorlatok — amikor nem is használjuk az órán. Pl.: a gyümölcsöskert tárgykörében a 2. feldolgozó órán a gyümölcs fogalmára, részeire vonatkozó ismeretek kialakításánál az órán a tanulók a gyümölcsöket a valóságban figyelik meg, darabolják fel, hasonlítják össze, állapítják meg részeiket, s így jutnak el az általánosításig. A füzetet csak óra végén vesszük elő, összehasonlítottatjuk a valóságot és a rajzot, és ennek alapján színezzük a rajzot a valóságnak megfelelően, írjuk be pl. hogy melyek a gyümölcs részei.

Meg kell jegyeznem a munkafüzet feladataival kapcsolatban, hogy ezek általában olyanok, hogy a tanulók önállóan is meg tudják oldani. Fontos, hogy ezt a lehetőséget ne csak az összevont, hanem az osztott csoportok is kihasználják. Pl. egy ilyen feladatot: Színes ceruzával írd be a hiányzó betűket, és megtudod, melyik gyümölcsöt szeretik a legjobban ezek a gyerekek!

Ezt az órán közösen is elvégezhetjük, de sokkal értékesebb, ha megfelelő előkészítés után önállóan végzik el a tanulók, fejlődik önállóságuk, gondolkodásuk, feladatmegoldó készségük, és nem utolsó sorban, milyen öröm lesz számukra, ha önállóan találják meg a megoldást.

A füzet sok segítséget nyújt a *házi feladatokhoz is*. Van azonban egy dolog, amit ezzel kapcsolatban is nyomatékosan hangsúlyozni kell. A tantárgy alapvető jellemvonásának a házi feladatokban is kifejeződést kell nyernie, tehát, itt is elsődleges helyre kell, hogy kerüljön a valóság közvetlen megfigyelése és a tanulók konkrét cselekvése, tevékenysége. Ezért a *házi feladat is*, — ha csak egy mód van rá — *konkrét megfigyelési feladat, vagy konkrét tevékeny-*

ség elvégzése legyen, a munkafüzet írás vagy rajz feladata szolgálhatja a rögzítést és ellenőrzést, vagy kiegészítheti a házi feladatot. Pl., amikor az I. o.-ban megtanuljuk és gyakoroljuk a kézmosást, akkor a házi feladat, hogy ezután mindenki úgy, és akkor mossa meg a kezét, ahogy azt az iskolában gyakoroltuk. A munkafüzet rajzolási feladata csak kiegészítés ehhez. A házi feladatok cselekvő jellegéből fakad azok ellenőrzésének módja is. Magától értetődő, ha a házi feladat konkrét cselekvés, akkor a számonkérés sem lehet csupán szóbeli, és általános. Az említett óra után pl. a számonkérést azzal kezdjük, hogy megnézzük a tanulók kezét, tiszta-e. S nem azt mondjuk el, hogy általában *hogyan kell* kezét mosni, vagy hogy mit tanultunk a kézmosásról, hanem, hogy *konkrétan a felelő — mikor, és hogyan mosta meg a kezét*, s ezt a gyakorlatban is elvégeztetjük vele.

Sajátos vonása a környezetismeret tantárgyának, hogy sok olyan ismertetet kell kialakítani, illetve cselekvésformát a jártasság fokáig fejleszteni, amelyek a legfontosabb jó szokások kialakulásának alapjai. Ezért van igen nagy jelentőségük a folyamatos gyakorlatoknak, hiszen tudvalevő, hogy a szokások kialakulásának elsőrendű feltétele a rendszeres, folyamatos, következetes gyakorlás. Ezért az egyszer megtanult tevékenységeket (kézmosás, öltözködés, cipőtisztítás, stb.), nemcsak a következő órán kérjük számon, hanem amelyeket lehet (pl. a kézmosás, cipőfűzés) az iskolában a továbbiakban rendszeresen végeztetjük, s az otthoni gyakorlást is minden lehető alkalommal számonkérjük, ellenőrizzük az anyaghoz kapcsoltnak. De a folyamatos gyakorlásnak nemcsak egy-egy osztályon belül, hanem az osztályok anyagának egymásraépülő rendszerében is meg kell valósulnia. Ehhez a kézikönyv is nyújt majd segítséget, de a nevelőne könálóan is keresnie kell az alkalmat a folyamatos gyakorlásra, a szokások kialakulásának megalapozása érdekében. Pl. a II. o.-ban a gyermek munkája u. anyagrészhöz kapcsolhatjuk az önálló öltözködés, a ruhadarabok elhelyezése, a virágöntözés gyakorlását, vagy a cipőtisztításhoz a cipőfűzés felújításait és gyakorlását, stb.

Az otthoni folyamatos gyakorlás biztosítása érdekében nagyon lényeges, hogy a szülőkkel szoros és folyamatos kapcsolatot alakítsunk ki. Már az első szülői értekezleten ismertessük meg a szülőket a tantárggyal, anyagával, feladatrendszerével. Részletesebben ismertessük azokat a tárgyköröket, ahol a szülők részéről a legtöbb segítségre van szükségünk, pl. az otthon tárgyköre. A szülőknek is világosan kell látniok, hogy mit és hogyan kell a tanulóknak az iskolában és otthon önállóan végezni. Igyekezzünk megértetni a szülőkkel, hogy a szokások kialakulásának milyen fontos feltétele a rendszeresség, következetesség. Ha csak néhányszor elnézzük, pl. hogy a gyermek ne rakja el rendesen a holmiját, vagy, mert sietünk, mi végzünk el helyette valamit, kárba vész egész addigi munkánk.

Kérjük meg a szülőket arra, hogy tegyék lehetősé az olyan munkák otthoni gyakorlását is, mint pl. a cipőtisztítás, poharak elmosogatása, portörítés, bevásárlás, stb.

Nagyon fontos, hogy összhangot teremtsünk a szülőkkel a nevelés módjában is. Magyarázzuk meg, milyen fontos, hogy a gyerekek ne érezzenek kényszert az önkiszolgáló tevékenységben, segítő munkában, hanem büszkék legyenek arra, hogy ők már „nagyok”, ügyesek, képesek az önállóságra.

Értessük meg, hogy milyen káros, ha a gyermek kényszert érez a nem szívesen végzett munkában, de az is, ha pénzzel jutalmazzuk azért, ami a kötelessége. Világítsuk meg, hogy a jól végzett munka elismerése, a siker közös öröme a legnagyobb jutalom, leghatékonyabb ösztönzés a munkára.

A gyakorlatokkal, a szokások megalapozásával, a falusi és városi környezet különbségével kapcsolatban igen sok fontos dologra kellene még felhívni a figyelmet, s egy külön cikk kereteit merítené ki a koncentráció problémája, mint a tárgy tanításának egyik leglényegesebb követelménye. Mindez megtalálható azonban egyrészt a T. U.-ban, másrészt részleteiben is kifejtésre kerül majd az ideiglenes kézikönyvben. Néhány szót feltétlenül szólnom kell még azonban a beszédképesség fejlesztéséről a tantárgy keretében. Igen hatékonyan járulhatunk hozzá a beszédképesség fejlesztéséhez gondolkodási képességük fejlesztésével párhuzamosan, illetve azzal szerves egységben. Elsősorban azért, mert a tantárgy megköveteli, hogy *a beszéd szinte egy pillanatra se szakadjon el, részben a megfigyelésektől, részben a tanulók cselekvéseitől, tevékenységétől.* Rá kell szoktatnunk a tanulókat, hogy röviden, értelmesen el tudják mondani, hogy mit látnak, vagy mit figyeltek meg régebben, s következetesen meg kell követelnünk, hogy a gyakorlatok végzése közben cselekvéseiket beszéddel kísérjék, tehát *azt mondják el, hogy mit csinálnak, s miért kell ezt tenniük.* Ez vonatkozik a számonkérésre is. Nem elég, és nem helyes a megtanult ismereteket reprodukáltatni. A munkafüzetek közölnek jó tanácsokat „Jegyezd meg!” címmel. De ezekkel nem az a célunk, hogy „megtanultassuk” és „visszamondassuk”, hanem az, hogy ezek *cselekvéseiket, viselkedésüket irányítsák.* Ez megszabja a számonkérés módját is. Pl. nem azt mondhatjuk el, hogy mit tanultunk a gyümölcsfogyasztás egészségügyi szabályairól, hanem azt, hogy mikor, milyen gyümölcsöt evett a tanuló, mit tett, (hogyan mosta meg, stb.) mielőtt megette a tanultak és gyakoroltak alapján.

Nehezen tudok pontot tenni írásom végére, nehezen tudom befejezni, mert mindaz, amit eddig elmondtam, szinte ötletszerűen, önkényesen kiragadott, mozaikszerű részleteit képezi csak a környezetismeret legfontosabb feladatainak, s nagyon sok mindent kellene még elmondani. Mindez arra lehet csupán jó, hogy a teljességre törekvés legkisebb szándéka nélkül, mintegy előzetes bepillantást engedjen, ízelítőt nyújtson a tantárgy feladatainak bonyolultan és szorosan összefonódó rendszeréből.

HOFFMANN OTTÓ:

A dolgozatjavítási órák felépítése

Kiadványunk előző számában a fogalmazás (dolgozat) útját követtük nyomon az előkészítéstől a tanári javításig (vö. A dolgozatírás és — javítás műhelytitkaiból c. cikk), most viszont *a tanár és a tanulók együttes munkáját* vizsgáljuk meg *a dolgozatjavítási órákon*.

Sajnos az a szokás terjedt el többnyire, hogy a nevelő egész órán bírál, korhol; a tanuló „passzív”, esetleg figyel: a kívánt eredmény mégis elmarad. Pedig jól tudjuk, hogy az iskolareform végrehajtása csak úgy sikerülhet, ha a „tanulói aktivitás elvé”-t nemcsak a nevelésben, hanem az oktatásban is érvényesítjük.

Itt lényegében a „pedagógusvezetés” fejlődéséről van szó, amely abból áll, hogy „a pedagógus vezető szerepének elvét a jövőben szorosna összekapcsoljuk *a tanulói aktivitás elvével*”. (Alkotó pedagógiai munkát! Pedagógiai Szemle, 1961. 9.).

A dolgozatjavítási órákon is számtalan lehetőség kínálkozik arra, hogy *tanulóinkat bevonjuk a közös munkába*: Felolvassák fogalmazásainkat, bírál-
nak, hibás részleteket javítanak ki szóban vagy írásban — esetenként önálló munka formájában is; tehát alaposan megdolgoztatjuk őket, amellet minden érzékszervüket (hallás, látás, mozgás) foglalkoztatjuk. A tanuló így nem lesz passzív befogadója, hanem aktív kimunkálója a tapasztalatok, ismeretek megszerzésének, miközben fejlődik ítélőképessége is, amire igen nagy szüksége lesz majd az életben.

Most pedig lássuk mindezt *a gyakorlatban*, a hibavázlatban tervezett óravázlat alapján. Cikkünk korlátozott terjedelme miatt nem törekedhetünk a teljességre, csupán a lényegét közöljük, a módszeres eljárások és a konkrét példanyag arányos vegyítésével.

1. óra.

Dolgozatjavítás fogalmazási szempontból.

I. A javításhoz is szinte *ünnepélyes hangulatot* teremtünk, hogy tanulóink feszülten várják, hogyan sikerült munkájuk, ki olvashatja fel sajátját, vagy kiét olvassa fel a tanár.

Ajánlatos az órát mindig *pozitívummal* kezdeni. Lélektanilag igen romboló hatású, ha ledorongolással indulna a javítási munka. A pozitívum inkább serkent.

Bevezetésképpen elmondhatjuk, hogy a dolgozatok általában sikerültek, pl. a tartalom, a szerkesztés és a helyesírás szempontjából, a mondatok szabatos megfogalmazása körül azonban még sok a tennivaló. (Egy későbbi dolgozatnál, ha a tartalmi jegyek átlagát előzetesen kiszámítottuk, számokkal is bizonyíthatjuk a fejlődést vagy a visszaesést.)

Ezután gyors ütemben felújítjuk a *követelményeket* (1. előző cikkünkben!), amelyek egyúttal *bírálati szempontok* is. Kezdő fokon kijelölhetjük a bírálókat, s egy-egy részletadattal bízunk meg őket: egyik a vázlatot, másik a bevezetés, tárgyalás tartalmát (tárgyi anyag, állásfoglalás), ismét mások a belső szerkesztést, a stílust stb. figyelik meg.

Kellő jártasság esetén a bírálók előzetes kijelölése elmarad. Ilyenkor már arra neveljük a tanulókat, hogy a *tartalom és forma egységében* bíráljanak, vagyis figyeljék meg, milyen szerkezeti és nyelvi eszközökkel érte el a dolgozat írója, hogy gondolatai, érzelmei érthetőek, szabatosak, amellet hangulatosak és választékosak is.

A felelőtlen bírálatásnak elejét vehetjük, ha mi magunk is *komolyan* beszélünk a gyermekek „alkotás”-airól, s erre szoktatjuk őket is. Elsősorban a jó vegyék észre, a hibák feltárása közben viszont jelöljék meg a helyes megoldást. Frázisokat sohase fogadjunk el; mindig konkrétan, megfelelő indokolással, érveléssel bíráljanak.

II. 1. Ezután következik a *legjobb dolgozatok bemutatása és megbeszélése*. (Az előzőekkel együtt kb. 20 perc).

Leginkább a jó dolgozatokat szoktuk felolvasni, hogy a többiek is lássák, hogyan kellett volna a feladott témát jól megoldani. A tanuló persze maga is felolvashatja művét. Tehát:

ARVÍZ FALUNKBAN

(Riport)

Vázlat: I. Vihar készülődik.

II. A felhőszakadás és következményei.

III. Az emberek nyugovóra térnek.

Forró nyári délután volt. A kéklő eget hamarosan csúnya, szürke felhők takarják el. Nemsokára bevonták az egész látóhatárt.

Lassan szemerkélni kezdett az eső, majd mind nagyobb cseppekben zuhogott. Eközben iszonyúan döngött és villámlott. Mindenki remegett a félelemtől, s igyekezett tető alá kerülni. Itt-ott menekülő kutyák, libák, csirkék. A fák recsegték-ropogtak a vihar szörnyű erejétől. Az udvarunkban álló fenyők félelmetesen zúgtak.

Az eső közben szüntelenül ömlött, a víz már utca szélességben hömpölygött. Földet, követ s különböző tárgyakat hordott lefelé kis folyónkba, a Karasicába.

Ez pár órával előbb még simán folydogált, de most szürke, zavaros vize kilépett medréből, és elárasztotta a földeket. Hátán leszakadt faágak, mindenféle tárgyak s vízbe fúlt állatok.

Csaknem másfél óra múlva elállt a vihar. A felhők mögül nemsokára kikandikált a nap ragyogó arca. A szörnyű ítéletidő nyomait az mutatta, hogy a mélyebben fekvő udvarokat és kerteket derékig érő víz lepte el.

A körorvos udvarában, kertjében méteres víz kavargott: gépkocsiját is ellepte a garázsban. Az udvar területén már nagyban folyt a mentés, mire odaértem. Baromfit, malacokat, gyermekjátékokat hoztak ki a vízből.

Ahogy feljebb mentünk, mindenütt csak víz. A szociális otthon előtt feltépte a járdát, és kiszakította a kövezett árkot. A pincesorban alámosott egy hatalmas kőfalat, amely rádőlt egy házra, és benyomta annak oldalát. A lakásban térdig érő víz. Sok pince színültig telve.

Mikor megkértem Dér Mátvás v. b.-elnököt, hogy beszéljen a károkról, elmondta, hogy a tsz-nek nagy a károsodása, mert a cukorrépat kukoricát és a gabona egy részét ellepte a víz. Falunkban is nagy kárt okozott, mert járdákat, kövezett árkokat, kerítéseket rombolt szét. Elöntötte a veteményes kerteket: sertésólakat, malacokat, baromfit sodort el.

Elmondta még az elnök, hogy az állam segítséget küldött, tűzoltókat vezényelt ki; azok kiszivattyúzzák a vizet az udvarokból, kertekből és kutakból.

Éjfélre jár az idő, már csak a szivattyúk pufogása hallatszik. Az izgalmakba belefáradt emberek lassan nyugovóra térnek. (Votava Ferenc.)

A bírálók *elmondják véleményüket*, az osztály tagjai is hozzászólnak, mi pedig *összegezzük*, kiegészítjük a bírálatokat, majd megindokoljuk a munkára írt osztályzatot. Pl.

„A dolgozat jól sikerült. A bevezetésben a vihar előjeleit mutatja be, a tárgyalás első következményeit, az árvíz kitörését és lefolyását, a második részben pedig következményeit. Az árvíz okozta károkat. A befejezésben arról ír, hogy az izgalmakba belefáradt emberek nyugovóra térnek. A felépítés tehát kerekded; az eseményeknek megfelelő időrenden alapszik.

A természeti tüneményt reálisan festette; lépésről lépésre mutatja be a kezdődő vihar egyre fokozódó kibontakozását. Ehhez hangutánzó, ill. hangulatfestő szavakat használ: szemerkélni kezd, zuhog, dörög, villámlik; recseg, ropog, zúg. A pusztító ár erejét a hömpölyög, eláraszt, ellep, kavargó igékkel, a szürke, zavaros, szörnyű stb. jelzőkkel érzékelteti. Az előzetesen összegyűjtött szavakat tehát ügyesen használta fel.

Az árvíz pusztítását — kíváncsi riporterként végigjárva a falut — „menet közben” szemléli. A látottakat hitelesíti, ill. nagyobb áttekintést ad az árvíz okozta károkról a v. b.-elnök nyilatkozata.

Dolgozatírónk kiemeli, hogy a kisebb és a nagyobb közösség, a falu népe és az állam a bajba jutott emberek segítségére sietnek.

Ügyes a befejezés is: Az izgalomba belefáradt emberek nyugovóra térnek, hisz a kötelességüket teljesítő tűzoltók egész éjjel talpon maradnak.

A dolgozat tehát jól oldotta meg a kitűzött feladatokat, ezért — az előző éviékhöz hasonlóan — megérdemli a jeles osztályzatot.”

A második témáról is bemutatunk egy aránylag jól sikerült dolgozatot.

Ezt a dolgozatot időmegtakarítása végett már nem szedjük ízekre. A tanulók rövidre szabott véleményét *rövid tanári összegezés* követi:

„Egészében jól sikerült munka. Képsorozatban mutatja be a kirándulás élményeit. Erdeme, hogy pontosan, mégis tömören közli az eseményeket. A tömörséget időnként feloldja a hangulat szellemes ábrázolása. Egy-két találó módhatározóval (vidámban, elégedetten, szuszogva, vidáman) jellemzi társai jókedvét. Az élmények őszinteségét felkiáltó mondatok tükrözik. Szemléletes a Duna-part leírása és a pecások jellemzése. („Rándul a zsinag, hajlik a bot...”). Kiemeli, hogy úttörő-életük legkedvesebb élménye volt a kirándulás.

Hiányosságai: Egyének jellemzésével vagy saját maga szerepeltetésével nem tette hitelesebbé az eseményeket. Vázlatának megfogalmazása nem szabatos. Mivel nem a szokásos formában írt, hanem önálló képeket szerkesztett, ezekről kellett volna egy-egy vázlatpontot megfogalmazni. Pl. Útban Mohács felé. Megérkezés, tervek. A Duna-part. Ebéd. Fürdés. Hazafelé. — Nyelvezete néha nem szabatos, sokszor

ismétli a mindenki, máris, telik, vidáman szavakat. De-vel mondatot kezd többször. Pakkolunk — idegen szó. A jövőben ezekre is ügyelnie kell.

Ezek ellenére a munka egészét tekintve megérdemli a négyest. Ez visszaesést jelent előző évi munkáihoz képest."

Hasonlóképpen járunk el a harmadik dolgozattal is, melyet helyszűke miatt szintén nem közölhetünk.

A bírálatok összegezése a következő:

Ügyes fogalmazás, helyszíni közvetítésszerű, a célnak megfelelően lerövidítve. Felépítése jó, mondatfűzése igen gördülékeny. A játék izgalmait, fordulatait ügyesen érzékelteti a riporterekre jellemző szakkifejezésekkel: pl. támadásba lendül, vad iramban futnak stb. Szinte magunk is végigéljük az egész mérkőzést. Jól sikerült a csapatmunka, de az egyének és a szurkolók jellemzése is. A hazai csapat győzelmét a sportszerű összetartásnak tulajdonítja. A dolgozat megérdemli a jelest; ez fejlődést mutat előző évi munkáihoz viszonyítva."

Ezután térünk rá az osztály dolgozatainak rövid értékelésére. (Kb. 20 perc.)

2. Tartalom:

„A felhőszakadás c. témát 9 tanuló választotta. A legtöbben hitelesen rögzítették az eseményeket, bár érzelmeikről és az emberek riadalmáról alig tudtak beszámolni.

B. Máriánál fejlődést jelent, hogy az eseményeket igen hatásosan írta le, ezzel szemben J. Géza és K. Vilmos nem tudta érzékeltetni a természeti csapás nagyságát. Tárgyi túlzásnak mondhatjuk, hogy V. Vilmos másfél méteres vizet látott az udvarokban.

A kirándulásról 5 tanuló írt többnyire sikeres fogalmazást. Elmondták, hogy felejthetetlen úttörő-élményt jelentett számukra. Az úttörőjellegről csak B. József feledkezett meg. A történetek, a tényleges élmények helyett F. Éva és B. József főleg csak a jövés-menésről tudósított bennünket. Pedig a riport olvasói nem erre kíváncsiak elsősorban.

Kevésbé sikerültek a labdarúgó-mérkőzések T. Lászlóé kivételével. Hiányzik belőlük a riportokat jellemző frissesség, fordulatoság, szenzációra törekvés.

3. A szerkesztés általában megfelelő. H. Péter vázlatát a bírálat során már átdolgoztuk. Hibás a felépítés, így a vázlata is J. Gézának, T. Vilmosnak és F. Irénnek. Bővebbet fűzetükben találnak erre vonatkozólag. A főrészek külső aránya általában megfelelő. A főrészek zökkenőmentes összekapcsolása — mondatokkal vagy kapcsolóelemekkel — már majdnem minden tanulónak sikerült. B. Mária dolgozatának elején frottak feleslegesek; beszámolt a délelőtti eseményekről is, holott riportunk tárgya csak a délutáni vihar. A belső szerkesztés általában kielégítő; az események időrendjén épült munkájuk. Az időrend és a térbeliség összefonódását különösen V. Ferenc oldotta meg jól bemutatott dolgozatában. A többféle szerkezeti elem (esemény, leírás, jellemzés) összefonódását a felolvasott munkákon kívül főleg Zs. Márta és O. Anna oldották meg jól.

Itt említem meg, hogy több tanulónk nem tudta helyesen érzékeltetni a felhőszakadás megindulását. Az egyik dolgozatrészletet ezért közösen átdolgozzuk."

A táblát kétfelé oszthatjuk, a helytelen szöveget a bal oldalra írom fel. A tanulók munkafüzetük végén egy-egy oldalt hagynak minden dolgozat javítására. Ide írják ennek a gyakorlatnak helyes megoldását.

Az átfogalmazás előtt a következőket tisztázzuk: egy vihar kitörésének több mozzanata van. Ezek nem egy időben, hanem egymás után jelentkeznek. Tehát, az egymást követő mozzanatok kezdődését, időrendjét feltétlenül érzékeltetnünk kell kezdő vagy jelentő igékkel, időhatározókkal, ha a valósághoz hűen akarjuk ábrázolni a természetet.

A tábla képe:
(Helytelen szöveg.)

Déltájban nagy forróság volt. Nagy szélvihar kerekedett, és szemerkélt az eső. Négy óra tájban besötétült az égbolt, és szakadt az eső. Úgy ömlött a víz a felhők-ből, mintha dézsából öntötték volna. Az utcákon mintha tenger volna, úgy hömpölygött a víz.

A kezdődés mozzanatainak érzékel-
tetése:

Déltájban még igen nagy volt a forróság. Később, úgy három óra felé hatalmas viharfelhők gyülekeztek a falu fölé. Egyszerre nagy szélvihar kerekedett, aztán szemerkélni kezdett az eső. Az égbolt négy órára már teljesen besötétedett. Nem sokkal később már teljes erőből zuhogott. Közben félelmetesen vilámlott és dörgött.

A víz úgy ömlött a felhők-ből, mint-ha dézsából öntötték volna. Alig fél óra múlva már tengerként hömpölygött az utcákon.

4. Mondatszerkesztés, stílus.

Minden fogalmazás elsődleges követelménye, hogy a mondatok világosak, szabatosak legyenek, összefűzésük pedig folyamatos; a stílus szépsége, hangulatossága csak másodlagos követelmény. A javítási órákon ezért elsősorban a stílus helyessége ellen vétett hibákat gyomláljuk.

Az egyhangú szóismétlés azért oly gyakori, mert a tanuló megfélekedzik a választékoságtól. Ilyenkor szóban, közös munkával összegyűjtjük az adott szavak rokon értelmű változatait.

Hasonlóképpen járunk el a nyelvhelyességi hibákkal is. A mi esetünkben tehát „orvosék kertjükben” helyett „orvosék kertjében” stb.

(A gyakorlatokat írásban is rögzítjük, ha nem terveztünk másfajta írásbeli munkát.).

Nemcsak beszédünkben, de dolgozatunkban sem illik az ún. jazz-nyelv izléstelen kifejezéseit (haver, bendő, kajálás stb.) használni, vagy a köznyelvben is elterjedt idegen hangzású szavakat (pakolni), mivel helyettük megfelelő magyar szavak állnak rendelkezésünkre. Melyek is ezek? — kérdezhetjük a tanulóktól.

Gyakran fordul elő, hogy a dolgozatírók dagályos, erőltetett szóvirágokkal (pl. a felhők könnye, torka, stb.) akarják kifejezőmódjukat széppé tenni. Minden kifejezést, amely nem természetes, kigyomlálunk; de nevelői tapintattal, anélkül, hogy szerzőjüket megneveznénk, vagy nevetségessé tennénk.

Az előzőkön kívül az is fontos, hogy követendő példaként jól sikerült részleteket is bemutatunk, különösen olyan tanulók műveiből, akiknél ez fejlődést jelent, vagy akikre még a morzsányi siker-élmény is serkentőleg hat. Ilyen jól sikerült részlet pl. Zsember Márta fürdő-jelenete:

— Errr, de hideg a víz! — mondtam, amikor beledugtam a kezemet a Duna vizébe.

— Hideg ám a téli időjárás, de ez nem! — válaszolta Jóska, és már benn is úszott a vízben.

Nosza, több sem kellett a többieknek!

— Irány a víz! — csattant fel a kiáltás, aztán csobbanás, prüszkölés, kacagás hangzott fel körös-körül.

Miért olyan élethű ez a jelenet? — tehetjük fel a kérdést a tanulóknak. Csakugyan így történhetett, s szerzője indulatszókkal, párbeszéddel, hangutánzó szavakkal tette élethűvé, élénkké.

5. *A külalokról* is csak röviden beszélünk. Megdicsérjük azokat, akiké gondon, és figyelmeztetjük azokat, akik hanyagul dolgoztak. Kitérhetünk a betűk formájára, összekapcsolására vagy egyéb észrevételekre (bekezdés, sorok végigírása stb.) is.

III. *Az óra befejező részében* (4—5 perc) kiosztjuk a dolgozatokat, hogy néhány percre kielégítsük a tanulók felfokozott kíváncsiságát. A füzetek bebeszédése után röviden *összefoglaljuk*, ill. kiemeljük azokat a *tapasztalatokat*, amelyeket „át kell vinnünk” a következő fogalmazási szakaszra. Tehát, a mi esetünkben a természeti jelenségek, a tájak leírása, az emberi érzelmek ábrázolása még nem elég hiteles és hatásos, a mondat szerkesztés terén pedig a választékosságra és a nyelvhelyességre kell főleg ügyelnünk.

2. óra:

Dolgozatjavítás helyesírási szempontból.

I. Bevezetésképpen általános képet adunk a helyesírásról; megdicsérjük azokat, akik fejlődtek vagy kevés hibát követtek el, s figyelmeztetjük azokat, akik rossz osztályzatot kaptak.

II. 1. *Helyesírási típushibák javítása* (kb. 15—20 perc). Az osztály jellegzetes hibáiból gyengébb tanulókkal néhányat felíratunk a táblára, majd hasonló példákat gyűjtetünk szóban —, de mindig nyelvtani tudatosítással, kb. ilyen formán:

— Először a hangtani hibákat beszéljük meg. A viharral kapcsolatban többen elhibázták a *ború*, *borús* szavakat. Hogyan írjuk őket helyesen? (Jelentkezés). F. Irén, többek között te is elhibáztad.

— Hosszú *ú*-val, mert a szó végi *ú* rendszerint hosszú. A *borús* melléknevet a *ború* alapszóból képeztük, tehát szintén hosszú *ú*-val írjuk.

— Hát a *borul* igét?

— Rövid *u*-val, mert a *l*-igekötő előtt az *u* megrövidül.

— Írjuk fel! A kérdéses magánhangzókat jelöljük meg színessel!

A tábla képe:

Hosszú mgh.: *ború*, *borús*.

Rövid mgh.: *borul*.

A tanulók ugyanekkor munkafüzetükbe írják a szavakat — az előző javítási óra stílusgyakorlata után.

— Mondjunk még hasonló eseteket!

— *Derű*, *derűs*, *derül*; *bosszú*, *bosszús*, *bosszul* stb.

Ehhez hasonlóan beszéljük meg a többi típushibát is, míg a hibanaplóba jegyzett anyag (l. előző cikkünkben!) a táblára s a füzetbe nem kerül.

Mindig azokat a típushibákat részletezzük, amelyeknél legjobban szorít a cipő. Foglalkozhatunk egyetlen, vagy csak néhány helyesírási esettel is, ill. a párbeszéd, az idézés vagy a mondatok írásjeleivel stb.

2. Miután a legfontosabb fogalmazási és helyesírási hibákat kellően megbeszéltük, következhet *a tanulók egyéni javítása*.

A füzeteket kiosztjuk. Legcélszerűbb az ún. *tükörjavítás*. (A tanulók csak a füzet egyik oldalára fogalmaznak, így a javítás a szemközti oldalra, ugyanabba a sorba kerülhet.)

Fogalmazási hibák esetén írassuk le az egész mondatot, hogy így a maga egészében rögződjék a tanuló tudatában. Ugyanígy követeljük meg, hogy a kevésbé sikerült részeket (pl. bevezetés, párbeszéd, leíró rész) dolgozzák át. A tapasztalat azt mutatja, hogy az elégtelen dolgozatokat nem érdemes újra íratni. Egyrészt kevés idő áll a tanuló rendelkezésére, másrészt sok gyakorlásra van szüksége, hogy a kifejezőképesség terén lépést tarthasson a többiekkel.

A helyesírási hibákat kijavítva írja le a tanuló, utána pedig a súlyosabbakat „Saját hibáim” címmel munkafüzetének javítási részébe másolja. Itt tehát most már háromféle anyagunk lesz: stílusgyakorlat, helyesírási típus- és egyéni hibák. Ezekből később házi feladatokat kap a tanuló.

Javítás közben természetesen a padok közt járkalunk, segítünk, ellenőrizzük. (A tanulók javítását később szintén felülvizsgáljuk, láttatjuk, s az esetleges hibákat újra kijavíttatjuk.)

3. *Az osztályzatok bediktálása* után *statisztikát* állíthatunk össze, amelyet egyúttal egybevetünk az előző dolgozattal, hogy számokban is lássuk a fejlődést vagy a visszaesést.

III. Az óra *befejező szakaszában* újból *összegezzük a tapasztalatokat*, amelyeket további munkánkhoz felhasználunk. Miben haladtunk előre? Milyen hibákat kell még kijavítanunk? — Mi lesz a következő dolgozatunk műfaja?

*

A dolgozatírás és -javítás, sokak véleményével ellentétben, tehát bonyolult, sok energiát követelő munka. Csak tanár és tanuló *együttes munkájával* juthatunk előrébb egy-egy lépéssel az írásbeli kifejezőképesség kialakítása terén. Ennek megvalósításához kívántunk hozzájárulni sok évi tapasztalataink átadásával.

A PÉCS-BARANYAI NÉPMŰVELÉSI TANÁCSADÓ KÖZLEMÉNYEI

ANTAL GYULA:

Az első országos ezermester tanácskozásról

Felemelő érzés volt látni azt az ügyszeretetet, mely az ezermester konferencia résztvevőiből áradt. A megyék küldöttei hóvihár és vonatkorlátozások ellenére eljöttek. Vállalták a 200—300 km utazást, hogy elhozzák tapasztalataikat, terveiket és azt a lelkes „barkács hangulatot”, mely a tanácskozás mindkét napján megtöltötte a termet.

Mi, vendéglátó baranyaiak nem titkoltuk, hogy a jó tapasztalatok és hasznos tanácsok mellett éppen erre a lelkesítésre volt legnagyobb szükségünk. Megyénkben is történtek próbálkozások az ezermesterek központi összefogására, pedagógiai irányítására és a barkácsolás mozgalommá tételére. Szakkörvezetők optimizmussal telve kezdték az új mozgalom szervezését. Látták, hogy kibontakozó mozgalmunk egyik fő társadalmi kérdés megoldását — a műszaki és termelési propaganda széleskörűvé tételét — szolgálja. Ebben a tudatban maximális segítséget vártunk a különböző szervektől és üzemektől. Nagy reményeket fűztünk mozgalmunk első évéhez, melynek célkitűzése a járások központi barkácskörvezetőinek a továbbképzése volt. Sajnos, hamar rájöttünk, hogy kitásásainkat mérsékelni kell. Az első akadályok után még nagyobb lendülettel rugaszkodtunk neki a bürokrácia falának, de az többszörösen keményebbnek bizonyult fejünknel. Minden szerv biztosított bennünket messzemenő erkölcsi támogatásáról, de a minimális anyagi segítség is elveszett a bürokrácia útvesztőjében. Pedig csak selejtet, értéktelen lim-lomot kértünk, ami nélkül barkácskör nem tud megindulni. Még a megyei továbbképzés legalapvetőbb technikai feltételeit sem tudtuk a kívánt mértékben megteremteni. Az üzemek támogatását különböző rendeletek tiltják. A mohácsi Farostlemezgyár főmérnöke mesélte, hogy a bővében levő farosthulladékból még az iskolai politechnikát is csak úgy tudják támogatni, hogy az üzem saját magától saját igazgatói alapjából megvásárolja a hulladékot s azt ajándékként adja tovább az iskoláknak. Ehhez hasonló, sőt, még fonákabb helyzet elé állítják az érthetetlen rendelkezések azokat az üzemi vezetőket, akik támogatni kívánják a politechnizációt.

Éppen azokra a napokra esett a tanácskozás, mikor már szinte elkeserített bennünket az a tudat, hogy a technikai fejlődés korában „apostolnak” kell lennie, ki meggyőződése szerint hatékonyan akarja segíteni a műszaki ismeretterjesztést. Kilátásaink csökkentek, reményünk fogytán volt. S akkor jött az

ezeremester tanácskozás, mely új lendületet adott mozgalmunknak s érdekes dolgokra hívta fel figyelmünket.

Elsősorban arra, hogy az igazi „barkács öröm” akkor kezdődik, ha szívós munka után megoldhanónak kezd látszani a megoldhatatlannak vélt probléma. Ez nemcsak egy rejtett technikai hiba felismerésében és elhárításában van így, hanem az egész szakköri tevékenységben. Szinte minden hozzászóló azzal kezdte mondókáját, hogy semmijük sem volt, mikor elkezdtek és senki sem támogatta őket. Ennek ellenére szinte minden hozzászólásból derűs optimizmus áradt.

— Szakköri tevékenységünket azzal kezdtük, hogy a MOM géptemetőjéből hulladékot szedtünk össze és ebből a hulladékból rövid idő alatt komoly optikai műhelyt hoztak létre a körben tevékenykedő emberek — így kezdte hozzászólását dr. Kulin György, az Uránia Csillagvizsgáló igazgatója, kinek nemrég még kezdő szakköre európaszintű vállalattá nőtte ki magát.

— Az ezeremester klubba tömörülő emberek a munkának nem temetésére, hanem születésére mennek szívesebben — ez volt a központi gondolata Baranyi Imrének, a Ganz-MÁVAG ezeremester klubja elnökének. Elmondta, hogy szintén a semmiből nőttek ki magukat, romos épületet újíítottak fel, 15 000 Ft értékű saját szerszámot adtak össze, stb. Eredményeik láttán később messze-menő támogatást kaptak az üzemtől. Azóta az üzemi újításoknak kb. 80 0/0-a ezeremester klubjukból került ki.

— Óriási az az erkölcsi és anyagi erő, mely a barkácsoló emberek lelkesedésében rejlik — idézte régebbi tapasztalatait dr. Kurucz Sándor, a Baranya megyei Tanács pénzügyi előadója. — Ha ezt az erőt helyesen irányítjuk, képes leküzdeni a kezdeti akadályokat.

Hasonló gondolatok egész sorát vetették fel a hozzászólók. Gyakorlati példák sokaságával igazolták, hogy igenis elnyeri a társadalom erkölcsi és anyagi támogatását az a barkácskör, mely szívós kitartással bebizonyítja, hogy értéket teremt a semmiből, kollektív szellemet kovácsol tagjai közt, s részt vállal társadalmi feladatok megoldásából.

Hangulatosan esetelte a kollektíva teremtő erejét Papp Dániel tsz-tag, a szigetcsépi ezeremester klub elnöke. Beszámolt a községükben úttörő jellegű ezeremester szerveződésükről, a fellázadt, nyíltan fenyegetőző maszek kisiparosok elleni harcukról. A kezdetben meg nem értésre talált mozgalmuk azóta szinte átváltoztatta a község arculatát. Megkapó epizódként ismertette egyik klubtársuk szomorúságát, aki nagynehezen kölcsönkapott egy hegesztő apparátust s éppen akkor rendelték be rendkívüli munkára. Közben a kölcsönzés időtartama lejárt s a tervezett munkát nem tudta volna elvégezni. Az üzemből hazatérve azonban alig ismert házára, mert közben klubtársai teljesen elkészítették azt az üveges verandát, melyet a háza elé tervezett. Sőt, a munka minden hulladékát gondosan eltakarították.

— Az ezeremester körök tagjai nemcsak egymásnak, hanem mindenkinek segíteni akarnak — toldja meg Czako Jánosné, a székesfehérvári klub titkára.

A másoknak való segítséssel, közérdekű műszaki problémák megoldásával nyerhet magának „polgárjogot” egy barkácskör a község életében. Helyszelével fogadták a részvevők Palkó Sándor elvtárs gondolatát, melyet az Ezeremester című lapban adott közre a tapasztalatcsere előtt. Valóban nem ritka eset, mikor a jó ezeremester nemcsak a beteg tárgyak, hanem az emberi lelkek orvosa is. Megszünteti azt a bosszúságot, amit egy néma rádió, vagy élvezhetetlen tv okoz.

Képek az ezermesterek találkozásáról

Sok hozzászólás támasztotta alá annak a jelentőségét, amit egy jól szervezett barkácskör adhat a társadalomnak. De szó esett a körök belső tevékenységéről, a tagok neveléséről is. Nagyon hiányos lett volna a tanácskozás, ha ez elmarad. És talán az volt a másik fő érdeme a tapasztalatcserének, hogy a belső nevelés kérdése nemcsak felvetődött, hanem mélyreható, szenvedélyes vita tárgyát is képezte. Megtörtént események, személyes sorsok alakulása utaltak a barkácsolás embertformáló erejére.

— Izgága, kibírhatatlan természetű ember voltam — kezdte hozzászólását Minik József pusztamérgesi szakkörvezető. Mondatai nyomán egy élet alakulásának körvonalai bontakoztak ki a hallgatókban. Pincér volt. Türelmetlen, ideges ember. Munkatársai nem szerették, a vendégek idegenkedtek tőle, végülis elbocsátották állásából. Akkoriban kezdett el barkácsolni. Ez a sok türelmet, szívós kitartást, leleményességet igénylő tevékenység egész lényét átformálta. Nyugdtabb lett, türelme szinte végtelen. Megszerezte magának azt az örömet, hogy úgy érezheti: hasznos tagja a társadalomnak, megállja helyét a munkájában és embertársai közt.

A vita során kirajzolódott az ezermester szó fogalmának helyes értelmezése is. Az ezzel kapcsolatos állásfoglalást talán Balázsfi Gyula dombóvári faragóművész mondatai tükrözték leghűbben: „Az ezermester egy embertípus kell, hogy legyen, aki nem üti bele az orrát mindenbe, — ahogy a köztudatban még gyakran szerepel e szó értelmezése —, hanem a legalapvetőbb technikai ismeretek birtokában szintétikusan lát és dolgozik, valamely területen mélyebben fejleszti tudását, szereti és élvezi a fizikai munkát, segíti embertársait.,,

— A barkácsolás emberformáló erejét nagyon tudatosan kell felhasználnunk a társadalmi fejlődés konkrét segítésére is — mondta dr. Kulin György professzor. Valljuk meg, jelen viszonyainkban sak gondat és bajt okozna, ha hirtelen nyakunkba csöppenne a kommunizmus. Az emberek nem tudnának mit kezdeni felszabadult idejükkel. Erre fel kell készíteni őket s ez nem kis feladat. A barkácsolás széleskörű terjesztésével nemcsak műszaki ismereteket propogálunk, hanem a munkát szeretettjük meg az emberrel. Azt a nemesítő munkát, mely kiemelte az állatvilágból s majd a 2—3 órára csökkent munkaidő révén felszabadult idejét tartalmasan kitölti. Az alkotómunka közvetlen örömeinek kialakítása mellett a barkácsolás — jellegéből kifolyólag — olyan vonásokat is kifejleszt, melyek megegyeznek a kommunista embertípus fő tulajdonságaival: mint a kollektív szemlélet, fegyelmezettség, türelem, önuralom, stb.

A műszaki és nevelési kérdéseken túl, szó esett arról is, hogy a barkácsolásnak közvetlen anyagi kihatása is van, mely többoldalú is lehet. A fejlettebb technikai ismeretekkel rendelkező ember kétségtelenül jobban dolgozik, s nő a termelékenység. Saját magának is hasznot hajt, mert lakásában sok javítási kiadástól kíméli meg magát. Ezzel túl megyénkben még úgy is mérhető a gazdaságosság, hogy a barkácskör a kisközségek szolgáltató munkáját is elláthatja. Baranya minden falujában kigyulladt a villany. Ezzel a technika áldása s vele veszedelme bevonult a falusi ember lakásába. Vele együtt megjelent az a bosszúság is, amelyet az elromlott készülék okoz. Kövesútja még sok községünknek nincs. Tehát, a téli hóban, az őszi-tavaszi sárban ritkán jut el a szakember ezekbe a kis falvakba. Valóságos áldás ilyenkor egy jól működő ezermesterkör. Horváth József sásdi szakkörvezető több példával bizonyította, milyen hálásak az emberek, ha a szakkör gyorsan és ingyen megjavítja kisebb hibás készülé-

küket. Hisz kis hiba csak a szakember számára létezik. A készülék gazdájának a legkisebb hiba is nagynek számít.

Az ezmesterkörnek szakmai ismeretet és gyakorlatot kell adnia, nevelési elveket kell szolgáltatnia, széleskörű műszaki propagandát végeznie és a lehetőségek szerint segítenie kell a közvetlen környezetében levő technikai problémák megoldását. Ezek a főbb célkitűzések hangzottak el a tanácskozáson, s a vitából kitűnt, hogy az emberek általában szívesen is veszik, ha lényeges műszaki kérdésekről felvilágosítják őket, ha megismertetnek bizonyos készülékeket, bemutatják azok kezelését, alapvető működési hibáinak elhárítását, stb.

Kicsendült a hozzászólásokból, hogy az ezmesterek érzik társadalmi felelősségüket. Több figyelemreméltó gondolat hangzott el a szakköri munkán túl az egész műszaki ismeretterjesztésről. Érdemes lenne elgondolkodni Szeghalmi Ferenc almásfüzítői szakkörvezető aggályán is, melyet az iskolai politechnikai oktatásról fejtett ki hozzászólásában.

— Jó dolog, — mondta —, hogy a gyermek megismeri az üzemet, közelebb kerül a technikához, munkafolyamatot sajátít el stb. De nem biztos, hogy a nevelés szempontjából hasznos ezt a tevékenységét időhöz kötött tanmenetbe szorítani. Az ügytlenebb gyereket a sürgető idő nem a munka szeretetére, hanem a készítenő dolog „összecsapására” nevelheti. Ez pedig egy életre kiható káros tulajdonságokat alakíthat ki.

Szükséges, hogy a kötött iskolai munkán túl a barkácskörök is segítsék a gyermekek munkára nevelését. Az ezmesterkörben nem időhöz, hanem minőséghez, örömhöz kapcsolódik a munka. Az a gyermek, aki a munkát megszereti és élvezni tudja, az már az időhöz kötött munkafolyamatot is könnyebben elvégzi.

Ilyen és hasonló dolgokról tanácskoztak megyénkben az ezmesterek. Egyenlő joggal és hasonló színvonalon szólt a közös célok érdekében Kossuth-díjas professzor és tsz-tag, pedagógus és üzemi lakatos. A konferencia határozatot nem hozott — ez nem is tartozott hatáskörébe — de arra nagyon jó volt, hogy felhívta a figyelmet a különböző problémákra.

Arra, hogy az ezmesterek országosan szerveződnek, felismerik feladataikat és az öncélú „fusizás” helyett társadalmi feladatok megoldásából kérik ki részüket.

Az ezmester klub fontos népművelési keret, melyben az újtípusú ember tulajdonságainak sokoldalú kialakítása folyik.

Az ezmester mozgalom társadalmilag és gazdaságilag is fontos tényező, ezért szükséges azoknak a bürokratikus intézkedéseknek az országos szintű felülvizsgálása, amelyek a mozgalom kibontakozását gátolják.

Megtisztelő számunkra, hogy az első országos ezmester konferenciát Baranyában rendezték meg. Remélem, hogy a tanácskozás problémafelvetései nemcsak országos megoldásra találnak, hanem megyénk ezmester mozgalmát is előbbre viszik.

MIKLÓSI JENŐ:

Baranyai népművelők Veszprémben

December derekán utaztunk Veszprém megyébe, hogy az ottani népművelési munkát tanulmányozzuk. Baráth József, a Népművelési Tanácsadó vezetője kész programmal várt bennünket. Első utunk Pápára vezetett. A járási tanács művelésügyi osztályán Andorka Sándor osztályvezető és Jäger Tibor népművelési felügyelő fogadott bennünket.

A pápai járás mezőgazdasági terület. Két gépállomáson és 3 téglagyáron kívül más ipari üzeme nincs. A járás 45 000 főnyi lakossága 50 faluban és néhány kisebb településen él. A falvak zöme baranyai fogalmak szerint közepes nagyságú, 700—800 lelkes, de akad 200—300 lelkes kisközség is.

Szembetűnő, hogy valamennyi községben van művelődési otthon, s mindegyik kap állami támogatást. Baranyában — tudomásom szerint — csak a mohácsi és a pécsváradi járásban hasonló a helyzet. Bár tanácsaink néhány éve többet áldoznak a tárgyi feltételek megteremtésére, mint korábban, még korántsem megnyugtató a helyzet. Csak egy példát: míg a pápai járásban a KÖFA 60 %-át fordítják művelődési célra, a sásdi járásban csak 8 %-át, s a pécsváradi járásban is csak 47 %-át. A tárgyi feltételek éppen ezért lényegesen jobbak, mint nálunk.

A terjedőszövetkezetek is szívesen áldoznak kulturális alapjukból a népművelési munkára. Megtudtuk például, hogy a „keveset, de jól” elv alapján csak három tsz-akadémiát szerveztek a járásban. A három tsz-akadémia költségeinek fedezetét az érintett termelőszövetkezetek szívesen vállalták.

A tsz-akadémiák programja változatos, az előadásokat a legjobb pápai szakemberek tartják. Nemesgörzsönyben például 140 ember vesz részt rendszeresen a termelőszövetkezeti akadémia rendezvényein, s a többi tsz-akadémiát is sokat látogatják.

A tsz-akadémiák szervezésének időszakában nyomtatott „Látogatási jegyeket” osztottak szét a lakosság között. A „Látogatási jegy” tartalmazza az akadémia teljes programját, „Nyilatkozat”-részt, melyen a beiratkozó vállalja, hogy a foglalkozásokat rendszeresen látogatja, továbbá „Igazolást”, melyen a tsz-akadémia vezetősége igazolja, hogy a jegy tulajdonosa a tsz-akadémia I. évfolyamát elvégezte. A tsz-akadémiákat azokban a községekben rendezik, amelyekben az első évben befejezték az ezüstkalászos tanfolyamot.

A pápai mezőgazdasági osztályon, sőt, a megyei mezőgazdasági osztályon is, már a népművelési munkatervek összeállítására idején tudták, hogy hol kívánának ezüstkalászos tanfolyamot szervezni. Ezeket tehát nem utólagosan erőszakolják be a tervekbe, hanem szervesen beépítik. A művelődésügyi osztály és a népművelők segítik az ezüstkalászos tanfolyamokat, a mezőgazdasági osztály tartja, hogy az ismeretterjesztés megoldásában kötelességei vannak. A mezőgazdasági előadások megtartására nem a művelődésügyi, hanem a mezőgazdasági osztály mozgósítja a mezőgazdasági szakembereket.

A járási művelődésügyi osztályon megnéztünk néhány községi népművelési munkatervet. Érdekeségük, hogy az egységesség igényével készülő és komplex hatásokra törekvő tervekhez csatolják a különböző tömeg- és társadalmi szervezetek munkatervét is. Pápai barátaink őszintén elmondották, hogy a községi népművelési bizottságok sokhelyütt csak papíron élnek, s ezekben a falvakban a munkatervet a népművelők maguk állítják össze. Sokáig keresgéltek a megoldás módját, s úgyvélik, hogy fordulatot e téren csak a tanácsok nagyobb felelősségérzete és a népművelők tömeges nevelése eredményezhet.

A pápai járás ismeretterjesztő munkájában nagy szerepe van a TIT 180 tagú előadói munkaközösségének. Elmondották, hogy a TIT szakosztályai előadói-konferenciákon készítik fel az előadókat. A mezőgazdasági osztály által összehívott mezőgazdasági szokoládóknak például az ismeretterjesztés pedagógiájáról és lélektanáról tartottak előadást.

Figyelemreméltó, ahogy az ismeretterjesztő munkát lebonyolítják. Hetenként — minden kedden — 20 előadó indul el a járás különböző községeibe. A kedd egyébként az egész járásban az ismeretterjesztés napja. A közlekedési eszközöket a járási pártbizottság, a tanács és a városi üzemek biztosítják az előadók részére.

A központi előadók kiküldése nem jelenti a pápai járásban azt, hogy a tematika is központi. A helyi sajátosságok és feladatok szabják meg az előadások témáját. Ha nem így lenne, az előadások látogatottsága sem lehetne olyan magas, mint arról pápai barátaink beszámoltak. Sok előadót egyszerre mozgatni nehéz feladat; egy központi előadói gárdát úgy működtetni, hogy az differenciáltan, az adottságokra, helyi feladatokra építve fejtsse ki tevékenységét, ehhez a vezetés művészete kell.

Szólnom kell itt saját problémáinkról is. El kell érnünk, hogy központi előadókat csak reprezentatív, vagy különösen magas szakképzettséget kívánó előadások megtartására szabad kiküldni. Egy rossz központi előadónál, akinek esetleg egyetlen érdeme, hogy a megye székhelyén lakik, többet és az a helyi szakember, aki a helyi sajátosságok ismeretének előnyével rendelkezik. Ha központi előadásokat szervezünk, — mert kell a vidéki előadónak mintaként is, meg a falu is igényelheti — akkor olyan kiváló előadókat kell felvonultatnunk, akik képesek az emberek figyelmét lebilincselni.

Nem szükségszerű, hogy a tsz-akadémia egyéb tanfolyam, vagy sorozat minden foglalkozásán előadásnak kell elhangzania. Már két éve beszélünk erről, tenni azonban keveset tettünk. Igaz, az előadásokat nálunk is rendszeresen filmvetítések kísérték; igaz, hogy itt-ott próbálkozunk egy-egy komplex esettel; igaz az is, hogy figyelemreméltó az előadások látogatottságának növekedése; túlbecsüljük az előadások jelentőségét. A TIT sem tesz eleget a vonzóerő növelése érdekében. Az előadók közül ma már sokan törekednek szemléltetésre, ez

azonban kevés. Többre, változatosabbra, vonzóbb formákra, eszközökre van szükség! Munkánk további eredményessége érdekében el kell érünk, hogy a kísérlet, a kirándulás, a tematikus estek, a múzeum és tárlatlátogatások, stb. egyenlő súllyal kapjanak helyet az ismeretterjesztési programokban. Kétségtelen, hogy ilyen ismeretterjesztő munkát végezni nehéz, számos személyi, tárgyi és gazdasági tényező szükséges hozzá. Mégis, sürgősen rendeznünk kell ismeretterjesztésünk problémáit, mert a tömegek érdeklődése egyre inkább az aktívabb ismeretterjesztési formák felé fordul. Ez magyarázza az ismeretterjesztő szakkörök növekvő népszerűségét is.

A művelődésügyi osztálytól elbúcsúzva felkerestük a járási pártbizottság agit. prop. osztályát. Ádám elvtárs, az osztály vezetője készségesen válaszolt kérdéseinkre. Fiatal mérnökember, mondatait igényesen formálja. A legapróbb részletekig ismeri a népművelési munka csínját-bínját, és a napi problémákat is.

Megtudtuk tőle, hogy naponta átmege a művelődésügyi osztályra, s a művelődésügyi osztály dolgozói is sokszor felkeresik. Mind Ádám elvtárs, mind Andorka elvtárs szükségesnek érzik, hogy állandó, rendszeres kapcsolatban legyenek egymással.

A járási művelődésügyi bizottság rendszeresen ülésezik. Tagjai saját társadalmi, vagy tömegszervezetük kulturális munkájáért felelősek. A feladatokat pontosan meghatározzák, nem fordulhat elő, hogy a munkát, vagy felelősséget senki sem vállalja.

Figyelemreméltó tapasztalatként megemlítem, hogy a járási párt v. b. és a járási tanács v. b. a fontosabb kérdéseket együttes ülésen tárgyalja meg. A művelődéspolitikai kérdéseket ilyennek tartják. A határozatok végrehajtásáért következőképpen a pártszervek és a tanácsok vezetői együttesen felelősek. A népművelési munkaterv összeállítása előtt pl. közös értekezletre hívták be a népművelőket, párttitkárokat és tanácselnököket. A felelősségérzet ilyen egyértelmű és széleskörű felébresztése feltétlenül eredményekhez vezet.

Este ellátogattunk a Jókai Mór Művelődési Otthonba. A művészeti előadó elmondotta, hogy a veszprémi Petőfi Színház havonta két előadást tart itt. A művelődési otthon 700 bérletet adott el. A bérletesek közül 600 felnőtt, köztük 200 tsz-tag.

Megtekintettük a művelődési otthon képzőművészeti szakkörének munkáját is. Tóth Sándor művésztanár vezetésével gondos oktató-nevelő munka folyik a szakkörben. Diákok, ipari tanulók járnak ide. Akad közöttük néhány kiemelkedően tehetséges is, bár a szakkörvezető szavai szerint a cél: műérték nevelése.

A művelődési otthon műkedvelő művészeti csoportjai közül az irodalmi színpad országos hírű, tánccsoportjuk, énekkaruk is ezen az úton halad. Gyakran és nagy sikerrel szerepelnek a járás különböző községeiben.

A művelődési otthon dolgozóitól elbúcsúzva végigsétáltunk a pápai Kosuth Lajos utcán. Itt minden közintézmény Petőfi, vagy Jókai nevét viseli. Az embereket egészséges patriotizmussal tölti el a város irodalmi és történelmi múltja, jelene. Az öreg kollégiumban tértünk pihenőre. Hatalmas falak, boltajtások. Ezek hajoltak valaha a lelkes, fiatal „nagyok” fölé is, s talán épp ott ültek valahol, ahol szellemüket idéztük.

Másnap korán reggel visszautaztunk Veszprémbe, majd elindultunk utolsó Veszprém megyei célunk, Várpalota felé.

Megtekintettük az inotai, gyönyörű, új művelődési házat, majd a régi várpalotai művelődési teremben meghallgattunk egy tsz-akadémiai előadást. Végül meglátogattuk a várpalotai Bányász Művelődési Otthont.

A művelődési otthonban pezsgő életet találtunk. A bányász szakszervezet tánccsoportja gyakran szerepel külföldön is. 1962. szeptemberében Bécsben vendégszerepeltek az Osztrák Kommunista Párt meghívására. Jelenleg csehszlovákiai útra készülnek.

Fotoszakkörünk külföldi kiállításokon is szerepelt képekkel; képzőművészeti szakkörük pedig rendszeresen résztvesz a szakkörök országos kiállításain.

Klimatológiai körük Várpalota helyi klímájának megfigyelését végzi, és az Országos Meteorológiai Intézet kihelyezett állomása révén az országos hálózatba is bekapcsolódott.

Uránia-csillagvizsgáló körük részére nemrég 350 mm átmérőjű tükörteljeszkőpot készítettek társadalmi munkában, s most megfigyeléseket végeznek a csillagos égbolton.

A művelődési otthon vezetőinek sokoldalú munkájuk során arra is volt gondjuk, hogy a kevés férőhellyel rendelkező napköziket is tehermentesítsék: barkácsoló szakkört szerveztek a gyermekek számára. A művelődési otthonban sokoldalú ismeretterjesztő munka folyik. A legjelentősebb ismeretterjesztési forma a hároméves bányászakadémia, melyen az előadások 80 %-a szakmai előadás. Ismeretterjesztés nemcsak a művelődési otthonban folyik. Minden munkásszálláson havonta 3—4 előadást tartanak.

A művelődési lehetőségekről havonta kiadott műsorfüzettel, a „Palotai műsorral” értesítik a lakosságot. A füzeteket a művelődési ház rendszeres látogatói ingyen kapják, a többi az újságárusok 1 forintért árusítják.

Beszélgetésünk a késő éjszakába nyúlott, s csak azért nem folytattuk tovább, mert másnap, korán reggel már utaznunk kellett hazafelé.

Hasznos volt a háromnapos tanulmányút. Sokat tanultunk veszprémi barátainktól. Köszönjük. Reméljük, hogy vendégszeretetüket rövidesen viszonzhatjuk.

SEBŐK KÁROLY:

A magyarmecskai körzet népművelési munkája

„Mindig többet és jobbat adni”. E gondolat kulturális téren, különösen kisebb falvainkban mind több és több problémát ad a gyakorlati megvalósításban fáradozó népművelőknek. Hatásos, vonzó népművelési rendezvényeket szervezni nem könnyű. A változatosabb, színesebb, tartalmasabb tanulási, szórakozási lehetőségek biztosítása érlelték meg bennünk a körzetesítés gondolatát, gyakorlati megvalósítását. Kicsi, 300—400 lelkes falukban bizonyára mindenütt probléma pl. a szórakoztatás változatoságát biztosítani, hisz egy, jobb esetben két művészeti csoportot lehet csak alakítani. Nem kisebb gondot jelentett a színvonalas ismeretterjesztés megszervezése, jó előadók biztosítása. Korábban is igyekeztünk összefoglalni, közös erővel megoldani közös gondjainkat, s az első lépések sikere után az 1962—63-as évadban munkánk szervezeti alapjának tekintettük a körzeti községeinek kulturális együttműködését.

Körzetünk mindegyik községe (Gilvánfa, Gyöngyfa, Kisasszonyfa, Magyar-mecske, Magyartelek) kis község. Az együttműködés szempontjából azonban kedvező a helységek közelsége, általában 2—3 km. Kisasszonyfa a legtávolabbi falu, 5 km-re esik a körzeti központjától. Kövesút mindegyik községbe vezet. Központi fekvése miatt Magyarmecske a körzet szíve. Döntő volt a körzetesítés gondolatának megvalósításában a termelőszövetkezetek egyesülése. A már régebben kialakult iskolai körzet is segítségükre volt a népművelési körzet létrehozásában. Hogy csak egy fontos gyakorlati dolgot említsek: a körzet kulturális rendezvényeiről éppen a gyermekek, tanulók, — mint jó propagandisták — által, szinte naponként értesül az egész körzet lakossága. Jó aktivisták a tanulók, akik házcsoportos beosztásban viszik az értesítéseket, közleményeket, meghívásokat.

Mint egyik legfontosabb teendőt, a szervezés kérdését is mindjárt itt emlitem. A személyes meghívást látjuk, tartjuk a legcélszerűbbnek. Főként a párt-szervezet, a tanács, a KISZ lelkesebb tagjai végeznek szívesen propaganda munkát, a lakosság körében. A rendezvények jellege, jelentősége határozza meg, hogy a személyes meghívásokat csak a tanulók végzik-e, vagy a felnőttek közreműködésére is támaszkodunk. A lakosság többsége szívesen veszi, meg is köszöni a személyes meghívást, s eleget is tesz a kérésnek. Magyarmecskén a járási tanács tag jelölőgyűlésen délelőtti alkalommal 153-an jelentek meg a személyes meghívásra.

Természetesen a személyes meghívás önmagában nem elegendő. A lakosságot rendszeresen, előre tájékoztatnunk kell a kulturális rendezvényekről. Ezért készítettük el üveges, keretes (100×80 cm-es) hirdetőnket „Mit látunk, hallunk a héten?” felírással. A napi, heti beosztást, programot mindenki látja, olvassa. A körzeti székely propagandamunkája hat a körzethez tartozó községek hasonló tevékenységére is.

A körzeti népművelési munka kialakításában nagyon jelentős volt a községi tanácsok vezetőinek segítése, közreműködése. Már az indulásnál az évadnyitó körzeti értekezleten résztvettek a tanácselnökök, titkárok. Közreműködésükkel sikerült a körzet népművelő munkáját megterveznünk, hogy a közös feladatokat és az egyes községek külön feladatait ésszerűen határoztuk meg. Az élethez, a lakosság igényeihez közelálló programot sikerült kialakítanunk, elkerültük a felesleges ismétlődéseket, megoldottuk az egyes jól előkészített rendezvények több helyen történő alkalmazását.

A kisasszonyfai egyik vb-ülésen, amelyen a körzeti tanácsi, termelőszövetkezeti és népművelési vezetői is jelen voltak, elfogadták a körzeti igazgató értékes javaslatát. Keskenyfilm vetítógépet és teljes felszerelést vásárolnak a tanácsok és termelőszövetkezet közösen. Az ismeretterjesztésben, iskolai oktatásban jelentős lesz a filmszemléltetés. A Megyei Filmtár mind gazdagabb anyaga jó segítség ehhez. Hasznosak azok a rendszeres megbeszélések, amelyeken a körzet vezetői megvitatják, hol hivatalos értekezleten, hol baráti beszélgetés során a közös gondokat, feladatokat. A társadalmi vezetőség tagjai is az öt község vezetőiből, dolgozóiból kerültek ki. Elsősorban a tanácselnökök vállalták e megtisztelő feladatot és lelkes, a kultúra iránt érdeklődő, tevékeny idős és fiatal dolgozók. A közös vezetőség 25 tagú.

A közös szervezés, eredményeként született meg a körzetben két helyen, Magyarmecskén és Gilvánfán a dolgozók esti iskolája. Az oktatást a két iskolában a körzet nevelői közösen látják el, s a tanulók a körzet többi községéből is itt szerzik meg az általános iskolaivégzettséget. A gilvánfai cigányok körében folyó alapismereti I.—II. tanfolyam, a község sajátos helyzetéből adódó feladat, amelyet a község vezetői oldanak meg.

Az ismeretterjesztés és a szórakoztatás területén érvényesül különösképpen a körzeti jelleg. Az említett változatosságot, színességet, tartalmi és minőségi színvonalat éppen a körzeti munka oldja meg.

A körzeti ismeretterjesztés programja 10 előadásból álló, általános és szakmai műveltséget nyújtó sorozat. A sorozatban 4 mezőgazdasági, 2 természet-tudományi, 1 irodalmi-művészeti, 1 egészségügyi, 1 ifjúsági, 1 nevelési témájú előadás hangzik el. Az előadók zömmel a TIT körzeti előadói munkaközösségének tagjai. Tartalmi és minőségi szempontból nagyon jelentős, hogy az előadók 1—1 előadásra készülnek fel és azt a körzet mindegyik községében megtartják a komplexitás elvének lehetőség szerinti alkalmazásával.

A szórakoztatás megoldása szintén közös tervezés szerint történik. Mind-egyik községben működik színjátszó-csoport. A tervezésnél megbeszéltük, hogy mindegyik csoport más darabbal, programmal készül. Pl. Magyartelek a Huszár-vágás, Magyarmecske A bolondok grófja című darabbal. Az öt község, öt csoport csak 1—1 produkcióval is — mely minőség szempontjából színvanalas — műsorcsere, vendégszereplés formájában szinte az egész téli időszakra biztosítja

PALOTAI MŰSOR

1962
DECEMBER

RENDEZVÉNYEK:

Felelősségi átvétel

ÉKA-OPERETT EST

RENDEZVÉNYEK:

Felelősségi átvétel

ÉKA-OPERETT EST

MUNKÁSSZÁLLÁS előadásai

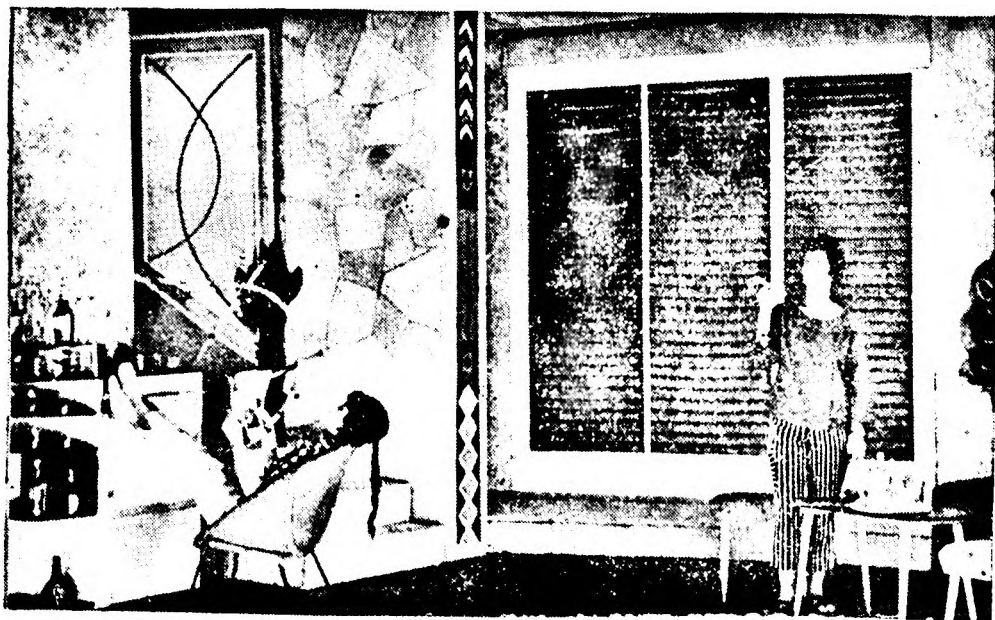
MUNKÁSSZÁLLÁS

MAGYARORSZÁG BANYAVÉDELMI

MAGYARORSZÁG BANYAVÉDELMI

JÓ SZERECSEGT MŰVELŐDÉSI HÁZ VÁRPALOTA

Palotai műsor — palotai táncosok

Pápai színjátások

a dolgozók szórakozását. Így mindegyik községben 5 változatos műsort élvezhet a lakosság.

A hagyományos szüreti bálók erkölcsi és anyagi sikerét is éppen a helyes időrendi elosztás, tervezés, kellő propagálás biztosította. Az egyes községekben rendezett bálók más-más időpontban voltak, s azokon a körzet egész fiatalsága résztvett.

Kísérletképpen az öt község legjobb, legtehetségesebb műkedvelői szereplésével 1 közös irodalmi színpad műsort terveztünk „Mi dolgunk a világon? küzdeni Erőink szerint a legnemesebékért” gondolat jegyében. A műsort a körzet valamennyi községében bemutatjuk.

A társadalmi ünnepek más-más községben való közös megrendezése feltétlenül hasznos a közösségi nevelésben, a tsz-tagok egymáshoz való közeledésben. A közös ünnepség színvonalasabb, mintha minden község külön rendezné meg. Kedvező hatású az is, hogy nem minden jelentős esemény a körzet központjában zajlik le.

A többi munkaterületet (könyvtári munka, sport, stb.) nem érintettem, mert azok inkább helyi jellegűek, bár az együttműködésnek is vannak megvalósított, s még kiaknázatlan lehetőségei.

Úgy érezzük, hogy tartalom, minőség, módszer tekintetében nem lesz hiábavaló fáradozásunk.

SZIBERT GYÖRGY:

Együttműködés az ifjúsági klubban

Országszerte bebizonyosodott, hogy az ifjúsági klubok sokat segítenek a kulturális ifjúság nevelésében. Felvetődik azonban a kérdés: vajon mindenütt kihasználják-e az ifjúsági klubokat úgy, hogy azok a művelődési ház egészségének céljait maximálisan szolgálják. Vajon segítik-e a művelődési ház látogatottságának javulását a szakkörök tevékenységét úgy, ahogyan azt a kluboktól elvárhatnánk. Úgy vélem, erre a kérdésre nemmel kell válaszolni, már azért is, mert igen sok helyen az ifjúsági klubot nem méltatják olyan figyelemre, amelyet megérdemelne.

A művelődési ház többféle lehetőséget biztosít a szórakozáshoz, művelődéshez, az egyénben levő képességek kibontakoztatásához. Ebből nem következik még, különösen vidéken a megfelelő látogatottság. Az emberek odamennek, ahol — előre is tudják — jól fogják magukat érezni. Pl. az igények alacsonyabb fokán a kocsmákba. (Néha azért is, mert nincs más lehetőség.) Legtöbb a fiatalok közül is azzal a szándékkal mennek oda, hogy ott szórakozni fognak. Akik a tánczenét kedvelik, azért mennek táncos szórakozóhelyre, mert bizonyosak abban, hogy ott táncolhatnak. Hasonló szándékkal mennek az emberek színházba, moziba, sportmérkőzésekre, s még sorolhatnánk példákat tovább. Ha ez így van, azt kellene elérnünk, hogy a fiatalok, s természetesen a felnőttek is abban a biztos tudatban kereshessék fel a művelődési otthont, hogy ott szórakozni fognak. A művelődési ház sokoldalúan biztosíthatja ennek lehetőségét. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a klubélet vonzza a látogatókat, elsősorban az ifjúságot a művelődési házba. Ezért rendkívül fontosnak ítélem meg az ifjúsági klubok szerepét.

A klubokban biztosított szórakozás miatt a fiatalok szívesen járnak a kultúrházba. Tehát a klub növeli az általános látogatottságot; megfelelő irányítással elérhetjük, hogy valamennyi szakkör tevékenységét élénkítse a művelődési ház rendszeres látogatójává vált fiatalság. Ha szakkörök nincsenek, a klub biztosítja a megalakítás legfőbb feltételét: a klubtagságot. Ha eljönnek a fiatalok a művelődési házba, könnyen rábírhadjuk őket, hogy vegyenek részt egy szakkör tevékenységében. Még helyesebben járunk el akkor, ha a klubban állapítjuk meg, hogy a fiatalok milyen szakkört szeretnének, és ennek megfelelően alakítunk szakkört. A meglévő szakkörök foglalkozásainak eredményességét elősegíti a fiatalok klubja. Sokszor azért szűnt meg egy-egy színjátszócsoport, mert

az egyik szereplő nem tudott eljönni a próbára. Utána elmaradt a másik szereplő is. Helyettesíteni senki nem tudta őket, a csoport vezetője nem tudott „beugratni” senkit. Nem állt rendelkezésére olyan „tartalék”, amellyel megoldhatta volna a problémát. Az ifjúsági klub lényegében megoldja az „utánpótlás” kérdését is.

Tételezzük fel, hogy a művelődési háznak van ifjúsági klubja, ahová a fiatalok szívesen járnak. A színjátszó csoport vezetője is rendszeres látogatója a klubnak, megismeri a fiatalokat, törekvésüket, műveltségüket, szereplési készségüket, fellépésüket, stb. Így meg tudja állapítani, hogy a fiatalok mire képesek, ki milyen szerepet kaphat.

Ha a színjátszó csoport az ifjúsági klubból nő ki, akkor a próbákra a klubban gyülekeznek a csoport tagjai. Nem unatkoznak, és akkor sem érzik, hogy a 2 óra hiába volt, ha a hiányzók miatt esetleg nem próbálhattak. Lehet, hogy a színjátszó csoport tagjai az elmaradt próbák ideje alatt otthon, vagy másutt sem csináltak volna hasznosabbat, mégis úgy érzik, a 2 óra elveszett. Ha azonban az elmaradt próbák helyett szórakozhatnak a klubban, nem érzik kárba vesztettnek a művelődési házban eltöltött időt.

Helyes az ifjúsági klubot azért is alapul venni a színjátszó csoport szervezésénél, mert így meg tudja állapítani a csoport vezetője, hogy milyen szín-darabbal kell elindulni, milyen követelményeket lehet támasztani, milyen felkészüléssel lehet a sikert biztosítani a bemutatón. Véleményem szerint nem a leghelyesebb, ha csak a legműveltebb, legképzettebb, legrátermettebb egyéneket gyűjti össze a kultúrház igazgatója egy színdarab betanulásához.

Igaz, hogy ilyen szereplőkkel igényesebb közönséget is ki tudnak elégíteni. Azonban ők sem tudják elérni a hivatalos színészek által nyújtott teljesítményt. De nem ez a cél. Véleményem szerint többet teszünk a népművelés terén, ha kevésbé képzett, de tehetséges, a színjátszás iránt érdeklődő fiatalokat is bevonjuk a színjátszó csoportba. Természetesen nem azzal az igénnyel, hogy azonnal „nagyot” produkáljanak. Így bizonyos mértékben szórakoztatva nevelünk olyanokat, akik még nem érkeztek el arra a szintre, mint az előbb említett legképzettebbek, s növeljük a színjátszás iránt érdeklődő, hozzáértő színházlátogató közönséget.

Van még egy fontos szempont, amiért az ifjúsági klubot a színjátszó csoport fejlődése szempontjából fontosnak tartom. Ez a szereplés szükségessége egy színjátszó csoport életében. Aki erről megfeledkezik alapvető hibát követ el, hiszen mindenkire ösztönzőleg hat a siker, az elismerés. Még inkább így van ez azoknál, akik a színjátszó csoportba jelentkeztek, akikben elevenebben él a szereplési vágy. Ezt nem szabad elfojtani. De akaratlanul ezt tesszük, ha mindjárt a kezdet kezdetén nagy előadással nagy közönség előtt akarunk fellépni. Ilyenkor előfordult, hogy a darabot nem tudták kellő színvonalon bemutatni, s a közönség várt elismerése is elmaradt. A csalódás szétzüllesztette a színjátszó csoportot. Helyesebb, ha kisebb darabokkal, a klub kisebb és megértőbb közönsége előtt lépnek fel. Erre bőven van alkalom. A sok apró siker, kedves élmény összetartó erővé válik a csoportban, s alkalmassá teszi a szereplőket nagyobb feladatok megoldására is.

A művelődési házon belüli egység létrehozásában is nagy szerep jut az ifjúsági klubnak, vagy általában a klubéletnek. Sok művelődési házban még nem hozták létre valamennyi szakkör vebonásával a szükséges egységet. Vélemé-

nyem szerint bizonyos mértékben öncélú a szakköri munka akkor, ha nem egészíti ki, nem segíti a többi szakkör és csoport munkáját, s nem működik közre közös feladatok megoldásában. A képzőművészeti szakkör a maga sajátos célkitűzése mellett tetszetős plakátok, utcai hirdetések készítésével valamennyi szakkör munkájának propagálását végezheti. Ezt segítheti a foto szakkör is. A képzőművészeti szakkör támogathatja a bábszakkör munkáját is, s ez fordítva is lehetséges. A népi táncsoportot segítheti a zenekar. Egy-egy jó szellemi vetélkedőn szinte valamennyi szakkör szereplését biztosíthatjuk. Az egység elmélyítését elősegíti a klub, ha a szakkörök gyakran szerepelnek ott, fellépnek, kiállítását rendeznek. Az irodalmi színpad bevonásával megszüntethető annak öncélúsága, ha fennáll. Öncélúnak tartom az irodalmi színpadot akkor, ha egy évben egy-egy ünnepségen lép fel egy-két szavalattal. Elismerem, nem könnyű egy önálló, szórakoztató, a vidéki közönséget érdeklő előadást szervezni az irodalmi színpadnak. De nem is ezzel kell kezdenünk, hanem azzal, hogy szerepeljen az irodalmi színpad a klubban önállóan vagy a szellemi vetélkedőbe beépítve. Szerepelni-szerepelni, egyre csak szerepelni. Ez legyen a jelszó. Szerepeljen a táncsoport, szerepeljen a zenekar, az énekkar, és minden szakkör a klubban. Ebből sok előny származik:

a) a rendszeres szereplés biztosítja a szakkörök és a csoportok fejlődését;
b) a klubban való gyakori találkozás révén kialakul az egységes gárda amelyre a vezetőség mindig építhet;

c) a klubban történő szerepeltetés változatossá teszi a klub életét, s ezzel elősegíti fejlődését;

d) így elérjük azt a célkitűzést, hogy a művelődési házban szívesen jönnek az emberek, azzal a meggyőződéssel, hogy ott szórakozni fognak.

Befejezőként összefoglalom mindazt, amit szükséges megvalósítani:

a) olyan ifjúsági klubot kell létrehozni, ohavá szívesen járnak a fiatalok;
b) az ifjúsági klub alapján hozzunk létre csoportokat, szakköröket;
c) a szakköröket a klubban szerepeltessük minél gyakrabban fejlődésük érdekében;

d) a művelődési ház igazgatója az évadeleji tervezésnél vegye számba, hogy a szakkörök és a csoportok milyen feladatot kapnak a művelődési ház közös céljainak megvalósítása érdekében;

e) a legfontosabb a művelődési ház egységének megteremtésében az, hogy az igazgató vezetésével a szakkör vezetők vegyék számba a tennivalókat és határozzák meg feladataikat hónapról hónapra.

LIPPENSZKY ISTVÁN:

Hogyan hasznosítsuk a televíziót népművelési munkánkban

Mi sem jellemzőbb a televízió népszerűségére és fokozódó térhódítására, mint az a tény, hogy megyénkben jelenleg már közel tizenötezer készülék áll a lakosság szórakoztatásának és művelődésének szolgálatában. Alig akad olyan község, ahová ne jutott volna el legalább egy készülék, s falusi klubjaink és művelődési otthonaink majd mindegyikének szerves tartozékává vált ez a hatalmas lehetőségeket nyújtó tömegkulturális eszköz.

Örvendetes tény ez, mert közvetítésével egyre több és több emberhez juthatnak el a tudomány és technika eredményei, a művészetek szépségei, tárulhatnak ki előttük hazánk és a nagyvilág eseményei; szírazkozhatnak és tanulhatnak anélkül, hogy a „kiokosítás” vagy a minden áron való nevelés érzetével találkoznának.

S mindezt a technika széles lehetőségei között nyújtja, s egyúttal házhoz is szállítja!

Nem kell az érdeklődőnek pl. ünnepelő ruhát öltve kilométereket gyalogolnia, közelharcot vívnia a belépőjegyért, hosszú időre lemondania kedves cigarettájáról, ha egy színházi, vagy mozielőadást kíván látni, s nem kell „végigélveznie” a nevelő-tanítvány néhol még ma is fennálló feszélyező viszonyát egy-egy ismeretterjesztő előadás keretében.

A kényelmi szempontokon túl azonban a televízió hatalmas népművelési jelentősége sokoldalú, összetett hatásában rejlik. Egyszerre több érzékszerven keresztül hat, a szót képpel egészíti ki, ezzel érthetőbbé téve a mondanivalót s a megjelenítéssel élvezhetőbbé a különben száraz témát is.

Ezekután önként adódik a kérdés: ha a népművelésnek valóban oly hatalmas segítőeszköze, miért nem élünk tervszerűen és módszeresen az általa nyújtott lehetőségekkel? Milyen módon lehetne ezeket a lehetőségeket kiaknázniunk?

Mindenek előtt népszerűsítése terén vár reánk feladat! Olyan embertől hiába is várnók azt, hogy nézze az adásokat, akinek fogalma sincs arról, hogy mikor és mit láthat. Más az, ha valaki tudatosan, az őt érdeklő műsor megtekintése miatt megy el a klubba, s más, ha véletlenül betévedve érdektelen műsort kap, s esetleg bosszankodva kénytelen tudomásul venni, hogy előző nap milyen érdekes műsorról maradt le. A televízióval rendelkező kulturális intéz-

ménynek tehát — amennyiben szélesíteni kívánja televízió nézőinek számát — valamilyen módon az emberek tudomására kell hozni a televízió heti programját. Történhet ez a klubszoba vagy művelődési otthon bejáratánál kifüggesztett egyszerű plakáttal, vagy a jelentősebb műsorok esetében külön meghívóval is.

A spontán televízió nézés is sok újat adhat, de mennyivel többet nyújthat a tervszerű, előkészített, a művelődési programba jól beleágyazott adások megtekintése.

A televízió több olyan visszatérő, állandójellegű ismeretterjesztő adása van, melynek megtekintése mind a szakmai, mind az általános műveltség gyarapítása szempontjából hasznos.

Gondoljunk csak a szerdai napokon 17 órakor sorrakerülő „Mezőgazdasági szakmunkásképző” előadásaira, ahol az ország legjobb szakemberei adják át tudásukat, s mindjárt gyakorlatban is bemutatják a különböző munkafolyamatokat. Ez a tanfolyam pl. komplex módszerével és jobb adottságaival messze felülmúlja azt a lehetőséget, amit egy ilyen célzatú falusi tanfolyam nyújtani tud. Energia és pénz megtakarításához vezet és tartalmában is többet ad, ha az illetékesek a helyi tanfolyam, vagy előadássorozat helyett ennek megtekintésére mozgósítják a hallgatókat.

A „Mezőgazdászok fóruma” vagy a „Falujáró kamera” c. adásoknak megtekintése is felérhet jópár mezőgazdasági előadás értékével. A minden héten sorrakerülő „A tudomány világából” c. vagy a „Nagy pillanatok. nagy felfedezések” c. műsorban is a tudomány és technika legaktuálisabb és mindenki számára érdekes kérdései kerülnek terítékre olyan tálalásban, amit a népművelés jelenlegi ellátottsága mellett falusi viszonylatban előadáson nem tud nyújtani. A legjobb előadók sem tudnak versenyre kelni, a parányit is felnagyított, a tér és idő korlátait is ledönteni tudó és bemutató kamerával.

Távoli népek életébe, történelmébe, földrajzi viszonyaiba enged bepillantást az „Utazás a föld körül” és az „Afrika, Afrika!” c. sorozat, s közvetlen környezetünk élete tárul fel a „Vidám lakóhelyismeret” adásaiban. Filmrevett eredeti felvételek teszik életszerűvé a témát, a falusi ismeretterjesztő előadásokat szemléltető térkép a televízió képernyőjén megelevenedik, a képzelet munkája megkönnyül.

A költséges és szervezésével nagy energiát lekötő országjárásokat és tapasztalatcseréket igyekeznek megkönnyíteni a hazánk történelmi nevezetességeit, természeti kincseit, üzemeit, azok munkáját, népünk életét bemutató országjáró kameri, bár ezek az adások nem képesek teljes mértékben pótolni a személyes élmény ízét. Azonban ettől függetlenül is rendkívül hasznosak lehetnek.

Ügyszólván valamennyi ismeretág a világnézeti témáktól a csillagászatig helyet kap a műsorban, csak figyelemmel kell kísérni a részletes programot. Pusztán a klub vezetőjén, vagy a művelődési otthon igazgatóján múlik, hogy melyik megtekintést tartja szükségesnek s arra hogyan mozgósítja az érdekelteket. Az önálló kisfilmek pl. egymagukban is rendkívül hasznosak s bevezetői vagy lezárói lehetnek egy-egy ismeretterjesztő előadásnak.

Rendkívül sokat tehet a televízió a művészeti nevelés, az ízlés és kritikai érzék fejlesztése terén is.

A „Fórum” (a televízió művészeti folyóirata) és a „Négy szemközt a műalkotással” sorozat az egyes művészeti ágak ismeretetésén túl bepillantást enged az

alkotás műhelytitkaiba, s a műalkotások helyes értékelésére neveli a folyamatos adásokat figyelemmel kísérő nézőt, az Országos Filharmónia „Zenealbum” sorozatá pedig a zene rajongóinak nyújt élményt és tanulságot.

Nagyon fontos azonban, hogy ezeket az adásokat, továbbá a televízióban gyakori színházi, operaházi előadásokat megfelelően előkészítsék, s a tudatos műélvezethez szükséges lépcsőfokokat előzőleg megteremtsék.

Egy operaelőadás megtekintése pl. a falusi ember számára — ha nem rendelkezik megfelelő alapismeretekkel ezen a téren — könnyen taszító hatású lehet. Ahhoz, hogy értékelni és élvezni tudja pl. Erkel: Hunyadi Lászlóját, tudnia kell valamit magáról az operáról, annak műfaji sajátosságairól, előzetesen ízelítőt kell kapnia a drámába öntött muzsikáról. Nem érdektelen tehát, ha a Hunyadi László szervezett megtekintése előtt programba iktatják annak ismertetését kor- és népszerű műfajmagyarázattal. S nem hiábavaló fáradság, ha előtte egy kötetlen klubest keretében hanglemezeiről bemutatnak néhány operaáriát és kórusrészletet, rávezetve és hozzászoktatva a hallgatókat az operazene kifejezési eszközeire, szépségére, annak tudatos élvezetére.

Ilyen előzmények után már más szemmel és füllel fogják a résztvevők magát az előadást is fogadni.

Ugyanilyen fokozatos bevezetés kell a tárlatlátogatások, műemléki séták s a megfelelő alapot igénylő művészeti bemutatók megtekintésére is.

A televízió műsoridejének legnagyobb részét kitevő filmek és színdarabok bemutatása szinte tálcán kínálja annak lehetőségét, hogy az azokon résztvevőket, filmet, vagy előadást nézőkből — látókká neveljék. Ehhez csupán az szükséges, hogy a műsorszám után ne széledjenek szét a nézők, hanem arra alkalmas személy irányításával vitakozzanak is a látottak felett. A klubvezető vagy művelődési otthon igazgató leleményességén múlik, hogy miként sikerül ezeket az irányított litákat erőltettség nélkül s termékennyé tenni. A lehetőség mindenestre adott arra, hogy a megjelentek kritikai és esztétikai érzékét a műfaji, rendezési és alakítási kérdések boncolásán keresztül fejlesszék.

A művelődési otthon igazgatók nagy részének komoly problémát jelent a vasárnap délelőtti gyermekfoglalkoztatások megszervezése és lebonyolítása. Pedig, ha segítségül hívnák a televíziót, gondjaik egy része megoldódnék. A vasárnap délelőtti adás túlnyomó része a gyermekek és fiatalság igényeire épül, szerencsés módon összekapcsolva szórakoztatásukat nevelésükkel és művelődésükkel.

A televízió természetszerűleg nem kizásólagos népművelési eszköz, nem helyettesítheti teljes értékűen sem az ismeretterjesztés, sem a művészeti, könyvtári és egyéb munka hagyományos és más modern formáit — de értékes segítséget nyújthat számukra. Hisz a műveltség megszerzése bizonyosfokú aktivitást is igényel attól, aki magába kívánja fogadni s erre a televízió nézése legfeljebb ösztönözhet.

A felsorolt, kiragadott példák azonban ízelítőt adnak arról, hogy a televízió milyen sokoldalúan és milyen hatékonyan segítheti ezt a munkát. Építsenek hát rá a népművelés dolgozói egységes művelődési programjuk tervezésénél és megvalósításakor.

LAFLEUR MÁRIA—BALI ISTVÁN:

Játékok gyermekfoglalkoztatásra

Vasárnap délután gyermekzsibongás tölti be a Szigetvári Járási Művelődési Ház nagytermét. Nagy az öröm a gyerekek között. Végre vasárnap van, kedvükre játszhatnak. A művelődési házban ugyanis majdnem minden vasárnap délután a gyerekeké. A szülők nyugodtak, mert tudják, hogy gyermekeik jó helyen vannak; a gyerekek is örülnek, mert nem ténfergéssel, hanem hasznos szórakozással töltik el az időt. Elsősorban a művelődési ház szakköreinek és tanulószobájának tagjai vannak itt, de „házon kívüliek” is, főként 10—14 éves gyerekek.

De nézzük csak, mivel szórakoznak itt a gyerekek!

Igyekszünk széleskörű szórakozási lehetőséget biztosítani. Rendezünk szellemi vetélkedőt, „Ki mit tud”-versenyt (ennek van a legnagyobb sikere), tréfás és ügyességi játékokat, táncos társasjátékokat.

A következőkben leírunk néhány játékot, amelyek a legkedveltebbek a gyerekek között:

Szellemi totó:

(A játék lefolyása mindenki előtt ismert. A válaszokat 1—2—x-szel jelöljük. Ha az első válasz helyes, akkor 1-et, ha a második, akkor 2-öt, ha egyik sem, akkor x-et írnak a totó-lapra. Úgy állítjuk össze a kérdéseket, hogy köztük helyi jellegűek is legyenek.)

1. Mikor volt Szigetvár eleste? 1566? — 1665?
2. Milyen rokonságban volt a költő Zrínyi a hadvezérrel? fia? — testvére?
3. Ki írta ezt a költeményt, amelyből a fenti idézetet olvastuk? (Egy költemény felolvasása.) Petőfi? — Arany?
4. Ha kéket és sárgát keverünk, milyen színt kapunk? lila? — sárgás-barna?
5. Mikor volt a Dózsa-féle parasztfelkelés? 1514? — 1526?
6. Melyik török vezér támadta meg Szigetvárt? Achmed? — Szulejmán?
7. Milyen népdal szólt a zongorán? (Egy népdal eljátszása.) Hej halászok? — Elmegek, elmegek?
8. Melyik csapatban játszik Tichy? Vasas? — Ferencváros?
9. Ki a magyar súlylökő bajnok? Nagy? — Ecsér
10. Melyik emlős állat? gyík? — hal?
11. Milyen nyelven beszélnek Kubában? angolul? — franciául?
12. Melyik az ország második legnagyobb városa? Szeged? — Pécs?

Ki mit tud:

Ez a vetélkedő nagy népszerűségnek örvend a gyerekek között. A televízió műsorához hasonlóan a gyerekek jelentkeznek szavalatokkal, mesével, énekkel, zeneszámmal, táncsal, stb. A győzteseket mindig jutalomban részesítjük. A műsort magnószalagra vesszük, s azt a gyerekek visszahallgatják. Ezáltal saját maguk rájönnek az előfordult hibákra.

Karmester:

A szobából kiküldünk egy játékost, közben megbeszéljük a többiekkel, hogy ki lesz a karmester. Feladata, hogy különböző mozdulatokat végezzen, amelyet a társaság azonnal utánoz. A behívott játékosnak az a feladata, hogy állapítsa meg, ki az, akinek a muzdulatait utánozzák a többiek. A behívott játékos három választ adhat. Ha nem találja el, újból ő megy ki. Ha eltalálja, az megy ki, akiben felfedezte a karmestert.

Levegő, föld, víz:

A játékvezető azt mondja levegő, föld vagy víz, és hirtelen rámutat a körbenülő játékosok egyikére. Akire rámutatott, annak meghatározott időn belül (pl. amíg 5—10-et számol a játékvezető) egy madár, szárazföldi vagy vízi állat nevével kell válaszolnia aszerint, hogy levegőt, földet vagy vizet mondott a játékvezető. Aki nem felel, késik a válasszal, vagy rosszat mond (pl. levegő után „ponty” zálogot ad.

Úrrakéta játék: (Egyénileg és csoportosan játszható):

Kisebb társaság játszhatja. Annyi széket helyezünk el a terem végébe, ahány játékos, avagy csoport van. A játékban a székek helyettesítik a holdat. Minden versenyzőnek, — aki a játékban úrrakéta lesz — megmutatjuk a „holdját”, amelyiket bekötött szemmel meg kell kerülnie s visszatérni a „ki-lövési állomására”.

Ha csoportosan játsszuk:

Minden csoportnak csak egy holdja van, ezt valamennyiüknek meg kell kerülnie. Azok a játékosok nyernek, akik a legrövidebb pályán haladva saját holdjukat megkerülve — nem pedig a másét — visszatérnek az eredeti helyükre, amelyet a padlón krétával jelölünk meg. Csoportversenynél pontozzuk az eredményeket.

Kihagyó nótás:

A játékosok énekelnek. A vezető jelére abbahagyják a dalt, és magukban követik az ének menetét. A vezető újabb jelére mindenki énekel, és ott folytatja, ahová eljutott magában. Aki eltéveszti, kiáll a játékból. Az győz, aki utoljára marad.

Kérdés — felelet:

A játékosok körben ülnek és egy ceruzát adogatnak egymásnak. A játékvezető tapsol egyet, a ceruza-adogatás megszűnik. Akinél a ceruza van, kérdést

kap. Ha nem tud rá válaszolni, zálogot ad. Ugy is lehet játszani, hogy aki nem tud válaszolni, kiesik a játékból. A játékvezető álljon háttal a társaságnak, hogy a részrehajlásnak még csak a gyanúja se terelődjön rá. Az győz, aki utoljára marad bent.

Nevető csoportok:

A játékosok két egyenlő létszámú csoportra oszlanak. A két csoport a játékvezetőtől jobbra, illetve balra helyezdedik el. A játékvezető „jobb” vagy „bal” kiáltására a szólított csoport egy percig hatalmas nevetésbe kezd, s igyekszik megnevetetni a másik csoport tagjait. Aki ezek közül akárcsak mosolyog is, át kell mennie a nevetőkhöz. Ők a foglyok, akik tovább már „nem nevethetnek”.

Az a győztes csoport, amelyik több ellenfelet tudott megnevetetni. A játékvezetőnek arra kell ügyelnie, hogy ha nem is felváltva, de mindkét csoportot egyformán szerepeltesse.

Barkácsolás: (Ügyességi játék. Felhasználható szellemi vetélkedő egyik feladataként is):

Általában három játékosal oldhatjuk meg a feladatot. Minden játékos kap három deszkát, hozzá hat szeget és egy kalapácsot. A feladat az, hogy minden segítség nélkül egy sámlit kell a három deszkadarabból összeállítani. Az a győztes, aki először véges és feláll a sámlira. Csak akkor oldotta meg a feladatot, ha nem rogy le alatta a sámlia.

Szpiker-verseny:

Két játékost kiküldünk. A többiekkel megbeszéljük a feladatot. Veszünk két rajzlapot, mindegyikre ráírunk egy futball szakkifejezést, pl. les, gól, partdobás, szöglet, pfuj bíró, stb. Behívjuk a két játékost, s a hátukra tűzzük a rajzlapot úgy, hogy ők ne lássák, hogy mi van ráírva. Megegyezünk, hogy egyik játékos az első félidőt, a másik pedig a második félidőt fogja közvetíteni. Ha közvetítés közben kimondja azt a szót vagy kifejezést, ami a hátán levő rajzlapra van írva, akkor leállítjuk a közvetítést (az időt mérjük, hogy hanyadik percben találta el) s a másik játékos elkezdheti a második félidő közvetítését. A feltételek nála is az elsővel azonosak. A két játékos közül az a győztes, aki rövidebb idő alatt ejti ki a hátára írt kifejezést.

Seprű-foci:

10 játékos játssza, mindkét csapatban 5—5 játékos szerepel. Minden játékos nyakába egy számozott lapot akasztunk. Feláll a két csapat egymással szemben kb. 5 m. távolságra. A kapu mindkét oldalon 1—1 támlájával a „pálya” felé fordított szék. A játéktér közepére egy tetszésszerű nagyságú rongyot teszünk, melléje pedig két seprűt.

A játékvezető egy számot szólít, pl. 2. A 2-es számú játékos feladata az, hogy gyorsan középre futnak, megragadják a seprű cirokrészét, a nyelvvel felnyársalják a rongyot, s azt igyekeznek az ellenfél kapujába betolni. Ha ez

sikerül, akkor helyre mennek, s a játékvezető kiszólítja a következő játékosokat. A játék 10 gólig megy.

Táncos társasjátékok:

1. *Üttörőjáték:* (Párcserélő tömegtánc-játék.)

Dallama: Ej, haj száll az ének...

A játékot tetszése szerinti páros létszámban játszhatják.

Párosával állnak fel egy nagy körbe, jobb menetirányba fordulva, belső kézzel kezét fognak.

1—8 ütem: Jobb lábbal kezdve. ♩ -értékekben, sétálva előrehaladnak körben, lépés közben belső karjukat előre-hátra lengetik. A 8. ütemre jobb-bal-jobb lábbal ♩ ♩ ♩ ritmusban dobogva lépnek, s ezzel a párok egymással szembe fordulnak, a kézfogást közben elengedik.

9. ütem: A belsők egyet tapsolnak ♩ + jobb kezüket kézfogáshoz előre nyújtják párjuk felé ♩.

10. ütem: A külsők is tapsolnak egyet ♩ + jobb kezüket párjuk feléjük nyújtott jobb kezébe helyezik ♩.

11—15. ütem: Bal kézzel is kezefognak a párok (elől keresztezett kézfogás), és azonnal indulnak jobbra forogva, oldalazó ugrással (galopp): jobb lábbal oldalt lépnek ♩ + ballal mellé ugranak ♩: A bal kézzel történő kézfogás és az oldalazó lépés indítása egyidejűleg történik.

16. ütem: A párok közül a külsők futva (jobb lábbal kezdve, egy lépés ♩ -értékű) a következő párhoz futnak (tehát mindegyik külső egy párral előrébb kerül).

Ezután az új párral kezefogva, előlről kezdik a játékot, és tetszés szerinti ideig ismétlik.

2. *Kikosarazó:* (Párválasztó tömegtánc-játék.)

Dallama: Az én párom elveszett...

A játékot tetszés szerinti páratlan létszámban játszhatják. A gyerekek párosával, egy nagy körben állnak fel (egy fiú — egy lány), s kezét fognak egymással. A kör közepén a páratlanul maradt fiú vagy lány áll.

1—3. ütem: A körben állók jobb menetirányba fordulva, jobb lábbal kezdve négy lépéssel előre lépnek ♩ ♩ ♩ ♩; a negyedik lépés után a második ♩ -ra egynegyed fordulnak balra, ezzel a kör középpontja felé fordulnak + a jobb lábat a balhoz zárva, kis térdhajlításba lehuppannak!

Ritmusa: ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩

A közepén álló a körön belül, a körben állókhoz közel, velük szembe fordulva, ugyanezzel a lépéssel halad a körrel ellentétes irányban, közben nézgeti, kit válasszon majd párnak.

4—6. ütem: Mint az 1—3 ütem, az első lépéssel fordulnak ismét a jobb menetirány felé.

7—9. ütem: Azonos a 4—6. ütemmel. A 9. ütemre a körben járó megáll az egyik gyerek előtt (ha fiú, egy leány előtt, ha leány, egy fiú előtt).

10—12. ütem: A körben álló három tapsal ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ritmusban tapsol annak, akit felkér táncra. A körbenállók ugyanilyen ritmusban hármat dobbanának jobb lábbal. Ha az illető, akit felkért, párjának kívánja választani a

kérőt, szintén a dobogó lépést járja, ekkor mindnyájan a „rá, rá, rá” szöveget éneklik, ha azonban nem, úgy a fiú vagy kisleány elkezd helyben ridaforgással forogni maga körül, „kikosarazza” a kérőt, ekkor a csoport a „nem, nem, nem” szöveget énekli.

13—18. ütem: Párosan zárt ridaforgással forognak, felkarfogással (mindenki a mellette állóval). Ha a kiválasztott leány vagy fiú igent mondott, úgy a kérővel forog párosan, a páratlanul maradt előző párja pedig magában forog (a játék folytatásánál ő lesz a kérő). Ilyenkor a „rátalált a párjára” szöveget éneklik. Ha viszont a kiválasztott fiú vagy leány nem óhajtja a kérőt párjának, úgy „kitapsolják” a kérőt. A páros forgó helyett mindannyian a kérő felé tapsolnak kétszer (ritmusban, s a „nem talált a párjára” szöveget éneklik. Így a játék folytatásánál a régi késő marad a kör közepén.

Ezután előlről kezdve, folytatják a játékot. Mindegyik kérőt csak kétszer lehet kiköszarazni.

A gyerekek rendelkezésére áll még az asztal-futball (két fajta), gombfoci, pörgettyű, sakk, dominó, „Gyűjtsd a pontot”, „Világutazók”, „Észforgató”, „Ruhabemutató” társasjátékok.

A játékokat nem mi adjuk ki a gyerekeknek, hanem a játékfelelős. Nála van a játékos-szekrény kulcsa, ő felel a játékokért.

DR. PAPP LÁSZLÓ:

Baranya eltűnt falvainak kutatása

A magyar régészet — sok-sok évtizedes munkájának gyümölcseként — mind teljesebb képet tud nyújtani a történelem előtti és a honfoglalást megelőző történeti korokban a hazánk földjén élt népekről. Tudjuk róluk, milyenek voltak életkörülményeik, milyen volt településmódjuk, házberendezésük, miféleké voltak létfenntartási munkájuk eszközei, szerszámai, milyen jellegű volt egész műveltségük.

A magyar múlt dokumentumainak kutatása során — soha nem látott áldozatkészséggel — rendre feltárjuk és helyreállítjuk műtörténeti, művészet-történeti beccsel bíró emlékeinket, a vár-, kastély-, templommaradványokat, kutatjuk a magasabb műveltségű életformák legkülönbözőbb jelenségeit és értékeit.

Múzeumaink gazdag kiállításai, a sokrétű régészeti, műtörténeti irodalom bizonyítékai annak, hogy a magyar régészeti és műemlékkutatás az előbb mondott vonatkozásokban jól betölti feladatát.

Ha azonban arra a kérdésre kívánunk választ adni, hogy milyen volt a dolgozó magyar nép, így különösen a falu életberendezése a középkorban, vagy az azt követő időkben, nehéz feladatra vállalkoznánk. Ebben a tekintetben elsősorban éppen múzeumaink szegénysége szembeűnő. Irodalmunk pedig mindössze néhány tanulmányt tud fölmutatni.

Ennek okát vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a hazai régészet kutató, feltáró munkája — az említett, jobbára építészeti emlékeken kívül — a honfoglalás korával úgyszólván teljesen lezárult. Amit a föld az ezt követő időkben rejtett magában, az a kutatás számára majdnem érdektelen volt egyrészt azért, mert ezeket az idöket — a régészet mértékével mérve — túl „fiatalnak” tartották, másrészt pedig azért, mert a kutatás nélkül is elő-elöbukkanó lelöhelyek az akkori felfogás szerint megbecsülésre számot nem tarthattak. Elhanyagolták a kutatást azért is, mert a küszködö dolgozó nép életének tárgyi emlékei igen szerények, s így a hajdani települések helyei szemkápráztató eredményt eleve nem ígérhettek.

A középkori, túlnyomó részükben a hódoltság alatt elpusztult falvaink helyének megállapítására, a települések kutatására irányuló régészeti munka mintegy 3 évtizeddel ezelőtt indult meg. Az első — máig is a legszerencsésebb — feltárások a Duna—Tisza köze homokbuckái között egész falutelepüléseket hoztak napvilágra: a mohácsi csata után Budára, majd onnan hazavonult török hadak által felperzselt falvak homokfedte maradványait. A májusi gabonatáblákon mutatkozó színelváltozások vezettek nyomra: ahol az elpusztult házak omladécai rejtőztek, ott a gabona hamarabb sárgult, s élesen jelezte a házalapok körvonalait. Az üszkös omladékok alatt pedig mindenütt ott volt az összerogyott kemence; körülötte s távolabb tőle összetört, néha ép edények, házieszközök, szerszámok, a földművelő-állattartó életmód különféle emlékei feküdtek szétszórva.

Ami pedig e tárgyakkal egyenrangúan értékes eredmény: megállapítható volt a házak egy-két-három részes beosztása, felépítési módja, egymáshoz való utcaképzés rendjét még nem ismerő kapcsolata, a település egész rendje, ami mind jelentősen előre vitte a magyar ház- és településtörténet tudományát is. Kiegészítette az eredményeket a román és gótikus falutemplomcskák, az egyik falu földesúri épületmaradványainak, a falutemetőknek feltárása.

A kezdeményezést számos kutatás követte. Az ország különböző helyein településmaradványok egész sora került felszínre, köztük néhány Árpád-kori, földbemélyített lakóház: máig a legrégebb emlékei a magyar népi lakásépítésnek.

A kutatások azonban a kezdettől eltelt 3 évtized óta sem haladtak előre abban a kiterjedésben és azzal az erővel, amelyet az ügy megérdemel. Az okokat az előbibekekben megvilágítottuk. Csak néhány régészünk vállalt ezen a munkaterületen feladatokat azzal a megfontolással, hogy eredményeket lassan, apró adalékokból összetéve tud csak felmutatni.

Ezen a téren Baranyában is igen sok, az ország más tájaival egybevetve, alighanem legtöbb a tennivaló. 1526-ban itt kezdődött s itt tombolt a legnagyobb erővel a pusztítás. Ez a táj volt a legsűrűbben lakott. *Follajtár Ernő* 283, a hódoltság alatt és következtében végleg elpusztult falut sorol fel Baranyában, s ez a szám sem teljes. Emellett — *Follajtár* szerint — további 339, ma is fennálló helység vészelt át, némelyik többször elpusztulva, a török időket, s az ezeket követő hadjáratok korát.

A középkorban fennállott, utóbb végleg elpusztult községek pusztá helyének felkutatása, megállapítása nem csekély feladat. A megyének alig van ugyan olyan helysége, amelynek öregjei ne tudnának arról, hogy a határban merre volt a „török előtt” a régi falu, nagyobb határokon belül, néhol több is. A hagyomány természetesen nem mindig helytálló, de valaminek csaknem mindig a nyomára vezet. A *nagyharsányiak* például úgy tartották, hogy a község keleti határrészén, ahol nagy területen feltűnően sok épületkő, téglá, edénydarab hever a felszínen, hajdan *Szántó* „város” állott. A nagyharsányi avar-kori temető ásatása közben biztattak, hogy tekintsük meg ezt a helyet is. Kiderült, hogy ott egy igen jelentős kiterjedésű, ismeretlen római kori község maradványai rejtőznek, de Szántó falu is meglett, a római kori településtől tovább keletre, jóval kevesebb áruló jellel a felszínen.

A *bólyiak* teljes határozottsággal és helyesen emlegetik, hogy a község délnyugati határrészén állott valamikor(az 1554. évi defteradatok szerint még ek-

kor létező) *Herend* falu. Terepjárásaink alkalmával pontosan körvonalazhattuk a falu hajdani településhelyét. *Fazekasbodán* is tudják, hogy a régi falu hol állott: újabban előkerült leletek igazolták a hagyomány helytálló voltát.

Sajnos, Baranyában ritka eset, hogy a falu emlékét templomának romja, általában kisebb falmaradványa tartotta fenn. A XVIII. századi telepések a legtöbb templomnak, kőből, téglából emelt egyéb épületeknek alapjait is kiszedték, saját építkezésük céljaira. A máig fennmaradt néhány templomrom is egyre pusztul, s megmentésükre — mivel nem elsőosztályú műemlékek — senki sem gondol. Ez a sorsa például a *Somberek* határában fennállott *Doboka* temploma maradványának is. A rom közvetlen közelében pedig a közelmúltban semmisítette meg a mélyszántás a középkori falu száznál több ház maradványát, XIV—XVI századi életének hírmondóit.

Az elpusztult falvak településhelyének felkutatása egymagában is igen jelentős — a mélyszántások korában sürgős munka. Nagy segítséget nyújt ehhez a sok helyen eredményesen folyó *dűlőnévkutatás*. Sokszor a dűlőnevek vezetnek a hajdani falu nyomára. A dűlőnevek hiányában gyakran nem tudnók meghatározni a megtalált falu nevét, illetve nem tudnók ezt a régi falunévvel azonosítani.

Az elpusztult falvak helyének pontos kijelölése azonban a felszínen mutatkozó tárgyak, az esetek többségében kicsiny edénytöredékek, építőanyag-törmelékek nyomán mehet végbe. A múzeum feltáró munkáját így előzi meg a helyszíni terepbejárás, a településfoltok pontos körülhatárolása.

Ebben a munkában számos segítőtársa van a pécsi múzeumnak, amely a legtöbbet köszönhet *Reuter Camillo* erdőmérnöknek, akinek baranyai dűlőnévkutató tevékenysége országosan is kiemelkedő értékű.

A pécsi múzeumnak ma már munkatervében szerepel Baranya eltűnt falvainak rendszeres kutatása. A terepjárások s a bejelentett adatok nyomán megismert középkori faluhelyeket számbavéve, térképezve sorra fel kívánja tární az elpusztult falvak településhelyeit, elsősorban a mezőgazdasági munkával veszélyeztetett területeken. Munkája végső eredményeként pedig Baranya középkori népi kultúrájából be is óhajtja mutatni mindazt, amit a földtakaró megőrzött.

A fentiekről szólván, ehelyütt is felvetjük és különösen honismereti szakörök figyelmébe ajánljuk azt a gondolatot, hogy a régmúlt idők viharaiban eltűnt falvak ismert, vagy felkutatható helyét bármily szerény emlékkövel, emlékoszloppal jelöljék meg azok a községek, amelyeknek határában egykor az elpusztult falu állott. Az emlékműre tábla kerülne a hajdani helység történetére vonatkozó néhány legfontosabb adattal.

Ez a munka hozzátartozik a helytörténetkutatás feladataihoz, tekintet nélkül arra, hogy a helyszínen történt-e valaha régészeti feltárás. Kötelességteljesítésnek is mondhatjuk ezt a munkát a tragikus sorsú elődök emlékével szemben.

SZINKOVICH MÁRTA:

Baranya helytörténetének forrásairól

A „helytörténet” kifejezés használható tágabb és szűkebb értelemben. Így az össznemzeti történetírás szempontjából helytörténeti kutatás az is, ha valaki egy meghatározott földrajzi vagy közigazgatási egység történeti kérdéseivel foglalkozik. Ilyen jellegű monográfiák nagy számban keletkeztek a múltban is. Ilyen pl. a Várady Ferenc szerkesztésében megjelent „Baranya múltja és jelenje” c. munka. Helytörténeti kutatás eredményeképpen jöttek létre az egyes városok, községek történetét bemutató művek, pl. Németh Béla „Szigetvár története” c. könyve, vagy ugyanettől a szerzőtől „Geschichte der Grossgemeinde Német-Bóly”. Leszűkülhet azonban a helytörténeti kutatás még jobban is: a bükkösi gyermekotthon lelkes igazgatója jelenleg a gyermekotthon épületének, a volt Jeszenszky-kastélynak történetét kutatja.

Másféleképpen is specializálhatjuk a helytörténeti kutatást. A ma mindinkább előtérbe nyomuló agrártörténeti és ipartörténeti kutatások is — ha egy meghatározott területre korlátozódnak (pl. a mohácsi fazekas-ipar, vagy az első pécsi vashámor története), a szűkebb pátria, a megye, város, község, vagy esetleg egy tájegység — bizonyos szempontú történeti feldolgozását jelentik.

Eppen ezért rendkívül nehéz minden részletre kitérő módon beszélni arról, hogy milyen forrásanyagok állnak a helytörténettel foglalkozni kívánók rendelkezésére az Állami Levéltárban.

Mínthogy ez a cikk elsősorban azokhoz szól, akik ezután kívánnak elmélyülni a kiválasztott terület forrásanyagában, szeretnék néhány alapvető elvet előrebocsátani.

Feltéve, hogy a kutató általános történeti ismeretekkel rendelkezik, első teendője az legyen, hogy *átnézze a már nyomtatásban megjelent feldolgozásokat*. Itt nem szabad túlságosan leszűkíteni a megismerést: saját kisebb egységén kívül jó, ha áttekintése van az egész megye történetéről. Hiszen tudjuk, hogy a történeti események összefüggnek, a társadalom mozgása nem korlátozható egyik vagy másik helyre, sőt, csak így — a nagyobb egység fejlődésének ismeretében tudja elbírálni helyesen, hogy a saját kutatási területén előforduló dolgozók milyen jelentőséggel bírtak az egész terület (megye) története szempontjából. Az általános áttekintés céljára leginkább a „jó öreg Váradyt” ajánljuk, ezt az alapvető kézikönyvet, amely a maga pozitivistá módján

igen szép tényanyagot gyűjtött össze és dolgozott fel. Természetesen történet-szemlélete, értékelései ma már elavultak.

Időszerű lenne már megynk történetének az azóta felszínre jutott, sok újabb adattal kiegészített, marxista szemléletű feldolgozását minél előbb megindítani.

A továbbiakban át kell néznie a kezdő helytörténészek azokat a helytörténeti bibliográfiákat, amelyek jelenleg rendelkezésre állnak. (Pl. Reuter Camillo: Pécs és Baranya bibliográfiája.) Minthogy ez könyvészeti és nem levéltári kérdés, nem kívánunk vele bővebben foglalkozni. Felhívjuk a figyelmet azonban arra, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár tájékoztató szolgálata nyilván készséggel áll a helytörténeti kutatók rendelkezésére, akár általános megyei, akár speciális helytörténeti kiadvány felkutatásáról van szó.

Ha a kutató már ezeknek az adatoknak birtokában van, keresse fel az Állami Levéltárat abból a célból, hogy az eredeti írott dokumentumokat áttanulmányozza. Persze, itt is módszeresen kell eljárni. Levéltári anyagokról általában nem készítettek a múltban olyan jellegű összeállításokat, mint a könyvtári bibliográfiák. Az első ilyen országos jellegű kísérlet most van készülében. (Kosáry Domokos Magyar Történeti Bibliográfiája kiegészítéseképpen jelenleg dolgozik a korszak legfontosabb levéltári dokumentumainak bibliográfikus összeállításán.)

Megynk helytörténészeinek azonban mégis szerencsénk van ebből a szempontból. A Pécsi Állami Levéltár azon ritka kivételek közé tartozik, ahol a kutatók rendelkezésére áll a levéltári forrásanyagról adatgyűjtés, s nem is egy, hanem kettő. Az egyiket Németh Béla, a baranyai föld nagy ismerője és kutatója készítette, a másikat Krisztics Sándor pécsi egyetemi professzor irányításával a szellemi szükségmunkások egy csoportja. Elsősorban erről a két adattárról szeretnék vázlatos képet adni.

Németh Béla rendkívüli szorgalmára és nagy ismeretanyagára mi sem jellemzőbb, mint amit ő maga ír „Kalauza” bevezetőjében: „E jegyzékem előtt is volt már mintegy kétszáz füzetre terjedő ily gyűjteményem, melyet elpazaroltak tőlem. A kalauz célja az, hogy ezt lehetőleg megmentsem az elfecsérléstől.” Idézzük tovább a szerzőt: „Az összeírást akkor kezdtem meg újra, midőn Baranya múltja és jelene c. műben a történeti rész írását megkezdtem. E füzetek azonban nem foglalják magukba az ott feldolgozott anyagot, legnagyobb részt az itt nincs meg. Szokásom volt ugyanis, hogy anyagomat azonnal magában a műben dolgoztam fel. Innen van, hogy sem Német-Bóly, sem Szigetvár történetéhez nem maradtak jegyzékeim.

E gyűjteményben (az Állami Levéltárban lévő kötetekről van szó) csak olyan dolgok találhatóak, amelyeket munkáim megírásánál azonnal nem bírván felhasználni, egy későbbi feldolgozás céljából vettem fel a jegyzékbe. — Az első száz füzetnek egyébként nemcsak az volt a célja, hogy Baranya általános történetéhez nyújtson adatokat, hanem főképpen az egyes községek múltját lehesse megírni.” — Itt következik gyűjtemény rendszerének ismertetése, amelyvel nem kívánok most részletesebben foglalkozni. Bárki, aki e „bibliográfia” adatait felhasználni kívánja, megkapja a szükséges felvilágosításokat a levéltár kutatótermében. Inkább a gyűjteményben található adatokról szólnék néhány szót.

Az adatok egy része tehát Baranya vármegye községeire (11 kötet), és Pécs város történetére (5 kötet) vonatkozik. A továbbiakban a gyűjtemény már nem e szempont szerint feldolgozott adatokat tartalmazza, hanem egyes levéltárakban található helytörténeti vonatkozásokat adja: Országos Levéltár — 4 kötet, Pécsi Püspöki Levéltár — 1 kötet, Egyetemi Könyvtár kéziratgyűjteménye, defterek — 1 kötet, sellyei levéltár — 1 kötet, vagy pedig egy meghatározott forráscsoport feldolgozását, mint pl. a megyei közgyűlési jegyzőkönyvek — 2 kötet, dominikánusok aktái — 1 kötet (ez azonban egyebeket is tartalmaz). Végül 2 kötet jegyzetek és 1 kötet „új adatok” felírási könyv egészíti ki a gyűjteményt. Az első 16 rész használatra nem okoz különös nehézséget, rendszere egyszerű és világos. A továbbiaké azonban már nehézkesebb, nemcsak a bennük foglalt adatok tárgyi-tematikai sokfélesége miatt (ezekhez már nem készülhetett mutató), hanem azért is, mert itt a kézírás a sebtében odavetett fogalmazás jellegével bír, bizony ezeket elég nehéz átböngészni. Szép és érdemes feladat lenne, ezt a hatalmas adat-anyagot, amelyet a fáradhatatlan kutató, Németh Béla összegyűjtött, kibontani mostani félkész állapotából és befejezni. Németh Béla adatainak publikálása nagy lendületet adhatna egy olyan munkaközösség megszervezéséhez, amelyet a megye történetének újrafeldolgozásához igencsak kívánatos lenne létrehozni!

Lássuk most a másik nagy „levéltári bibliográfiát”, amely segítségére van a kutatóknak a helytörténeti feldolgozásban. Amint már említettem, ez az ún. „Krisztics-féle kartoték”. Ez annak a szomorú időszaknak a terméke, amikor érettségizett és diplomás emberek százai tengődtek úgy, hogy nemcsak saját szakmájukban, hanem sehol sem kaptak munkát. Ennek az időszaknak a termékei voltak a különböző ínségakciók, így a „szellemi szükségmunkások” foglalkoztatása is.

Idézzük először a levéltári alapelejtár leírását.

„A 15 dobozra való anyag külön papírlapokból készült (kartotékos-sz.) nyilván-tartása Baranya megye és községei XIV—XX. századbéli történeti-statisztikai adatainak. A dobozok fedőlapján „Krisztics-féle kartoték” megnevezés van feltüntetve; a külső felírás dobozonként a gyűjtemény részlet-anyagát „megye”, illetve „járás” jelzéssel, valamint a kezdő és záró község két első betűjével jelzik. . . . A kartotékok első dobozának körülbelül a fele a megye adatait tartalmazza az alábbi címek szerint: irodalom, könyvek, folyóiratok cikkei, képek, térképek, jogforrások, elpusztult községek, történelmi forrásanyag, statisztikai adatok. Ezt követik a betűrend szerinti baranyai (később villányi), hegyháti, mohácsi, pécsi, pécsváradi, siklósi és szentlőrinci járások, ezeken belül pedig ugyancsak betűrendben az egyes községek. A járási adatok történetiek, a községi anyag kronológikus beosztással helytörténeti, egyben statisztikai vonatkozású. Az utolsó kartotékdoboz a Jugoszláviához került községekkel záródik.”

A Krisztics-féle kartotékanyag több példányban készült. Az Állami Levéltárban lévő példányon kívül megtalálható még egy sorozat a Dunántúli Tudományos Intézetben.

Adatai hasznos kiegészítésül szolgálnak a Németh Béla-féle gyűjtéshez, de bizonyos óvatossággal kezelendők, mert — ismét idézem az alapelejtár megállapítását: „magán viseli az elnagyoltság bélyegét, s ezért több tárgyi, téves fordítási és íráshiba csúszott a gyűjteménybe”.

E „bibliográfiák” áttanulmányozása természetesen, bármily részletesek is az ott közölt adatok, nem mentesíthetik a kutatót attól, hogy a továbbiakban magát az eredeti dokumentumanyagot megnézzé. Ebből a szempontból maga az Állami Levéltár nem nyújthat teljeset. Sajnos, Baranya megye egyike azoknak a történeti sorsfordulók idején sokat szenvedett területeknek, ahol a török hódoltság előtti időkre vonatkozó írásos anyag elpusztult. Csak a vármegyei önkormányzat helyreállítása után keletkezett iratok — lényegében a 17. sz. utolsó éveitől, illetve a kuruc mozgalom befejeződésétől vannak irataink mind megyei, mind Pécs városi vonatkozásban. Anyagot lehet azért találni bőven akár kiadott, akár kiadatlan levéltári anyagban korábbi időszakokra is, csak ezeknek összegyűjtése fáradságosabb és igényesebb feladat — bár vannak olyan kérdések, amelyeknél ettől akkor sem lehetne eltekinteni, ha nagyszámú okleveles anyaggal rendelkezünk a területi levéltárban. Van azonban egy másik, elég komoly akadály a helytörténeti kutatásnak. Ez pedig dokumentumaink — a közgyűlési jegyzőkönyvek és a hozzájuk tartozó iratok *latin* nyelve, mégpedig ama sajátos magyar—latinság nyelvén írva, sokszor teletűzdelve rövidítésekkel. Ezeknek a szövegeknek olvasása nem könnyű még gyakorlott és a latin nyelv ismeretével rendelkező kutatónak sem.

S itt térek vissza eredeti eszmémhez, amely egy kicsit e cikk megírásának is indítéka volt. A nehézségek vázolásával nem akartam elriasztani a kezdőket, s nem volt céлом, hogy szárnyát szegjem némely dicséretre méltó kezdeményezésnek. Meggyőződésem azonban, hogy a szó szoros értelmében vett helytörténetírás nem lehet és nem szabad hogy *csak* műkedvelők szórakozása legyen, vagy azzá váljék. Hogy valóban eleget tudjon tenni a szocialista építőmunka során a kultúrforradalomban ráháruló feladatnak, a szűkebb pátria, a tájegység, a város, a község messze múltba nyúló társadalmi életének és történeti eseményei feltárásának — szükség van elmélyült munkálkodásra, fáradhatatlan anyaggyűjtésre és marxista történetiszemléletre. Ez természetesen nem azt jelenti, mintha azt kívánnánk, hogy csak „hivatásos” történészek foglalkozzanak helytörténettel. Ők kevesen vannak, a feladat nagy. Mindenképpen kívánatos lenne, hogy ezeknek az öntevékeny kezdeményezéseknek legalább egy részét valami szervezett keret foglalja össze; olyan keretben működjenek, ahol megfelelő segítséget és irányítást kaphatnak munkájukhoz és esetleg a nyelvi nehézségek leküzdéséhez is.

DR. KOPASZ GÁBOR:

A Pécsi Állami Levéltár kéziratos térképei

A Pécsi Állami Levéltár mind mennyiségi, mind kutatási forrásérték szempontjából igen jelentős térképanyaggal rendelkezik. Összefüggő iratanyaga általában a török utáni időtől, sőt pontosabban a XVIII. sz. első éveitől kezdődik, legrégebb térképei ezeknél az iratoknál legalább félszázaddal későbbiek, tehát az 1700-as évek közepéről valók.

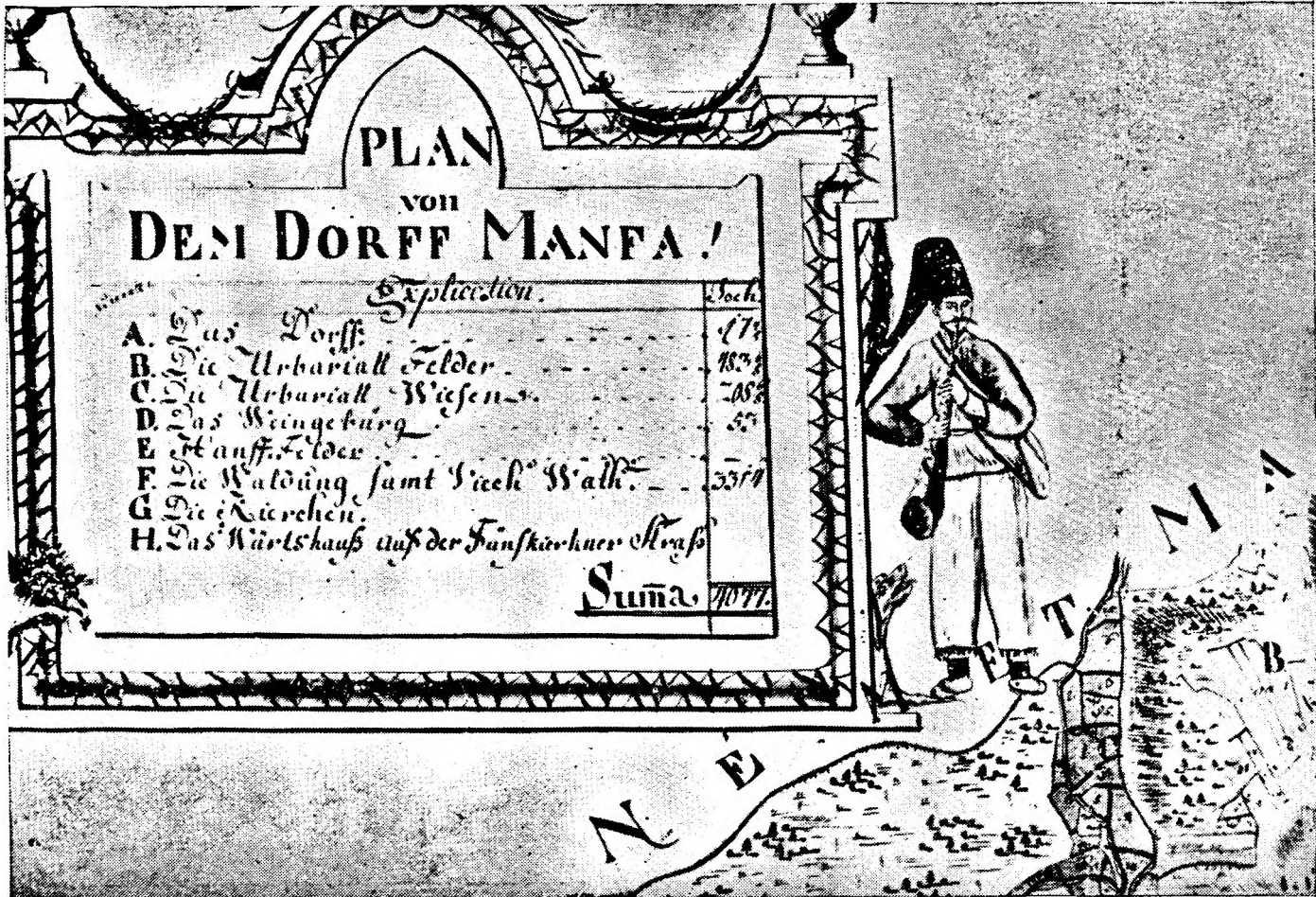
A térképanyag gyűjteményes jellegű. Mindegyik térkép valamely ügyiratnak melléklete volt, csak az iratoktól elütő alak, méret és jelleg következtében, rendszerint kezelési okokból alakították ki a levéltárakban a térképgyűjteményeket.

Kisebb méretű, az iratoktól el nem ütő térképek mellékletként az ügyiratok mellett maradtak. Az ilyen iratokban rejtőzködő térképek legtöbbször külön nem is tartja számon a levéltár, mert földerítésük sok kutatómunkát igényelne. A térképnilyvántartásban az akták mellett elfekvő térképek közül tehát csupán az alkalomszerűen előbukkantak szerepeltek; a nyilvántartás zömét a gyűjteményesen kezelt térképek alkotják.

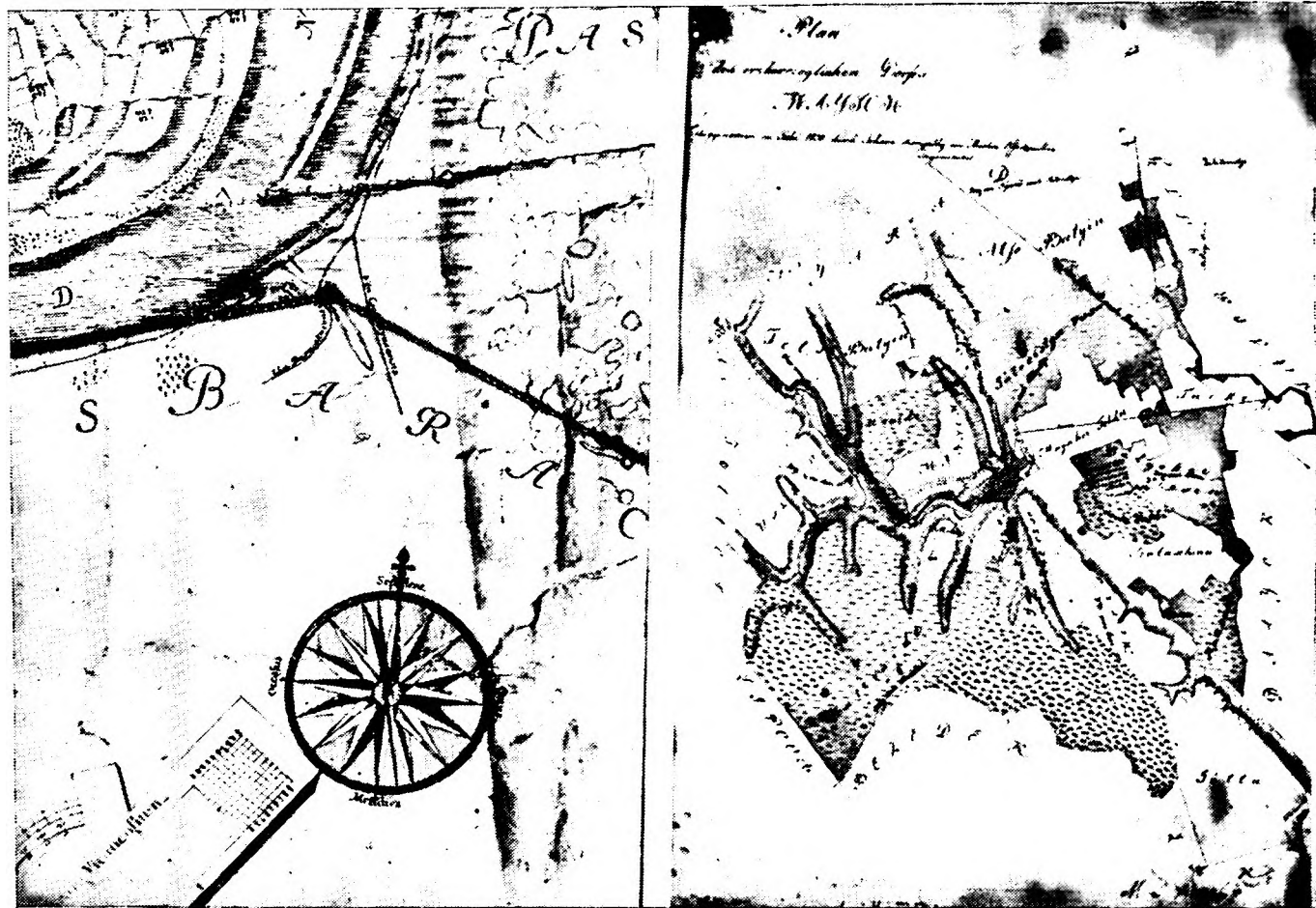
Régi térképeink *kéziratosak*. Kézzel rajzolták őket, a másolatokat is kézzel készítették. A XVIII. és XIX. századi híres geometrák, hites mérnökök ki is színezték, rendszerint kifestették a térképeket. Gondosan feltüntették a felszín domborulatait, a művelési ágakat, a községek belsősegeit. A térkép címét szép címkeretbe foglalták, feltüntették méretarányát, és ellátták magyarázó táblázattal. Előfordult, hogy a mérnök saját portréját is rárajzolta a térképre. A díszes és egészen részletes térképek mellett vannak egyszerű és igen elnagyolt rajzok. Gyakori a vonalzó, szögmérő és szélrózsi dekoráció is.

A térképek címe latin, német vagy magyar nyelvű, legtöbbször régies helyesírású.

Térképtárunk katalogizálása már évekkel ezelőtt megtörtént. Nyilvántartólapjaink elősegítik a térképgyűjtemények rendszeres levéltári őrzését, és útmutatást adnak a kutatóknak. Feltüntetik a térkép címét, szerzőjét, keletkezési évét, méretarányát és nagyságát. A nyilvántartólapon a megjegyzések rovata is sokszor közöl a kutató számára értékes adatokat, vagy ilyenekre fölhívja a figyelmét. A kéziratos térképeket és a kéziratos iratokat tehát a levéltárak őrzik. A *nyomtatott térképek* éppen úgy, mint a könyvek, könyvtárakba valók.

Duplater Antal mánfai térképe, kb. 1780-ból

Bátormonostor szélrózsa dekorációja és Majs község határtérképe

A nyomtatott térképeknek akkor indokolt a levéltári elhelyezése, ha ügyiratok mellékletei.

A Pécsi Állami Levéltárnak négy részlege van: a) Baranya megyei, b) Pécs városi, c) Baja városi és d) Bírósági levéltára. Mendegyik részleg rendelkezik régi kéziratos térképgyűjteménnyel.

a) A Baranya megyei részleg nyilvánított térképeinek száma: 915. Évkörük 1749-től 1878-ig terjed. Többségük a XIX. századból származik, csak az öt legrégebb térkép való a XVIII. század második feléből. Van köztük mintegy 200 db. határ- és 100 vízszabályozási térkép. A gyűjtemény legrégebb térképe 1749-ből való, latin nyelvű, a Pécs és Szigetvár közötti területet ábrázolja, fel-tünteteti a főútvonalat és a közbeeső falvakat.

b) A Pécs térképtárában őrzött térképek száma: 51. Évkörük 1777-től 1882-ig terjed. Itt szintén az öt legrégebb térkép származik a XVIII. század második feléből, a többi általában XIX. századbeli. A legrégebb egy a város határáról és belsőségéről készült térkép: Plan der königlichen Frey-Statt Fünff-Kirchen. A pécsi helytörténeszeket érdekelheti egy másik térkép is, amelyet Lukrits Ignác készített 1864-ben. Címe: Tettye forrásvíz, köz- és magántulajdonosok által használatának felvétele. A Tettye vizének a városba vezető útja és a belváros rajza látható rajta a fontosabb épületek feltüntetésével. Egy harmadik térkép a Tettye völgye melletti puskapormalmot, papírmolmot, a különböző őrlő és ványoló malmokat tünteti fel.

c) A Baja városi térképgyűjteményben 78 térkép van. Több mint 10 db. a XVIII. század második feléből származik.

d) A legtöbb térképet a pécsi bírósági levéltár térképgyűjteményében őrizzük. A térképek száma itt közel 1300. Ezek 340 bádogtokban vannak elhelyezve. Az úrbéri térképek száma 1023, a kataszteri térképeké pedig 270. Különösen az úrbérik szép kivitelűek. Minden község úrbéri térképei külön bádogdobozban található a községek betűrendes sorrendjében. Vannak olyan községek is, amelyeknek térképei egy bádogtokban el sem férnek. A tokokon belül a térképek időrendben kaptak sorszámot.

Nagyobb mennyiségű kataszteri térképet vett át levéltárunk a földmérési hivataltól is. Ezeknek száma 600 fölött jár. Katalogizálásuk megtörtént.

Megemlítjük, hogy a Pécsen található legrégebb térképet nem a Pécsi Állami Levéltár, hanem a Pécsi Káptalani levéltár őrzi. Ez a Sámód, Kísszentmárton és Vajszló környékét ábrázoló, kezdetleges, de részletes, színezett rajz 1735 tájáról való.

A Pécsi Káptalani Levéltár rendkívül értékes kéziratos térképgyűjteményét 1961-ben részletesen ismertettük a Pécsi Műszaki Szemlében. (Lásd Kopasz Gábor: A pécsi káptalani levéltár térképkatalógusa. — Pécsi Műszaki Szemle, VI. évf. 3. sz.)

Jelentős térképgyűjtemény van a Dunántúli Tudományos Intézet birtokában is. Itt őrzik a volt Batthyány—Montenuovo-féle bolyi uradalom térképanyagát.

A kutatók számára szinte minden térkép tartalmaz értékes, felhasználható adatokat. A sok érdekes térkép közül kiemelünk most két bánfai térképet, amelyek több régi dülőnevet tüntetnek fel dél-baranyai nyelvjárásban. Mindkét térképet Gyenes János uradalmi mérnök rajzolta. Az egyiknek címe: „Térképe Bánfa helység határának, 1857.” A községi uradalmi és úrbéri belső birtokot, s az úrbéri szántóföldet, rétet, legelőt és erdőt tünteti fel. A másik térkép címe: „Térképe a bánfai határban tagosított uradalmi és úrbéri birtokoknak, 1862.” A község részére elkülönített legelőnek és faizási erdőnek kihalásá-

sát, s a volt jobbágyoknak átadott rétek kiosztását ábrázolja. Mindkettőn jellegzetes határnevek találhatók: „Ómadombor”, „Egress”, „Öreg töllyös erdő”, „Babosláz”, „Kovácsláz”. Az „ómadombor” almadombot, a „töllyös” szó tölgyet, a „láz” pedig irtást jelent. Más baranyai községek határnevei között is többször előfordul a „Lázi dülő” név.

A kutatók számára becsesek azok a térképek, amelyek a török alatt még megvolt, de a hódoltság alatt, vagy a felszabadító harcok idején elhagyottá vált és elpusztult falvak nevét tüntetik fel, vagy őrzik egy-egy határnévben. Ilyen pl. a pécsi káptalani levéltár őrizetében levő — már említett — legrégibb pécsi térképünk. Ez három elpusztult falu nevét is feltünteti: Vajszló régi helyét, s a végleg eltűnt Vermes és Haraszi nevű falvakat. Az elpusztult Haraszi a mai Vajszlótól mintegy 2 km-re délre feküdt a Vejti felé vezető út mentén. Nevét sokáig őrizte Vajszlón a Haraszi utva és a „Haraszi kertek alja” dülőnév.

Térképgyűjteményeink illusztrálására közlünk fénymásolatban néhány térképet, illetve térképrészletet, térképdíszítést.

Mánfa község térképét (Plan von dem Dorff Manfa), amely kb. 1780-ból való, készítője, Duplater Antal hites mérnök, díszes címkerettel látta el. A címkeret felosztási táblázatot tartalmaz, feltüntetve az egyes művelési ágak területét kat. holdakban. Kitűnik, hogy Mánfa határának területe 4077 kat. hold volt.

Figyelemre méltó a térkép néprajzi vonatkozása. A címkeret térkép felőli oldalához férfialakot rajzolt a szerző, egykorú hegyháti népviseletben. Bocskort, fehér bő vászonnadrágot, övvel átkötött kabátot és törökös főveget visel. Nyakában tarisznya, kezével háncsból készült dudáján játszik. Mellette kutyája látható. Öltözetéből következtethetünk közel 100 évvel a török kitakarodása utáni baranyai magyar férfiak viseletére. (1. kép.)

A sokágú csillaggal díszített szélrózsa a vonalzó-szögmérő dekorációval Balla Antalnak Bátmonostorról készített igen gondos és részletes térképéről való. (2. kép.)

Az év elején került át levéltárunkba a pécsi városi tanácstól — több más régi pécsi kataszteri térképpel együtt — egy majsai határtérkép. A címe: „Plan des erzherzoglichen Maysch”. 1830-ban készítette két geometra: Komjáthy János és Offenmüller Márton. A község belterületéről, illetve a belterület alatti kertektől délkeletre, Géta pusztá irányában, a Főherceglak felé vezető út mentén elnyúló határrész neve: Merzse. Kétségtelen, hogy a török alatt elpusztult Merse falu nevét és helyét őrizi. (3. kép.)

Általában Baranya megye minden községéről, ezek bel- és külterületeiről találhatók térképgyűjteményeinkben térképek. Kutatásnál azonban figyelemmel kell lennünk arra is, hogy az illető község abban az időben, amelyre vonatkozóan kutatást végzünk, Baranya megyében volt-e. Sellye és Okorág községek pl. a török után csaknem 200 éven keresztül Somogy megyéhez tartoztak, és csak 1880 körül csatolták vissza őket Baranyához. 1880 előtti történetük és térképanyaguk elsősorban Somogy megyében, vagyis a Kaposvári Állami Levéltárban keresendő. Ugyanígy, mivel a szigetvári járás 26, s a sellyei járás 15 községét 1950 második felében kapcsolták Baranya megyéhez, ennek a 41 községnek feudális és polgári kori teljes forrásanyaga, a régi kéziratos térképek is a kaposvári levéltárban található.

Történeti forrásértéküket tekintve a térképek az iratokkal teljesen egyenrangúak, azoknak szerves tartozékai. Rendszerint kiegészítik az iratokat. Néha azonban olyan adatokat is tartalmaznak, amelyeket az ügyiratokban nem találhatunk meg. Különösen a helynévkutatók használják a régi kéziratos térképeket szívesen és eredményesen, mert sok határ-, dűlő- és egyéb helynevet tüntetnek fel. Sokszor elpusztult falvak nevét mentik át, néha még a mai gyakorlati élethez is nyújtanak adatokat, de a földrajztudománynak, a hely- és település-történetnek feltétlenül legbecsesebb forrásai közé tartoznak.

BÁNDI GÁBOR:

Régészetről mindenkinek

Az időszámításunk előtti évezredek történetét kutató és feldolgozó ősrégészet a történettudománynak egy speciális módszerekkel dolgozó ága. E korai idők történelemkutatásának legfőbb alapja, következtetéseknek döntő bizonyítéka csupán a kézzelfogható emlékműanyag és a „kutató, mindent megfigyelő szem”.

Mielőtt történelmi kérdésekkel foglalkozhatna e tudomány, az évezredek folyamán elpusztult és alig néhány évtizeden keresztül felszínre került anyag korszakokra osztása, rendezése az elsődleges feladat. A régészeti emlékek vizsgálata, formai összehasonlítása és rétegtani viszonya adta meg az alapot az i. e. korok periódusainak meghatározására. Ma már nagy biztonsággal beszélünk régibb és új kőkorról, bronz- és vaskorról a Kárpát-medence területén a római hódítást megelőzően.

Egy-egy nagy korszakon belül természetesen sok kisebb nép és népcsoport létezését, hosszabb vagy rövidebb életét, idevándorlását, megszűnését vagy további elmozdulását figyelhetjük meg. A hozzánk közelebb eső: időkről, írott forrásokból ránkmaradt eltérő népvégekben és viselt dolgaikban egyaránt jól elkülöníthetők az avarok és pl. a germán langobárdok. Beszélünk róluk eredeti elnevezésükön, beépítjük történetüket a népvándorlás korának eseményeibe, s a róluk írt történelem áttekinthető és közérthető is.

Merőben más és sokkal nehezebb a helyzet az őskor folyamán élt népek esetében. Eredeti nevük, etnikai hovatartozásuk és a rajtuk keresztül vagy közreműködésükkel lezajlott események bizonyítására nincs meg az írott emlék, csupán a kiásott és helyszínen megfigyelt emlékműanyag áll rendelkezésre.

Az egymás után következő, vagy egymás mellett élő népeket tehát a mai kor tudományának kell elkeresztelnie. Nevet kell adni egy-egy földrajzilag körülhatárolható helyen, bizonyos időben élő, egységes anyagi műveltségű és ebből következően meghatározható szellemi tartalmú embercsoportnak, régészeti nyelven kultúrának. Így beszélünk tehát az őskor folyamán „magyar” vagy „avar” nép története helyett „kultúrák” történetéről.

Egy-egy kultúra, vagyis népcsoport képe számtalan lelőhelyen feltárt telep és temető anyagának összefoglaló vizsgálatából alakítható ki. A kérdéses nép nevét attól a jelentős és nagy, régészetileg felkutatott földrajzi helytől kölcsönözzük, ahol legelőször vált meghatározhatóvá ez a kultúra a maga fő sa-
já-

tosságaiban, más népek műveltségétől való különbségeiben. Így kapott nevet a Dunántúl területén hosszú ideig élt egyik nagy kőkori nép a Tolna megyei Lengyel községről, s mint *Lengyeli kultúra* szerepel az őskor történetében. A bronzkorszak elején i. e. 1900 táján a Balkán félszigetről vándorolt több nép, új hazát keresve országunk területére. E déli népek egyike épp a baranyai dombokon telepedett meg először, fölépítette kicsiny falvait a jól védhető magaslatokon, és élt itt sok nemzedéken át, mintegy kétszáz évig. Nevét is innen kapta, hisz legnagyobb telepe a zóki „Várhegytetőn” volt. Mint *Zóki kultúra* e nép is ismert ma már a Dunántúl történetének bronzkori szakaszában.

Az ily módon nevet kapott, egymástól megkülönböztetett népek, vagyis most már szaknyelven szólva: régészeti kultúrák élete és története adja meg egy kisebb tájegység, egy-egy ország, vagy egész földrész, sőt, földrészek önálló, de sok eseményben összefüggő őskori történelmét egészen időszámításunk kezdetéig.

Mindezek után ez évezredek magábefoglaló történeti folyamatból a bennünket leginkább érdeklő, s emlékeiben számtalanszor felbukkanó dél-dunántúli, baranyai kultúrákat ragadjuk ki, s mutatjuk be az olvasónak. Egy-egy előttünk itt élt népről rajzolt kép csupán villanás *Baranya őskori történetéből*, de szükséges és elegendő a felismeréshez.

Lengyeli kultúra.

Időszámításunk előtt mintegy 2,5—3 ezer évvel a Duna—Dráva mentén, délről vándorló népcsoportok érkeztek a szelíd baranyai lankákra. Európa embere ekkor még a kőkorszakban élt. Az új területeket elfoglaló kultúra új szint, a műveltség sok itt még ismeretlen elemét honosította meg e számára kedvező vidéken.

Ha megyénk falvakkal sűrűn pontozott térképét nézzük, s közben visszarepülünk időben e messzi korszakig, sok, szinte valamennyi mai település alatt vagy éppen határában megtaláljuk e nép életét bizonyító őskori faluk vagy temetők maradványait.

Az elmúlt évtizedek lelkiismeretes és sokszor szerencsés kutatásai lehántották a mindent eltakaró földet az elpusztult viskó, a kiegészített tűzhely, az egykor élő és dolgozó ember maradványairól...

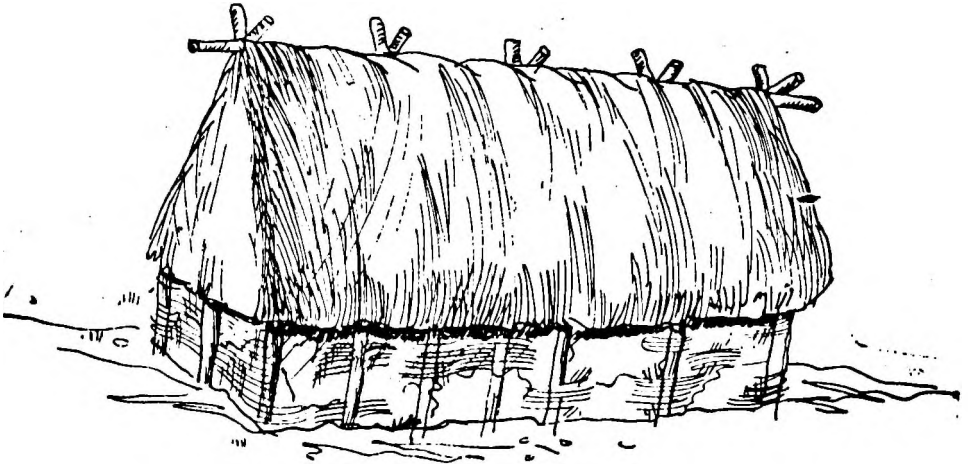
*

A lengyeli kultúra népének falvait, mindennapi életük színterét az ásatások alapján a következőkben rekonstruálhatjuk. A széltől védett dombhajlatokban meghúzódó telep házait elszórtan, rendszertelenül építették. Szabályos, egyenes falú, több mint négy arasz mély gödröt ástak legelőször, mely alapul s egyben a fal részeként is szolgált. A kivájt feneket símára csiszolták. Az épület föld feletti oldalát nád és sövényfonatból készítették. Erősebb karókat szúrtak a beásott „szoba” gödre köré. A fonott falat kívül-belül agyaggal jó erősen betapasztották. A fal így szilárdná és tartóssá vált, védett a hideg ellen. A kiszáradt falra aztán ráhelyezték a tetőt. Hosszú, egyenes ágakat kötöztek szorosan, sátorszerűen a ház oldalára, majd náddal, szénával vastagon befedték azt. Néhány háncskötélre erősített kő biztosította a könnyű tetőt.

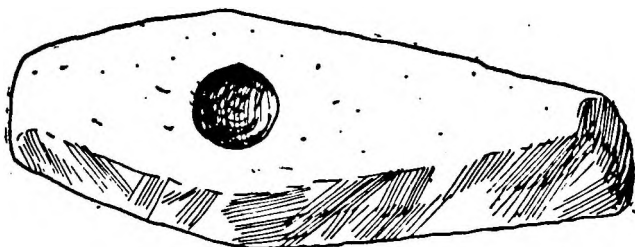
$M = 1.100.000$

A LENGYELI KULTURA LELOHELYEI BARANYÁBAN

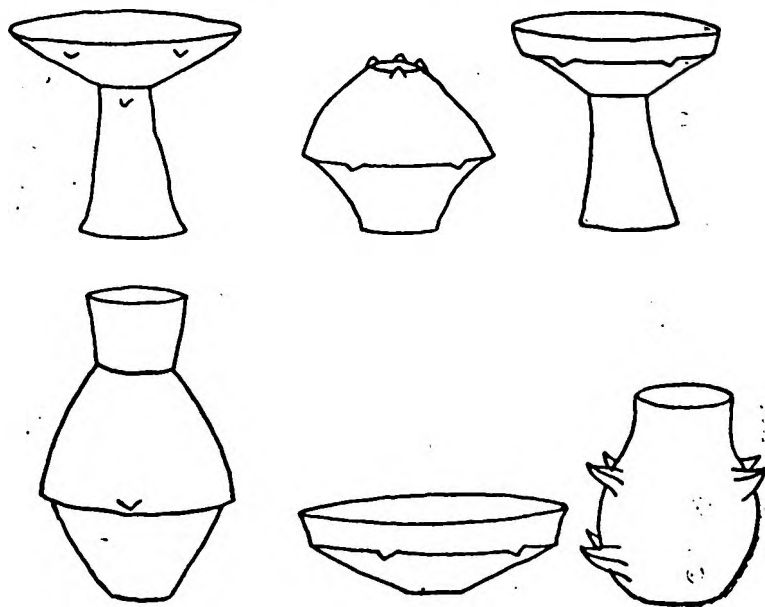
E primitív viskók belső berendezése igen szegényes volt. Agyagból tapasztott kerek tűzhelyet készítettek a kunyhó aljába, itt főtt puhára az elejtett vad húsa, melegedett a lobogó lángnál téli hónapokban a család. A fából és bőrből készített egykori fekvőhely maradványait azóta elporlasztotta az idő.

A kőkori ember legfontosabb segítőtársa, szinte életének biztosítója a szerszám és fegyver volt. Nem ismerte a fémet, alapanyagul csupán a kő és csont állt rendelkezésére. A formátlan kő és csont nehéz munkával alakult át baltává, vésővé, vagy simítóvá, sok ütögetés, csiszolás, dörzsölés kellett hozzá, hogy a vadász kezében ne tévesszen célt.

A vadászat és halászat főleg a férfiak munkája volt. Apáról fiúra szállt az élelemszerzés minden fogása, ismerni kellett az erdő fáit és bokrait, az állatok minden tulajdonságát.

A begyűjtött élelem és a víz tárolása is igen nagy feladat elé állította az embert. Edényt kellett készítenie. Ez az asszonyok feladata volt. Úgyesen, csu-

pán puszta kézzel úgy gyúrták, alakították a sarat, hogy karcsú formák, öblös hombárok szülessenek belőle. Vékony csontkanállal és simítóval elegyengették a kézjárta durva felületeket, mintát karcoltak a még puha agyagba, vagy vörös földfestékkel díszítették azt. A kész edényt előbb a napon, majd a tűz melegénél kiszáritották és kiegészítették, hogy tartós és kemény legyen.

A régészeti feltárások során felszínre került temetők érdekes adatokat szolgáltatnak a lengyeli kultúra népének gondolatvilágára. A szigorúan bekövetkező halál okát, mint annyi más számukra megmagyarázhatatlan „természeti csodát” valami náluknál erősebb hatalom rossz és jó cselekedeteivel kapcsolhatták össze. Tisztelték a földet, mely élelmet, a napot, mert gyógyító meleget ad, s a haragos villámot engesztelték, hogy szikrájával ne égesse porig a falut.

Igy alakult ki sajátos temetkezési szokásuk is abból a hitből, hogy a közülük távozó ember „egy más világban él tovább”. Úgy temették el, mintha aludna, közel a házhoz, ételt és szerszámait mellérakva, hogy hiányt ne szenvedjen.

Több mint fél évszázadig élt e nép a Dél-Dunántúl területén, kisebb csoportjai messze észak felé is eljutottak. Ezalatt a Balkán felől újabb, magasabb kultúrájú népek vándoroltak a Kárpát-medence irányába, hogy az itteni lengyeli műveltséget beolvassák, a szakadatlan fejlődés törvényeként fejlettebb életet teremtvé.

Íme, a föld alól kibontott történelem egy apró fejezete! Kép egy rég letűnt nép életéből, néhány jellemző vonás, amit az összedőlt ház és elfelejtett temető vallott önmagáról a régész tolmácsolásában — mindenkinek.

DR. CZIRFUSZ JÁNOS:

Egy sír a Göntér-dombon

Az első világháború utáni években augusztus 14.-ének délutánján szerb szótól volt hangos a siklósi vártól egy km-re fekvő Göntér domb környéke. A Stilyánovity István sírján megtartott vecsernye után, duda és tamburazene mellett az egész Baranyából, sőt a távolabbi vidékekről is összesereglett szerbek ajkán felhangzottak a mélabús szláv melódiák, és elindult a hol méltóságteljes, hol szilaj ritmusú kóló, amelybe a környék más nemzetiségű lakosai- ból is sokan bekapcsolódtak.

1956-ban ismeretlen tettesek ledöntötték a síron álló keresztet, azóta elhallgatott az ének, megszűnt a tánc, üres sír csendje uralkodott el a göntéri dombon, és vele együtt eltűnt délszláv nemzetiségünk egyik népi megnyilvánulása, „ünnepi találkozója.

Ki volt Stilyánovity, vagy ahogyan latin okmányokban szerepel: Skylljanovych István?

Kovács András „A siklósi vár” című munkájában Siklós vár urának mondja, a Szitnyai Jenő által szerkesztett Siklós és környéke útikalauz szerb hercegnek, a török elleni harcok hősének, akit egyháza 1515-ben szentté avatott, aki a szerbeket ezen a vidéken telepítette, amikor II. Ulászló 1518 (?) -ban neki adományozta Siklóst. (Az utóbbi évszám sajtóhiba is lehet, 1508 valószínűbb, de okmányokkal nem igazolható). Az egymásnak ellentmondó évszámok is bizonyítják, hogy Stilyánovity személye eléggé ismeretlen íróink és olvasó közönségünk előtt.

A szerb nép emlékezetében, különösképpen a Szerémségben, Baranyában és a Kattarói öbölben legendás hősként élt Stilyanovity István, akit földesúrnak, fejedelemnek, deszpotának, királynak, sőt cárnak is neveztek.

Kíséreljük meg a legendák hőséből megismerni a történelem emberét! Nem lesz könnyű feladat, hisz a XV. és XVI. század vérzivataros napjaiból olyan hatalmas távolságokat kell áthidalni, mint a Kattarói-öböl Pastrovity nevű városkája és a mi Siklósunk. A Kattarói-öböl festői vidéke Budva és Montenegró között őrzi az egykori kolostorok városkáját, Pastrovityot, amelyhez 68 km²-nyi terület és kb. 3000 főnyi lakos tartozott. Ennek a területnek volt vezető embere Stilyánovity István, a XV. század végén. Fiatalon, gyermektelenül özvegy maradt, és talán elkeseredésében, vagy más ismeretlen okból 1498-ban lemondván elhunyt felesége, Zenovity Angela rokonai javára a ka-

pott hozományról, „mivel Pastrovityból el szándékozik menni”, — elhagyta ezt a vidéket. A hagyomány szerint Kupinovo várába került, ahol Brankovity János deszpota halála után ennek felesége, Jaksity Ilona, mivel fiú utódjuk nem volt, Stilyánovityot nevezte ki „deszpotának”, ő maga pedig bátyjához költözött Világos várába. E cím, amelyet Stilyánovity sohasem használt, amelyről a történelmi kutatás mit sem tud, magyarázatul szolgál a hagyomány által Stilyánovitynak tulajdonított „fejedelem”, „deszpota” stb. címek eredetéről.

A törökök előretörése miatt kénytelen volt Stilyánovity is tovább vonulni, és így került a Szerémségbe, Marót (Morovity) várába, gyulai Móré László szolgálatába. Móré nagy áldozattal és Ferdinánd király segítségével, Stilyánovity irányítása mellett, rendbehozatta a várat. Az egyszerű nép Stilyánovitynak tulajdonította a várépítés tényét, ami tekintélyt emelte. Amikor később a gyakori török betörések miatt a földek műveletlenek maradtak, a nép nyomorát enyhíteni óhajtván, a hagyomány szerint ingyen gabonát osztott szét. Móré Lászlónak kevés ilyen embere lehetett, híre gyorsan terjedt, s így könnyű megérteni alakjának idealizálását. Mivel ura, Móré László, Ferdinánd embere volt, érthető, hogy ő is Ferdinándot támogatta, és kitűnt a mohácsi csata utáni tronkövetelők közötti harcban. Egyes szerb írók magyar történelmi forrásmunkákra hivatkozva említenek egy István vajdát, aki királynaszados vajda volt Szalánkemént (Slamkamen), és sajkásaival, Dózsa egyik vezérét, Barabás papot hadaival együtt átszállította a Dunán Péterváradnál a Bácskába. Ezt a sereget Török Imre nándorfehérvári bán szétverte. A zsákmánnyal visszatérő bán találkozott azonban István vajdával, aki megtámadta őt és a zsákmányt tőle elvette. István vajdát ezért később felnégyelésre ítélte, de az ítéletet vagy nem hajtották végre rajta, vagy ez az István vajda nem azonos Stilyánovitytal, hisz Stilyánovity okmányokkal igazolhatóan tovább élt, bár az ítéletnek éve (1515) az az esztendő, amelyet a hagyomány Stilyánovity halála éveként tart számon. Dózsa támogatásának ténye, ami az egyszerű népet szerető Stilyánovity lelkiületével összeegyeztethető, magyarázatul is szolgál, miért dolgozott Stilyánovity olyan lelkesen Zápolya ellenségének, Ferdinándnak táborában.

Ferdinánd Stilyánovity tevékenységét nagyra értékelte. Ezt bizonyítja székesfehérvári koronázása után (1527. nov. 3.) kiadott okmánylevelél, amely szerint a Verőcze megyében fekvő Miholyácot és Glogovnicát Stilyánovitynak adományozta „agilis” címmel, amely cím Popovity szerb történész szerint nem nemest, de szabad embert illetett. Stilyánovity valóban tevékeny ember lehetett, aki különösen a haditudományokban tűnhetett ki. Ezért lett 1530-ban a Móré László tulajdonát képező Újvár és Orahovica parancsnoka, és Móré László összes várainak főparancsnoka. Feladata az volt, hogy „a természettől és emberi munkával is ügyesen megerősített várból” figyelje, mi történik a törökök területén, és erről állandóan értesítse urát. Ezt a feladatát teljesítette is. Egyik szerb nyelven írt levele, amelyet 1530. június 30-án küldött Pekry Lajoshoz, Ferdinánd szlavóniai hadvezéréhez, latin nyelven maradt ránk. Ebben értesíti a fővezért a török csapatok mozgásáról. Pekrynek Móréhoz írt levelére, amelyben az Mórét arra kéri, hogy csapataival készüljön fel a török támadása ellen, Stilyánovity válaszolt, megnyugtatta a fővezért, hogy mint Móré helyettese, ezeket az előkészületeket már meg is tette. Feladatának lelkiismeretes elvégzésével Ferdinándnak is kiváló szolgálatokat tett, amelyeknek elismerésül újabb birtokadományozásban részesül. Második feleségével, Bogdánovity Ilo-

nával együtt megkapta a kissé feldúlt szerémségi Estyén birtokot. Mint Estyén ura még közelebb került a törökökhöz. 1537-ben közvetített Mehmed bég és Móré László között. Mehmed meg szeretne volna nyerni magának Móré Lászlót, akit elhalmozott ajándékokkal. Egy szinarany csészét, drágakövekkel díszített három arany gyűrűt és egy gyönyörű katonai sisak-díszet, tollbokkrétát vagy szárnyat küldött Stilyánovityal Mórénak. Az ajándékokkal együtt megígérte, hogy kész kedvébe járni, ha meghódol neki. A tárgyalások eredmény nélkül végződtek.

Stilyánovity a törökök elől Valpó várába húzódott, amely 1515 óta a Perényiek birtoka volt. Itt is várparancsnok lett, és innen írta utolsó ráánkmaradt levelét, amelyben Arszlán bég betöréséről számol be. A várban csak pár évig maradhatott, mivel 1543-ban már Arki Mihály a vár kapitánya. Miután Siklóst is a Perényiek bírták, lehetséges, hogy Stilyánovity ide is átkerült, hosszabb időt azonban itt sem tölthetett, mivel a vár 1543. június 28-án török kézre került. Siklós vára sohasem volt az övé, tartózkodásáról sincs semmi hiteles bizonyíték. Az azonban lehetséges, hogy itt halt meg, mert különben nem temethették volna el a Göntéren. Elhalálozása azonban nem 1515-re, hanem 1540—43-ra tehető.

Holttestének sorsa a hagyományból ismeretes, legendaszerű történet, amelyet a sisatováci kolostor könyvei őriztek meg. Siklós elfoglalása után a törökök egy sötét éjjel fényt láttak Göntér dombján felvillanni. Mivel a lidércfény a babonás emberek szerint kincsek felett lobban fel, ásni kezdtek. A kincs helyett egy épségben maradt holttestet találtak. Amikor Murat bég, a törökök parancsnoka megtudta, hogy a holttest egy szerb keresztény várparancsnok holtteste, akit Istvánnak hívnak, mivel ő is szerb származású (sibeniki) volt, nagy tisztelettel őriztette a holttestet. Ennek híre ment, és szerb szerzetesek jöttek a szerémségi Sisatovácról, és magukkal vitték a tetemet, hogy saját kolostoruk templomában temessék el. A második világháború idején — félve az usztasák pusztításától — a belgrádi székesegyházba szállították. A holttest, Popovity 1957-ben írt műve szerint, már ismét Sisatovácon van.

Göntéri sírja helyét az itteni lakosság továbbra is fölkereste. A sírhelyen 1896-ban kriptalapot készítettek kereszttel és vaslánc kerítéssel, amelyet aztán az első világháború idején leromboltak. A lerombolt keresztet 1919-ben felújították. A sír ma ismét romokban hever.

Stilyánovity nem volt herceg, deszpota, király vagy cár, de mint a közös ellenség ellen küzdő várkapitány, a nép barátja volt, akit még ma sem felejtettek el, aki megérdemelné, hogy emlékét mi is őrizzük, sírját helyreállítsuk. Szerb honfitársaink örömmel jönnének össze sírjánál föleleveníteni népi szokásaik szépséges dalait, tárcait, és megyénk folklórja is gazdagodnék egy régi színnel.

REUTER CAMILLO

Újabb adat Tinódi Lantos Sebestyén életéhez

Baranya falvainak népe megyénk történetének számos adatát őrizte meg. A lakosok elbeszélései, amelyek földjükről szólnak, bizonyítják, hogy földművelő népünk milyen sokat őrzött meg az elmúlt időkből. Szászvár — a régi Szász — idős lakosai mai napig regélnek Recsef török vezérről, aki a török uralom idején folyt nagyobb harcokban ott esett el „városuk” határában, a mai napig „Recsef horgos”-nak nevezett úton.

Az elnevezés részleteit kutatva a múltba kell tekintenünk. 1526-ban Mohács mezején elbukott a magyar sereg. Az ország déli területe — s így megyénk is — a török csapatok szabad vadászterületévé vált. Ellenállásra talán csak egy-egy fallal körülvett város, vagy uradalom központját alkotó vár lakói gondolhattak.

Utunkra — amely a múltba visz — vezetőül nem lelünk alkalmasabb egyént, mint Tinódi Lantos Sebestyént, megyénk szülöttjét, aki krónikás hűséggel énekelte meg korának harcait, az ország sok baját, a vitézek apró örömeit. Életét egy cél töltötte be: harcot hirdetni az idegen megszállók, elnyomók ellen, küzdeni Magyarország függetlenségéért. Járt a az országot, ment végházról végházra, buzdításával igyekezett fokozni a küzdők erejét, s reményt önteni a csüggedőkbe.

Török Bálint, Perényi és Majláth fogságbaeséséről szóló énekét a lantos deák Baranyában fejezte be 1542-ben. Ekkor ugyanis már új pártfogója, Verbőczy Imre — akkor Döbrököz ura — udvarában élt, aki igyekezett a mohácsi Kászim bégnek, a későbbi pécsi, majd budai basának minél több kárt okozni. Erre alkalmasak voltak a kisebb-nagyobb vagdalkozások, viadalkok.

Ilyen magyar-török viadal zajlott le 1542. március 25-én a mai Egyházaskozár mezején, nem messze Szászvártól. Ennek történetét Tinódi a „Verbőczy Imréhnek Kászon hadával kozári mezőn viadalja” című énekében mondja el.

Versében az előzményeket így írja le:

„Ha jó kedve juta vitéz Kászon bégnek,
Ajándékot ada bajvívó hőseknek,
Bárson subát, ezör oszporát ada a Recsefnek;
Hatvan forint érő szablyát ada ez vitéznek.”

Majd így folytatja:

„Igen száguldának, ők sokat rablának,
Az szegin községben sokat fogdosának,
Kozári mezőre mikoron jutának,
Ott ők megszállának, nagy vígan valának.”

Verbőczy Imre sem volt azonban rest, s jó vitézeivel rácsapott a magyart fojtogató törökre. Ezt az eseményt lantosunk így verselte meg:

„Kétszáz huszonöt lóval és kétszáz gyaloggal
Szásznak városában beszálla hadával,
Szömbe nem leheté az pécsi urakval,
Mellé nem jövék mert az ő hadokval.”

Verbőczy Imre ugyanis a pécsiek segítségét várta, ez a segítség azonban elmaradt. Már éppen el akart vonulni, amikor hírhezó jelentette a törökök fosztogatását a kozári mezőn. Gyors elhatározással rendezte seregét, és rátört a törökre. A huszárok rohamát a török felfogni nem tudta. Verbőczy kopjája a viadalban eltört, s szablys párviadalra kelt egy törökkel, akinek vágását alig tudta elkerülni. A török kardja Verbőczy fekete paripájának torkát vágta el. A ló lebukott, s maga alá temette gazdáját, akinek vitézei siettek segítségére, és levágták a török fejét, amikor az éppen Verbőczyt akarta lefejezni.

Egy „jámbor szolgája” — mint az ének mondja — ekkor átadta lovát gazdájának, aki sikeresen fejezte be a harcot.

Tinódi Lantos Sebestyén szerint a harc „Bódog asszon napján böjtben esett vala”, azaz 1542. március 25-én.

Az egykori tudósítás utolsó versszaka mást is elárul a szerzőről és a viadal idejéről:

„Nevét jelöntötte versnek kezdésébe,
Verbőczy Imrőhöz való szerelmébe,
Vijadal volt negyven és két esztendőben,
Ezt szörzötte negyvenhárom esztendőben.”

A versszakok kezdőbetűiből a *Tinódi Sebestyén deják Dáróvárában szörzötén szöveg* olvasható ki.

E véres harc emlékét megőrizték számunkra a régi szásziak leszármazottai, akiknek ősei végigélték a viadalt, s várták annak kedvező kimenetelét. Recsef vitéz emlékét pedig a mai napig hirdeti Szászvár határában a „Recsef horgos” név, s nincs okunk kételkedni abban a hagyományban, hogy menekülése közben Verbőczy Imre lovasai itt vágták le a török Recsefet.

A szászváriaktól megőrzött hagyomány nyomán kibontakozott történet újabb adat megyénk törökkori történetéhez, de újabb adat Tinódi Lantos Sebestyén életéhez, baranyai kapcsolataihoz is.

Szilády Áron nyomán többen a versfőkben szereplő Dáróvárában a szlavóniai Daruvárt vélték fölfedezni, s azt állították, hogy Tinódi kitért a Baranya—Tolna területén folyó török csatározások elől, hogy nyugodtabb vidéken dolgozhasson.

Deákunkat azonban nem ilyen fából faragták. A harcosok buzdítása volt éltető eleme! Németh Béla — megyénk helytörténetének neves kutatója — már rámutatott arra, s nyomán Dézsi Lajos is elfogadta, hogy a Dáróvár néven a Baranya megyei, és a dárói Majos család ősi fészket, Dáróvárat kell érteni, amelynek maradványai Jágónak községtől északra a mai dárói szőlőhegyen porladnak. Ide húzódik tehát az Egyházaskozártól nem messze, Dombóvárhoz meg igen közel fekvő váracskába lantosunk, és lehet, hogy személyes élményei alapján írta meg a viadalt.

*

A gyűjtött hagyományból igen hasznos tanulságot meríthetünk: a nép által őrzött történetek, mondák, hagyományok nagy értéket képviselnek. Töredékekből, mozaikokból gyakran eleven képet állíthatunk össze megyénk történetének egy-egy részéből. Nagyon hasznos lenne, s a szülőföld nemes szeretetére nevelne, ha pedagógusaink Egyházaskozáron, Szászvároton, de még Jágónakon is a harc évfordulóján évente megemlékeznének Tinódi Lantos Sebestyénről, Verbőczy Imréről és a török Recsefőről, arról a harcról, amely országosan kicsi ugyan, de említett falvaink életében mégis nagy jelentőségű volt.

BORSY KÁROLY:

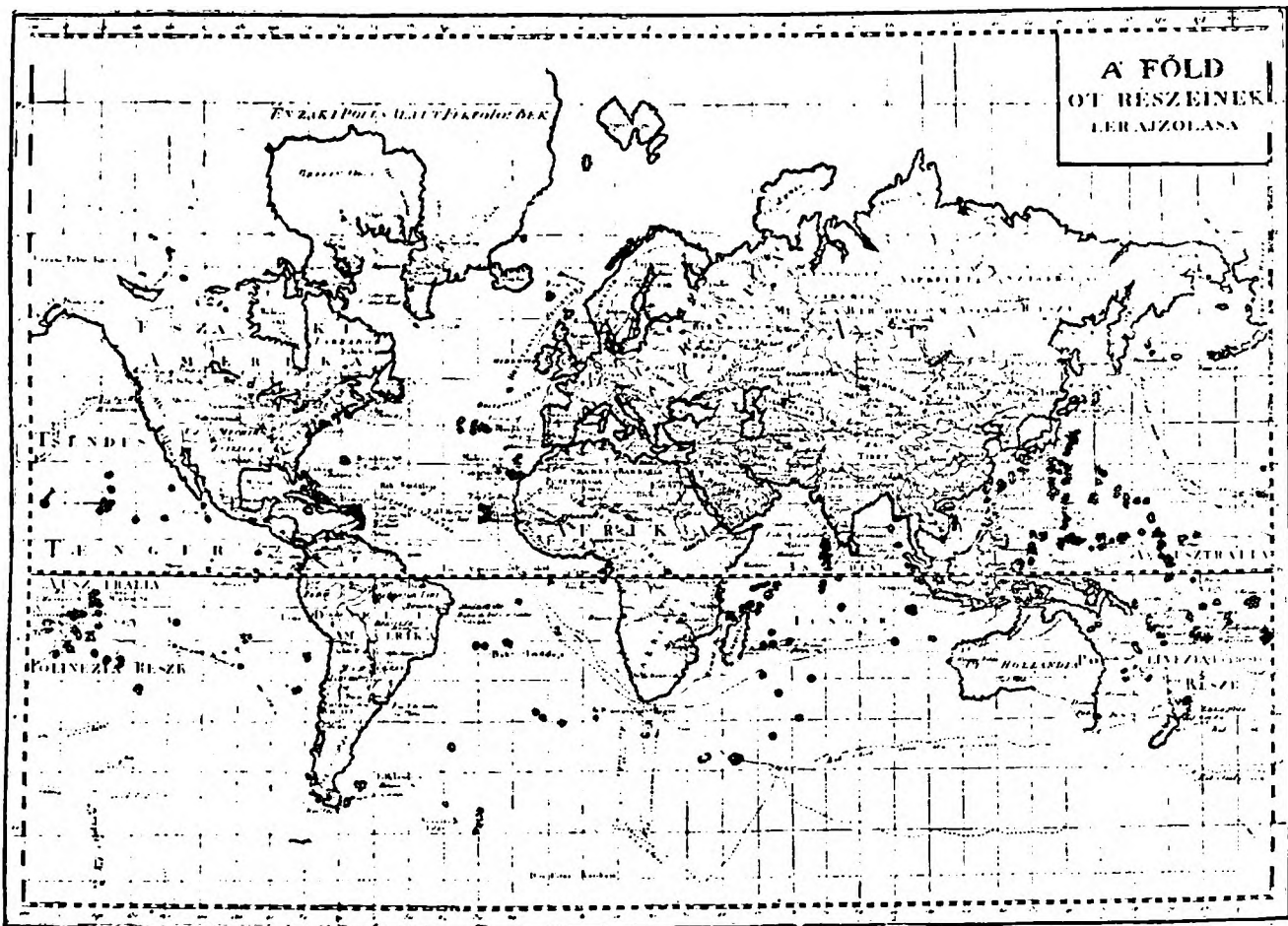
Mozaikok a pécsi nyomdászat múltjából

Debreceni rézmetsző diák Pécsre pályázik...

1810-et írunk. Az első pécsi nyomda, amelyet alapítója, Engel János József halála után özvegye, Vizer Krisztina vezetett tovább, szegényes felszerelése és elhanyagolt állapota folytán alig tudott megfelelni a hozzáfűzött reményeknek. A fölmerült sok panasz hatására a pécsi városi tanács elhatározta, hogy lépéseket tesz egy másik nyomda nyitására, és Engelné nyomdáját sorsára hagyja. Reménytelennek látszott, hogy a felszereléséből kikopott, számos adóssággal küszködő, s az egyedül a részeges hírében álló Jungmann Károly segédet foglalkoztató nyomda belátható időn belül talpra álljon, és megkívánt színvonalú nyomtatványokat, kiadványokat állítson elő. A városi tanács tájékozódására hamarosan három pályázó is jelentkezett, akik hajlandóságot mutattak arra, hogy Pécsen letelepedvén új nyomdát állítsanak fel. Közülük *Erős Gábor* személye külön figyelmet érdemel, mert a magyar nyelvű földrajz tanításnak és művészettörténetünknek is egyképpen érdekes alakja. A Pécsi Állami Levéltárban megtalált, a pécsi városi tanácshoz intézett levele, valamint a tanács válasza érdekesen egészítik ki *Erős Gábor* eddig ismert portréját.

Pataky Dénes „A magyar rézmetszés története” (Bp. 1951.) című művéből tudjuk, hogy *Erős Gábor* „a legfáradhatatlanabb tagja volt a debreceni rézmetsző diákoknak”. A debreceni rézmetsző diákok társaságáról, — *Erős Gábor* és társainak működéséről — Csűrös Ferenc „A debreceni városi nyomda története” (Debrecen, 1911.) című munkájából szerzünk bővebb ismereteket. „E társaság — írja Csűrös — a XIX. század első évtizedében állott fenn a kollégiumi ifjúság kebelében, s mindmáig páratlanul áll a magyar iskolázás történetében.” „... mikor a három derék tógátus: *Erős Gábor*, *Papp József* és *Pethes Dávid* személyében a rézmetsző társaság ügyes vezetőkre talált, a mozgalom kilépett a kollégium falai közül, s 1800-ban az *Oskolai új Atlász-szal*, ... az ország elé lépett. Ez a kis kézi atlasz volt az *első magyar nyelvű térkép*, amelyből ifjúságunk a földrajzot tanulni kezdte. Különös érdeme, hogy teljesen magyar nyelvű volt, holott abban az időben még az ország valamennyi iskolájában, a debreceniben is, latin volt a tanítás nyelve.”

Erős Gábor életéből még azt is tudjuk, hogy nyomdásznak készült, Pesten és Bécsben képezte magát, meg akarta szerezni a pataki nyomdát, amely tervé-

Erős Gábor első magyar nyelvű atlaszából

Madarász Viktor: Gutenberg

ben Kazinczy is — akivel levelezésben állott — támogatta, de sikertelenül. Egyik forrásunk sem tud azonban arról, hogy Erős a pécsi nyomdára is pályá-
zott, — holott erről tanúskodik a pécsi tanácshoz írt levele.

A „Tekentetes Nemes Tanács!” megszólítású, 1810. június 15-én Bécsben kelet-
tett levél bevezetőjében Erős sajnálkozik, hogy a tanács levelét későn vette kézhez,
mert nem is jött volna Bécsbe. Mint írja: „Fel jöttem hát próbára fél eszten-
dőre; de ez sem olyan pactum, a mit szempillantásba ide nem hagyhatnék” —
készésgeskedik, majd így folytatja: „Ennél fogva minthogy már a Ttts Nemes
Tanácsnak az a nagy kegyes és remenytelen* gratiaja hozzánk meg érkezett,
hogy minket kész a maga kebelébe fel venni tehát én alázatos köszönetem és
tiszteletem mellett jelentem hogy a Társammal együtt el vállalom a Typographia
fel állítását, és a mekkora jónak itéli a Tekentetes Nemes Tanács a ki nyert
Privilegium mellett hogy a munkába be álhatunk, mi egyszeribe minden készü-
lettel le hordozkodván hozzá fogunk a munkához.”

Erős Gábor a továbbiakban arról ír, hogy minden áldozatra kész, csak aztán
„a mi tulajdonunk és propriumunk legyen a Typografia Privilegiumostol”. Meg-
említi, hogy őt már egyszer elutasították, ezért ajánlja, hogy a tanács nyomda-
engedély vagy társa, Pap József, vagy amit még jobbnak talál: a tanács
a maga nevére kérje. Jellemző, amit a társa, Pap József és a közte levő kap-
csolatról ír: „12 esztendei egyenesség és jó szívűség, a minél fogva szüntelen
együtt egy tzelra törekedtünk, s egy kenyeret sótt ettünk...” Befejezésül a
tanácsra bízza, hogy kinek nevében adja be a privilégium kérést, csak azt köti
ki, hogy végülis nem bérlők, hanem tulajdonosok akarnak lenni.

A tanács június 25-én kelt válaszában, amely „Bizodalmas Úr!” megszólítá-
ssal kezdődik, közli Erős Gáborral, hogy a város nevére kéri a nyomda-
engedélyt, s egyben kéri, hogy amúgyis Bécsben lévén, járjon utána a kérelem
sorsának. El is ment a kérelem a Helytartótanácsához, amelyre október 24-én
jött meg az elutasító válasz. Az indokolás közli, hogy a városban két nyomda
nem élhet meg, különben is egy második privilégium kiadása esetleg prece-
densül szolgálhatna. Ezért inkább azt ajánlják, hogy a tanács most már hatá-
rozottan ijesszen rá Engel özvegyére, hozza rendbe nyomdáját, mert ha nem,
akkor valóban létesítenek egy második nyomdát.

Így ért véget Erős Gábor nyomdaalapítási kísérlete a Helytartótanács bü-
rokratizmusának útvesztőjében. Erős Gábor azonban továbbra sem hagyott fel
nyomdaalapítási kísérleteivel. A következő évben, 1811-ben a komáromi nyom-
dára pályázott, és erre Kazinczytól 33 000 forintot kért, aki azonban ennyi
pénzt nem adhatott. Néhány évvel később, a „Magyar Kurír” 1815. január 23-i
számában azt olvashatjuk Erős Gáborról, hogy 36 éves korában meghalt, mi-
után „minden jeles próbatételeit abbahagyta”. Emlékét azonban megörökítette
az első magyar nyelvű térképátlasz metszésével és számos egyéb művészi mun-
kájával.

* * *

* értsd: nem remélt.

Ha egy székely akar valamit...

Az 1834-ben alapított és 1836. októberében megnyitott, modernül felszerelt Lyceum nyomda mellett a vegetáló első pécsi nyomda nem sokáig maradt fenn, s így a Lyceum nyomda évtizedeken át egyedüli nyomdája volt Pécsnek. 1866-ban indul meg az ostrom az egyeduralom ellen, s előbb ifj. Madarász Endre, majd Taizs Mihály adnak be kérvényt nyomdanyitására. A pécsi tanács mindkét kérelmet elutasítást kérő javaslattal terjesztette fel, amiben valamelyes szerepe a nyomda urainak, illetve bérlőjének is lehetett. A két kérvényező közül Taizs Mihály beadványa érdemel figyelmet.

1866. VIII. 23-án kelt kérvényében elmondja, hogy Erdélyországban született, majd egyszerre arról ír, hogy Pesten tanulta a könyvnyomdászatot. Arról azonban nem írt — és érthetően akkor nem írhatott, hogy a szabadságharcban honvéd volt, és Világos után bújdosva került Pestre. 1857-ben jött Pécsre a Lyceum nyomdába dolgozni, ahol mostanáig foglalatostokodik. Ezt követően a meggyőző érvek sorával bizonygatja, hogy Pécsen egy második nyomda nemcsak létezhet, de szükséges is, mert a Lyceum nyomda nem győzi a sok munkát. Ezért csak a sürgős munkák kerülnének hozzá, s így a Lyceum nyomda „jövendéjében csorbát éppen nem szenvedend”. „És így — folytatja — két nyomda közti verseny végeredményét koránt sem egymás elleni árlejtés által netán okozható jövedelem csönkítésében, hanem a tevékenység és iparerő-kifejtésében találja föl a gondos észlelő”. Utal még arra, hogy Pécs városa „a nyomasztó időviszonyok dacára mind anyagi, mind szellemi tekintetben folytonos növekedésben van”, továbbá arra is, hogy hangjegyek helyben nem létező nyomtatását is szándékozik gyakorolni.

A városi tanács elutasító javaslatát a Helytartótanács magáévá tette, és nem engedélyezte Taizs Mihály nyomdanyitását.

Erre Taizs Mihály, — igazi csavaros gondolkodású, kitartó székely lévén — gondolt egyet, s még az év novemberében a közeli Mohácsra kért nyomda-engedélyt, amelyet váratlan gyorsasággal, két hónap múlva, 1867. január 27-én meg is kapott.

A nyomdát — szerény felszereléssel — Mohácsra megnyitotta, de nem hagyott fel azzal a törekvésével, hogy Pécsen működhessen. Erről tanúskodnak a Pécsi Levéltár további iratai. 1867. decemberében újabb kérvényt ad be a városi tanácshoz, amely tanácsülésén a kérelmet első fokon elutasítja. Taizs Mihály fellebbezést ad be, ezt a tanács nemleges javaslattal továbbítja — most már a Helytartótanács utódához — a Belügyminisztériumhoz. A szívós kitartás végülis eléri célját: 1868. március elsején a Belügyminisztérium engedélyezi, hogy Taizs Mihály a Lyceum nyomda és ifj. Madarász Endre — időközben létesült — nyomdája mellé a harmadik nyomdát létesítse.

Taizs Mihály ekkor szekérre rakta egész mohácsi nyomdáját, és átköltözött Pécsre, a mai Kossuth tér északi részén volt Bazar-sor egyik kis házába. Itt kezdte meg pécsi működését, és szorgalmas, gondos munkájával kiérdemelte mindenki megbecsülését.

Amikor az első pécsi szervezett munkásegylet, a Pécsi Nyomdászegylet 1869. május 9-én megalakult, a tagság egyhangúlag Taizs Mihályt választotta korelnökévé, aki ezután is, évtizedeken át tevékeny részt vett az egylet életében.

* * *

Ismeretes, hogy a pécsi Janus Pannonius Múzeum őrzi Madarász Viktor, a neves festő Gutenberg képét. Pécs nyomdatörténetét kutatva került elő néhány érdekes adat e kép Pécsre kerülésével és további sorsával kapcsolatban. Időközben megjelent Székely Zoltán „Madarász Viktor” című könyve is, s annak 50. oldalán a következőket olvashatjuk: „Külön figyelmet érdemel Gutenbergről, a könyvnyomtatás feltalálójáról készített egészalakos képe, melyet 1870-ben Párizsban vagy Pesten festett *apja pécsi nyomdája számára*. (Kiemelés tőlünk.) Ezen utóbbi megállapítás jószándékú tévedésen, vagy elíráson alapszik, ugyanis nem Madarász Viktor apjának, Andrásnak, hanem testvérének, ifj. Madarász Endrének volt Pécssett nyomdája, amelyet 1867-től 1872. március 23-án bekövetkezett haláláig vezetett. Most pedig szóljanak az egykorú híradások, amelyek szakmai, illetve helyi jellegüknél fogva érthetően rejtve maradtak a Madarász Viktor életét kutatók előtt.

A „Typographia” című nyomdász szaklap 1870. november 10-i, 31. számában a következőket olvashatjuk:

„Madarász Viktor, kitűnő festész hazánkfia, ki jelenleg Pesten tartózkodik, a hetekben Pécssett, szülei és rokonai körében időzött, a midőn testvérébátyja, a pécsi nyomdatulajdonos számára meghozta az általa készített Gutenberg életnagyságú képét. — A festmény igen csinos keretben, a nyomdai irodában van felfüggesztve, s naponkint számos nézője akad, kik valóban gyönyörködhetnek a remek s a műigényeknek minden tekintetben megfelelő festményen, mely honunkban a maga nemében ritkítja párját.”

A kép további sorsára derít fényt a Pécsi Napló 1906. január 12-i számában megjelent közlemény, amelyet azonban terjedelmessége és egyéb, ide nem tartozó vonatkozásai miatt csak kivonatossan ismertetünk.

„Madarász Gutenbergje a pécsi múzeumban. — A nyomda eladása után a Gutenberg kép a festő nővére, Madarász Aranka, férjezett Mikes József magyarpeterdi földbirtokos tulajdonába ment át, aki azt készségesen átengedte a múlt évi kollektív kiállítás részére, ahol annak egyik díszje volt, és ma elküldötte azt Pécsre, Reéh György városi tanácsos címére azon rendeltetéssel, hogy azt, mint ajándékot, juttassa el a pécsi városi múzeumhoz. Becsesebb ajándékot nemigen kaphatott volna a pécsi múzeum, elsősorban azért, mert a kép Madarász Viktor munkája, aki bár régen elszármazott tőlünk, a Madarász név ma is nagy becsben él Pécssett, mert ezen képnek *jelentékeny művészi értéke van* és így nagy mértékben hozzájárul örvendetesen fejlődő múzeumunk színvonalának emeléséhez. Csak az lesz nehéz, hogy az óriási képrészére megfelelő helyet találjanak az ideiglenes múzeumi helyiségekben.”

A Pécsi Napló 1906. január 25-én megjelent száma továbbmenően beszámol még arról, hogy a városi tanács hivatalosan is átvette a képet, a keret kijavításáról gondoskodott, és egyben köszönő levelet intézett „a nagyszabású és nagyértékű kép nagylelkű adományozójához”.

A testvéri szeretet ihlette meg Madarász Viktort, amidőn nyomdász bátyja részére megfestette a minden idők nyomdászai atyjának, Gutenbergnek, a művésztől témában eléggé távoleső, képét. Kár, hogy ez a festmény, amely, lehet, hogy nem a legjobb műve Madarásznak, de mindenesetre érdekes kiegészítője oeuverjének, — a pécsi múzeumban töltött 56 év múltán is — nem hozzáférhetően, raktári elhelyezésben van. Reméljük, hogy nem túlságosan távoli időben megérhetjük méltóbb elhelyezését is.

F. VÁRÓCZI ZSUZSA:

Csángók és székelyek

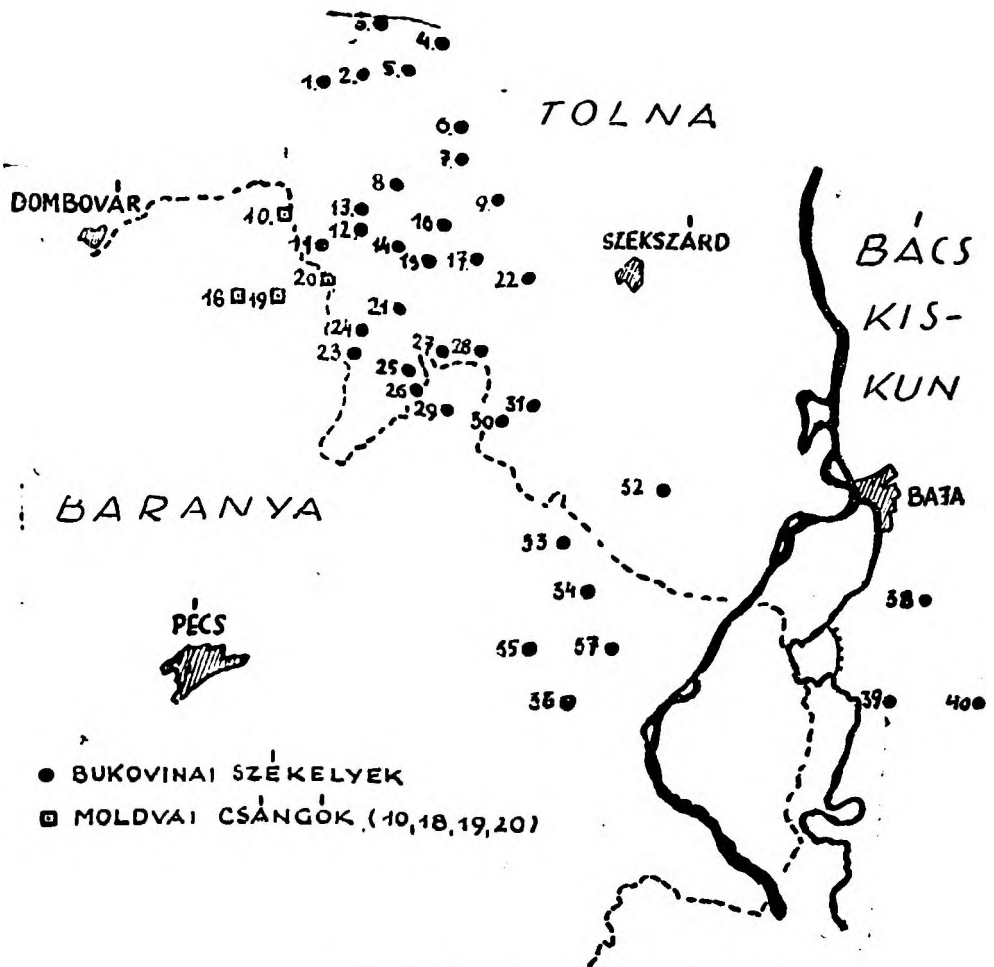
Ha beszélgetés közben a Tolnába és Baranyába került telepesekről esik szó, általában „csángó” néven emlegetik őket. Ma már nem olyan erős az e névhez tapadó pejoratív értelem, mint 15 évvel ezelőtt, ma már nem gúnyból használják ezt a megnevezést, mint akkor. Mivel azonban ez a megjelölés a történeti tényeknek így sem felel meg, nem érdektelen közelebbről megvizsgálni.

Először magát a csángó-problémát kell tisztáznunk. Mind e név, mind e népcsoport eredete sokat vitatott kérdése volt a tudománynak. „Csapongó, járókelő” értelmet tulajdonítottak neki, és mint népnevet szembeállították a székely (székelő) névvel. Más felfogás szerint a hibás, kellemetlen beszédre vonatkozott. Általánossá a XVIII. században vált, gúnynévként használták, és e népcsoportnak az elszakadását, a magyartól való eltávolodását akarták vele jelezni. Ma hivatalosan is így nevezzük a Moldvában, kisebb részt pedig Gyimesben és az ugyancsak erdélyi Hétfaluban lakó magyarságot.

Eredetüket tekintve több feltevést ismerünk. Az egyik szerint a csángók ősei a honfoglalás korában kint maradt magyarok; a másik szerint kun töredékek; a harmadik a XIV. században a Felső-Tisza vidékéről kitelepült magyarságot tekinti a csángó alaprétegének. Valószínűnek kell tartanunk, hogy a zöm a XIV. sz. végén már Moldvában élt. A kitelepülés a XV. sz. elején folytatódott. Sok adat bizonyítja, hogy a huszita üldözések és a mozgalom vérbefojtása idején a Délvidékről és Erdélyből igen sok huszita menekült papjai vezetésével Moldvába. Ezekhez a későbbi századokban a török és császári zsarnokság elől menekülők is csatlakoztak. Létszámuk elenyésző lehetett a már ott lakókhöz képest, ezért ethnikailag beleolvadtak azok közé.

Különálló kultúrát hoztak létre, amely mind tárgyi, mind szellemi termékeiben eltér a szomszédos Bukovina magyarságának kultúrájától. Ebben — az eltérő összetétel mellett — a Moldvában fokozott mértékben meglevő román hatás is közrejátszott.

A XVIII. század végén, a XIX. század elején, a nemzeti öntudat kialakulásával egy időben indul meg az érdeklődés a Kárpátok keleti oldalán lakó magyarság iránt. Bandinus Márk, martinopoli érsek 1646-ban járt a moldvai magyarok közt, jelentését, amely igen sok fontos adatot tartalmaz, 1838-ban tette közzé Gegő Elek. Papok és utazók próbáltak fényt deríteni eredetükre.

- BUKOVINAI SZÉKELYEK
 □ MOLDAVAI CSÁNGÓK (10, 18, 19, 20)

Csángó és székely települések

1. Duzs, Tolna megye.	21. Aparhant, Tolna megye.
2. Hőgyész, Tolna megye.	22. Kakasd, Tolna megye.
3. Diósberény, Tolna megye.	23. Györe, Tolna megye.
4. Varsád, Tolna megye.	24. Izmény, Tolna megye.
5. Kalaznó, Tolna megye.	25. Nagymányok, Tolna megye.
6. Felsőnána, Tolna megye.	26. Kismányok, Tolna megye.
7. Kéty, Tolna megye.	27. Majos, Tolna megye.
8. Tevel, Tolna megye.	28. Bonyhád, Tolna megye.
9. Zomba, Tolna megye.	29. Hidas, Baranya megye.
10. Mekényes, Baranya megye.	30. Cikó, Tolna megye.
11. Lengyel, Tolna megye.	31. Mőcsény, Tolna megye.
12. Kisvejke, Tolna megye.	32. Bátaszék, Tolna megye.
13. Závod, Tolna megye.	33. Véménd, Baranya megye.
14. Nagyvejke, Tolna megye.	34. Palotabozsok, Baranya megye.
15. Bonyhádvarasd, Tolna megye.	35. Himesháza, Baranya megye.
16. Kisdorog, Tolna megye.	36. Székelyszabar, Baranya megye.
17. Tabód, Tolna megye.	37. Somberek, Baranya megye.
18. Bikal, Baranya megye.	38. Vaskút, Bács-Kiskun megye.
19. Egyházaskozár, Baranya megye.	39. Csátalja, Bács-kiskun megye.
20. Szárász, Baranya megye.	40. Gara, Bács-Kiskun megye.

A tudomány pillanatnyi állásának és a napi politikai áramlatnak megfelelően alkották meg a már sok vonatkozásban túlhaladottnak tekinthető elméleteiket. Ezeket nem akarjuk itt részletezni, a lényeges kérdéseket Mikecs László: Csángók (Bp. é. n.), Lükő Gábor: A moldvai csángók (Bp. 1936,) és Domonkos Pál Péter: A moldvai magyarság c. művében összefoglalva megtaláljuk. Következtetések és beállítottságuk nem fogadható el kritikátlanul, de adataik sokat elárulnak az érdeklődőknek.

A bukovinai székelyek eredete nem olyan homályos, mint a csángóké. Bukovina magyar falvainak lakossága nagyrészt székelyekből állt. A Mária Terézia korában egyre erőteljesebbé váló határőrszervezés, amely a székelyek szabadságának maradványait fenyegette, s jobbagy sorba vetésükkel járt, ellenálást váltott ki a „székek” népében. Az elégedetlenek 1764-ben Mádéfalván gyülekeztek, és panaszuk meghallgatását követelték. A császári katonaság ehelyett a gyanútlan tömegekre lőtt és gyilkos vérengzést vitt véghez. A megmaradtak a havasokon keresztül Moldvába menekültek. Itt egyesültek azokkal, akik a fokozódó elnyomás elől már évek óta átszivárogtak a hegyeken. Legnagyobb részük háromszéki, csiki és gyergyói székely volt, akik a szegénység elől menekültek. Moldvában jobb anyagi viszonyokat teremtettek, ennek híre Erdélybe is eljutott, így sokan vándoroltak ki még 1764 után is. A kormány nem akart belenyugodni az embervesztésbe, és vissza akarta csalogatni a kitelepülteket. Egy kis részük 1768-ban haza is tért, de többségük a Bukovina betelepítésére irányuló akcióhoz csatlakozott. 1776—88 között öt falu épült Bukovinában — Istensegits, Hadikfalva, Józseffalva, Andrásfalva, Fogadjisten —, amelynek lakói főleg a menekült székelyekből, és a velük összeolvadt kiszámú csángó magyarságból tevődtek össze.

Bukovinában minden család egyenlő mennyiségű földet kapott, és egy ideig bizonyos kedvezményeket élvezett. A környező földesurak azonban megvették a kincstártól a földeket, és robotmunkára, dézsma fizetésre kényszerítették a székelyeket. Az adók magasra szöktek, ezért a földművelés és állattenyésztés jobb haszonnal kecsegtető ágaival, szőlő termeléssel, méhészettel próbálkoztak, sokan pedig fuvarozással egészítették ki jövedelmüket.

A jobbagyfelszabadítás sem lendít nagyobb mértékben helyzetükön, mert a földek egyre jobban elaprózódnak, és Bukovinában nincs olyan jelentős ipar, amely a kevés földdel rendelkezőket, földnélkülieket foglalkoztatni tudná. Romániába járnak részesmunkára, fuvarozni. Még így is észrevehető különbség van azonban a bukovinai és moldvai magyarok gazdasági szintjében. A bukovinaiak lehetőségei gazdagabbak, kultúrájuk is magasabb szintű, mint a moldvai csángóké. Ezért nem is ismerik el őket rokonaiknak — bár a Bukovinába település idején bizonyos keveredés ment végbe köztük — és nem érzik annyira megalázónak a rájuk is alkalmazott csángó nevet.

1883-ban hazatelepítési akció indul meg. Ezzel egy időben kezdődik a kivándorlás is Kanadába. Az I. világháború után Fogadjistenben részleges földosztást tartanak. Józseffalván a kivándorlás teremt kedvezőbb lehetőségeket az otthon maradók számára. Istensegits és Hadikfalva a vasút mellett fekszik, terményeit ezért könnyebben tudja értékesíteni. Andrásfalva földjei rosszak, a lélekszám növekedése is itt a legnagyobb, gazdasági és kulturális téren elmarad a másik négy falu mögött.

A hazatelepítés gondolata egyre erőteljesebben vetődik fel. Különösen a szegények jönnek örömmel, amikor 1941-ben Bácskába hozzák őket. 1944-ben Bácskát is el kell hagyniuk, szétszóródnak a Dunántúlon. 1945-ben, a németek kitelepítése után Tolnában, Baranyában és részben Bács megyében települnek le.

A telepesek között tehát meg kell különböztetnünk bukovinai székelyeket és moldvai csángókat. A székelyek Baranyában főleg Véménden, Hidason, Palotabozsokon, Sombereken, Himesházán, Székelyszabaron találhatóak, moldvai csángók Bikalra, Egyházaskozárra és Mekényesre kerültek nagyobb számban.

Ma már mindkét csoport beleilleszkedett új életünk fejlődésmenetébe, a csángó megjelölés is egyre ritkábbá válik. Szeretnénk, ha a telepes fogalom is mielőbb eltűnne, ha igazi otthont találnának itt a sok hányattatás után.

FÜZES ENDRE:

A népi építészeti stílusokról

Ha valaki ma falun jár, megelégedetten láthatja az újonnan épült, sokszor még vakolatlan lakó- és gazdasági épületeket, a paraszti élet új, a réginél világosabb, tágasabb, egészségesebb objektumait. Közöttük már csak itt-ott húzódik meg szerényen egy-egy régi zsúpos ház. A rohamos gazdasági és társadalmi átalakulás a népi kultúrának ezen a területén is változást hozott. Mint ahogy a régi viseletet levetette, a régi szokásokat elhagyta a falu, a paraszti élet és munka színtere: a ház is fokozatosan gyorsuló változáson ment keresztül. Évtizedes folyamat ez, amelynek talán már az elkövetkezendő évek jelentik a végét.

A mai falu építészeti sokrétősége, a különböző korú és stílusú épületek sora — amelyek között a régi zsúpos házat, a tornáccal díszített cseréptetős épületet, két évszázad minden építészeti termését megtalálni — a falu különböző korú arculatát mutatja. Sok helyütt a látszólag jellegtelen épületek mellett felismerni a történelmi építészeti stílusok, a barokk, a klasszicizmus vagy az eklektika egy-egy jellemző elemét. Felteheti valaki a kérdést: *a falun élő embernek, egy falunak vagy nagyobb tájnak van-e önálló építészeti ízlése, lehet-e beszélni népi építészeti stílusról?*

A tudomány ma már egyértelműen igennel felel erre a kérdésre. A néprajzi kutató, vagy a falusi hajlékkal foglalkozó építész történetileg is pontosan el tudja különíteni az önálló paraszti ízlésről tanúskodó épületeket. A hagyományos, gyakran városi stíluselemekkel is díszelkedő falusi építészetről le tudja választani a gyökértelen, a hagyománytalan, a tájba nem illő réteget.

Nem szándékozunk itt a kérdéssel részletesen foglalkozni, csupán a népi építészeti stílusok néhány vonására mutatunk rá baranyai példákkal.

Formailag, külső megjelenés tekintetében a népi építészeti két réteget különböztetjük meg. Egyik a spontán, minden stílusáramlattól független, de hagyományos és több évszázadon keresztül élt építészeti stílus. Ide tartozik a peremvidékek faépítészetének legtöbb alkotása, többek között a nyugati határszélen és Erdélyben élt boronaház, vagy a dél-dunántúli talpas ház. A másik csoportba a falusi építészeti réteget soroljuk, amelynek kimutatható a történelmi, a városi stílusnak hatása. Ezek is paraszti épületek, bizonyos változataik, mint például a klasszicista oszlopos tornác, nagy területen éltek.

Talpas épületek

(1. Nagydobsza; 2. Pettend; 3. Gyöngyösmellék; 4. Pince, Becefa)

1. Tcrnácós ház, Bcgdása; 2. Német ház, Somberek; 3. Sokac ház, Szemely;
4. Nagygazda ház, Kisharsány

Mindkét rétegre jellemzőek a népi építőművéség törvényszerűségei: az *építőanyag felhasználásának, a terek, utcák, udvarok, házak szerkezeti és formai kialakításának és díszítésének az a sajátos gyakorlata, amelyet a nép önállóan formált ki és magáénak vallott.* A meghatározó tényezők ezek: a stílust rögzítő és továbbadó hagyomány, az anyag, szerkezet és forma egysége, a célszerűség és az építők egyéni ötletgazdagsága.

A hagyomány kultúra formáló, megőrző és továbbadó jelentősége ismeretes a népi kultúra más területein, például a népköltészetben is. Tudjuk, hogy bizonyos népmesék, balladák és népdalok évszázadokon át éltek a különböző nyelvet beszélő népek ajkán. A népi építészeti hasonló ehhez. Bizonyos stílusok, épületformák, szerkezeti megoldások nagy területen terjedtek el, függetlenül az ott lakó népek nyelvétől és kultúrájától. A faomzatú, kontyos, talpas ház a múlt század derekán még Vas megyétől Baranyáig, a Zalától és a Kapostól a Dráváig négy vármegyét uralt, délszlávok és magyarok egyaránt használták. A század második felében kialakult újabb típusok is széles területen terjedtek el, és helyenkint napjainkig élnek.

Az anyag, szerkezet és forma egysége azt a törekvést jelenti, hogy a rendelkezésre álló anyagot az igény által meghatározott szerkezethez a hagyományos formában használják fel. Szép példái ennek a törekvésnek a dunamelléki nádas házak, ahol a fával és náddal bőven rendelkező építők olyan házat alakítottak ki, amely a család gazdasági és társadalmi igényének valaha tökéletesen megfelelt. Jellemző a hagyomány erejére, hogy bár ez az igény állandóan nőtt, ezek a házak mégis másfél évszázadon át megőrizték hagyományos külsejüket.

A parasztpéület sohasem önmagáért való egység. Építésénél, egyes részei megformálásában mindig a célszerűség vezette az építőt. A ház nemcsak lakóhely, hanem munkahely és raktározó hely is, valamint a társas élet, a hagyományos szokások színhelye is. Az épület nagysága, részeinek mérete mindig a használathoz igazodik.

A parasztház tömegének egyensúlya, szerkezeti, technikai kivitele és díszítése minden korban az építők egyéni ötletgazdagságától függött. Egy-egy kiemelkedő képességű ácsmester, vagy építőmester stílus teremtető alkotásait évtizedeken keresztül utánózták.

Ha végigtekintünk a történelmi építészeti stílusokon, azt látjuk, hogy a falusi mesterek mindegyikből merítettek, elemeiket felhasználták a parasztházak kiképzésénél és díszítésénél. Néhány évtizeddel ezelőtt még az volt a vélemény, hogy a nép műveltsége, tehát háza és lakása is, az úri osztály kultúrájának elkésett, kezdetleges és értelmetlen utánzása. Ma már tudjuk, hogy ez nem igaz. Ahogy a középkori legendák, legendás történetek is a szájhagyományozás törvényszerűségeivel, a népnyelv és stílus sajátos szűrőjén át kerültek a népköltészetbe, a városi építészeti stílusokat sem szolgailag másolta az építőmester, hanem az igényeknek megfelelően egyszerűsítette, formálta és újra alkotta őket. Az egyéni ötletek gazdagsága ezeken az épületeken mutatkozik meg legszebben.

A haránt boltíves tornác a lábázat nélküli oszloppal, vagy a bejáratot védő gádor a románkor népies emléke. A virágos reneszánsz ízlését véljük felfedezni néhány baranyai templom kazettás mennyezetén és karzatán. A nemeskei, kőrösi, drávaiványi és kovácsvidai református templom fakazettáit lendületes

vonulú festett virágok díszítik. Első tekintetre idegenek ezek a környék népművészetétől, egyes elemeit csak tüzetesebb vizsgálat után fedezzük fel a festett parasztbútorokon.

A barokkból az ívelt vonalú homlokzatkiképzést, a vakolt szalagdíszeket és a bolthajtásos tornácot örökölte a népi építészet, mindezt a falusi mesterek átköltésében. A klasszicizmus forradalmi újítása a homlokzati timpanon és az oszlopos tornác, amelyek ugyancsak népies felbontásban kerültek a parasztházba. A tornác nemcsak dísz és az építészeti egyensúly eszköze, hanem a háznak új lakóhelyisége és munkahelye is. A falusi mesterek változatos, sokformájú tornácot teremtettek. Egy-egy faluban vagy kisebb tájon az egyforma jellegű tornácok hagyományos stílussá érlelődtek, és emberöltőkön át éltek. Az Ormánságban több faluban éppen ezek a tornácok váltották fel a korábbi talpas házakat. Gyakran egy faluban is fell lehet ismerni egy-egy építőmester vagy kőműves család tornácalakító tevékenységét. Bogdásán például háromféle közel egykorú tornácot építettek a múlt század 60—70-es éveiben, amelyek három különböző ízlésű kőműves kezétől származnak.

A romantika már jóval kevesebbet adott a falunak. Az eklektika idejével pedig tulajdonképpen lezárul a falusi építőművészet önálló fejlődésének útja. A falu feladta sajátos ízlését, elfogadta a kismesterek gyakran kétes értékű ízlésmegnyilvánulását, akik nem a hagyományos helyi stílusban építettek tovább, hanem a városi házak külsejét másolták. Így a századforduló táján, helyenkint még korábban meginduló átépítkezés megbontotta és átformálta a korábban egységes faluképet.

Ma már a kutató is kevés régi stílusról árulkodó épületet talál falun. Közük talán a legszebbek Baranyában a magas faépítészeti technikáról tanúskodó talpas házak. Tájankint más és más megformálásban építették őket, de a szerkezet lényegében ugyanaz. Az ormánsági talpas házaknak például csak az udvari oldalon van tornácuk, Szigetvár környékén pedig a homlokzat alá is építettek. Itt található gyakran a padlásfeljáró is. Az oromzat faragott deszkái a 100—150 éve élt mesterek ízlését és magas technikáját rögzítik. Más formában, de lényegileg ugyanilyen szerkezettel építettek pajtát, istállót, gabonást, kukoricagórét, sőt pincét is.

Ugyancsak régi stílust képviselnek a vert fallal épített zsúpos házak, amelyek Baranya minden részében ma is megtalálhatók. A mellékelt képeken két ilyen házat állítunk szembe. Mindegyiknél ugyanazt az anyagot használták fel az építők, a gazdasági feltételek is azonosak voltak, mégis mindkettő más ízlésről tanúskodik. A somberek német ház magas homlokzatával, tömörségével éles ellentéte a személyi hosszú sokak háznak, amelynek kontyos zsúpteteje alatt az istálló is helyet talált.

A falu régi építészeti emlékeit ma műemléki hatóság védi és gondozza. A múzeumok, tudományos intézetek, tervező irodák kutatói és mérnökei tanulmányozzák, és felméréseken, rajzokon, fényképeken örökítik meg őket a tudomány és a művelődéstörténet számára.

A falun járó se a szegénység, az elmaradottság jelét szemlélje a fiatalabb testvérei mellett meghúzódó öreg zsúpos házban, hanem lássa benne a régi népi kultúra, a régi falu közösségi ízlésének hajdan pompázó, ma elaggott képviselőjét!

MÁNDOKI LÁSZLÓ:

Tibeti stílusú „búsómaszk“ Mohácsról

Az egyre erőteljesebben nekilendülő honismereti szakköri mozgalom és a néprajztudomány iránt meggyeszerzte megnyilvánuló érdeklődés szükségessé teszi, hogy két eset kapcsán szót ejtsünk egy fontos módszertani, gyakorlati követelményről, amelyről a szakkörök és a társadalmi gyűjtők gyakran megfelelnek.

A néprajzi adatok, tárgyak eredetére vonatkozó bő adatközlés elengedhetetlen követelmény. Nélküle az adat értékelése szinte lehetetlen, gyakran pedig megtévesztő.

A modern ember életformája meglepő dolgokat produkál, amelyekkel sokszor találkozunk a néprajzkutató. Nem azokra az egészen kirívó esetekre gondolunk, amikor Ausztrália bennszülöttei pattintott porcelánt használnak nyílhegyként (az ötödik kontinens villamos távvezetékeinek porceláncsigáit évente többször is pótolni kell), vagy a budapesti Néprajzi Múzeum Afrika-kiállításának közfeltűnést keltett néger istenszobrára, amelynek gyöngyház inggombból voltak a szemei. A civilizáció eljutott az eszkimókhoz (mindnyájan emlékszünk Jack London regényére): New York-i, feliratos ólom poggyász-bárcát tiszteltek fetis gyanánt; a tajmiri nganaszánokhoz (Platov írta, a „Hét szál fű országa” regényében); a samán nő varázsereje a sasos ezüst rubelben rejtett, amelyet a nyakán hordott.

Nálunk szó sem lehet ilyen szélsőséges esetekről, a mai élet jelenségei át meg átszövik az egyre pusztuló hagyományos paraszti kultúrát, de nem keltenek benne olyan visszhangot, mint a fentebb idézett esetek. Meglepő dolgokkal azonban gyakran találkozunk!

Ismereteim és kutatási eredményeim alapvető revíziójára gondoltam első pillanatban, amikor a gyermekbútorokról írott tanulmányom megjelenése után Nagyharsányban egy eddig északmagyarországi, palóc specialitásnak tekintett tárggyal találkoztam egy ottani gazda házában. Gyönyörű, gyékényből fonott gyermekültető kas, a palóc *ülcsik* legszebb példánya Baranyából?! Hihetetlen, de így volt. Ha megelégedtem volna a tény regisztrálásával, csakugyan kérdésessé vált volna minden eddigi eredmény. Néhány mondatos beszélgetés után azonban fény derült a meglepő tárgy eredetére.

A nagyharsányi gazda lánya férjhez ment, majd Miskolcra költözött férjével együtt. Itt vásároltak egy *ülcsiket*, majd egyszer, amikor meglátogatták a

szülőket, az unokával együtt, akit nyaralni hoztak, itt hagyták az ülcsiket is. Ez a tárgy, ez a gyermekbútor alig néhány hétig, egy-két hónapig kell csak a kicsinek, amikor magától fel tud már ülni, hamarosan ki is mászik az ülcsikből, s ekkor, ha mozgásában meg akarják gátolni, illetve állni tanulását akarják segíteni, állókába, állószékbe teszik. Így azután, amikor hazavitték a kicsit, itt is hagyták a gyermekültető kast, amely már múzeumunk gyűjteményét gazdagítja.

A „nagyharsányi” ülcsik problémája tehát tisztázódott, az előkerülés helyétől függetlenül palóc tárgy, nem cáfolja, nem zavarja az eddigi tudományos eredményeket.

Gondoljunk azonban arra, milyen problémákat okozhat a tudományos munkában egy-egy nem kellően dokumentált adat, képzeljük el, ha egy társadalmi gyűjtőtől kapunk néhány fényképet a múzeum számára Nagyharsányból, s egyikén rajta van a tárgyalt gyermekbútor! Hetekig tartó utánajárással is csak esetleg véletlenül találjuk meg a kérdéses tárgy tulajdonosát, hogy tisztázhassuk a problémákat. Ha pedig nem sikerül utánajárni, örökre tisztázatlan marad a tárgy eredete, s állandóan zavarja, kérdésessé teszi a kutatások eredményeit.

Ma már a néprajzi tárgyak, jelenségek terjedésének különleges útjaival is számolnunk kell. Eddig a néprajztudományban a skandináv *abora* (szénaszárító állvány) volt ezeknek az eseteknek az iskolapéldája: a XVIII. század elején a svéd katonák eltanulták és magukkal vitték az ukránokra jellemző abora-készítést Skandináviába. Úgy véljük, hogy az alábbiakban bemutatandó mohácsi busómaszk története még érdekesebb, még jobban bizonyítja, milyen bonyolult utakat kell tisztázni a néprajzkutatónak.

A búsójárással már több ízben foglalkoztunk, többek között ebben a rovatban is, és utaltunk már arra, hogy a búsójárási eredeti, termékenységvarázsló háttérének elhomályosulásával ez a szokás egyre inkább karneváli jellegűvé válik, s ez teszi lehetővé, hogy hagyománytalan figurák és hagyománytalan maszkok is helyet kaphassanak benne, mint amilyen a múzeumba bekerült tibeti stílusú „búsómaszk” is, amely az ún. *cam*-maszkokkal rokon.

A különleges, egyedülálló darab csak néhány ízben szerepelt a búsójáráson, körülbelül 1935—1938-ban készülhetett, és 1941-ben kobozta el viselőjétől Mohos József tanító, aki szívügyének tekintette a búsójárást és lehetőségeihez képest igyekezett megővni annak tisztaságát, hagyományos formáját. A maszkot megőrizte, mint különleges példányt. Sajnos, közelebbi felvilágosítást nem tudott adni, így a készítő neve és a készítés pontos ideje nem állapítható meg. Csupán annyit tudott mondani, hogy a készítő egy képeslapban látott minta után faragta maszkunkat. Hogy milyen (magyar vagy külföldi) folyóirat (képeslap, magazin) melyik száma volt az, amelyben a „Tibeti ördögtáncosok” című kép megjelent, egyelőre nem derült ki (kétséges, hogy valaha is sikerül-e megállapítani), az a tény azonban, hogy a sajtótermékek hatnak a népnek nemcsak gondolatvilágára, hanem tárgyi kultúrájára is, érdekes bizonyítékot kapott alább leírandó maszkunkkal. (A részletes leírást mintának szánjuk a honismereti szakkörök tagjainak és a társadalmi gyűjtőknek, néprajzi pályázatokon résztvevőknek.)

Ez a maszk, amelynek méretei (magassága 381 mm, szélessége 329 mm, vastagsága 206 mm) felülmúlják az eddig ismert legnagyobb búsómaszkok mé-

*Tibeti stílusú bűscsaszok Mohácsról
(Foto: Nádor)*

*Tibeti ca m-maszok
(Róna-Tas A. nyomán)*

*Hagyományos mchácsi bűsömásk
(Foto: Nádor)*

reteit is, négy, szegekkel összeerősített keményfa lapból áll, amelyeket részben az összeerősítés előtt, részben utána faragott meg az ismeretlen készítő: amennyire a tárgyból megítélhető, a részleteket csak az összeerősítés után dolgozta ki. A tárgy külső oldala festett, a festékanyagok egyszerű földfestékek, ennek következtében a festés a rövid használat ellenére is meglehetősen kopott.

Maszkunk alapszíne fehér, homlokának közepén feketére festett halálfej, alatta a szemöldök vonaláig lehúzódo rózsaszínű folt. Jobb szeme és bal fülének belseje (a másik fül hiányzik, csak helye és a négy felerősítő szeg látszik), a két orrlyuk és a két arcdudor, valamint a száj szintén rózsaszínű, a bal szem kékeszöld. A száj fölött (amelyből csak a négy szemfog áll ki fehéren) kékkal festett. A pofák alatt felkunkorodó bajusz látható. Szemöldökei két-két fél-gömbfejű szeggel felerősített szövetdarabok, amelyeknek hosszanti szálai feketék, kereszt- (vetülék-) szálai világosbarnák. A két szemöldök felett egy-egy sárgával festett, vízszintes vonal van. Sárgák a szemzúgokból kiinduló, és az arcdudorok rózsaszínű foltjai felett húzódo vonalak, valamint az erősen hangsúlyozott, mélyen faragott orrcimpák foltjai is. A szemek sarkából kiinduló háromágú vonaldíszítés szintén sárga.

A famaszk homlokán és kétoldalt vízszintesen, a halálfejtől kiinduló bordázott díszítést találunk (homlokdísz?), a bordák árkaiknak festése kékeslila. A famaszk hátsó részének peremén lyuksor fut körbe, ezeknek a lyukaknak segítségével erősítették fel a prémcsuklyát, éppen úgy, mint a hagyományos búsómaszkoknál.

A bemutatott maszk mind formájában, mind díszítésében, színezésében élesen elvállik a hagyományos búsómaszkoktól, és az újabb, egyéni ízlést tükröző daraboktól is, idegen színfolt a búsójárásban, azonban, mint különlegesség, mint bonyolult úton történt átvétel, megérdemelte, hogy részletesen foglalkozunk vele. Reméljük, hogy írásunk felhívja a figyelmet arra, milyen fontos a gyűjtött, fényképezett tárgyak eredetére vonatkozó adatok gondos feljegyzése.

PESTI JÁNOS:

Rigac Jancsi, a hegyháti betyárvezér

A Hegyháton, az Almási erdőben élt közel 100 évvel ezelőtt Rigac Jancsi, a betyár, a szegény nép oltalmazója, segítője, pártfogója, s a gazdagok rettegett üldözője. A nép ma is kegyelettel őrzi emlékét., hisz ő a nemzet „néma ellenállásának” éveiben is mert igazságot szolgáltatni a nép nevében. Ezért támadták meg orvul és ölték meg a pécsi zsandárok 1866-ban.

A néphagyomány szerint Rigac Jancsi a szentlőrinci erdész fia volt. Nevéből arra következtethetünk, hogy a család Dél-Baranyából, esetleg Szlavóniából származik.

Mint annyi más betyár, ő is a katonafogdosás elől menekülve lett betyárrá. Jól ismerte a Mecsek védelmet nyújtó rengetegét, elbúcsúzott szüleitől, s a vadonba vette magát. Nem akarta messze idegenben 14—16 évig enni a császár kenyerét...

Eleinte csak 2—3 társa volt, később a hagyomány szerint 13-ra szaporodott bandája. (Lehet, hogy a 13-as szám csak a népmesék babonás-misztikus, szerencsétlenséget jósó száma.) Volt a hegyháti szegény-legényeknek egy másik, ún. főcsapatuk, amely a lengyeli erdőben tanyázott. Rigac állandó összeköttetést tartott fenn velük. A lengyeli fővezért Ferkó néven emlegetik. Tőle lovasfutár hozta alkalmanként a hírt Jancsi csapatának.

Rigac bandája az Almási erdőben tanyázott, és onnan indult kisebb portyákra. A néphagyomány szerint egy nagy mohos hársfa alatt üreget vájtak a földbe, s azt faágakkal, rőzsével fődtek be. Ezt a „tetőszerkezetet moha és fű nőtte be, s az üreg így megfelelő oltalmat nyújtott.

Jancsi jól futó, kesely lábú, fakószürke lovon járt. Széles, patyolatfehér „gyócsgatyában” nyargalta be a vidéket. Zsíros kalapján toll lengett. Rövid, fekete csizmát hordott. Vállára tarisznyát vetett. Nyeregkapájában mindig ott volt a védelmet nyújtó pizoly, a tör és a kés.

Miért szerette a nép Rigacot?

A kérdésre a következő történetek felelnek. (Adatszolgáltató: Bali Mária 58 éves.)

Az adatszolgáltató

„Történt eccő, hogy a zsandárok úzóbe vették Rigacot. Nem tehetött mást, mint-hogy menedéköt kért az egyik szegény házába. A tulajdonos, egy 10 gyerökös kanász, úgy elbujtatta, hogy a zsandárok nyomát vesztötték. Jancsi nagyon megsajnálta ezt a szegény családot.

— Máhó egy hétre visszagyüvök, és meghálállom a szivességödet — mondta Rigac a kanásznak.

Úgy is lett. Egy hét múlva megjelönt fakó lován Jancsi. Egy vég patyolat gyolcsot hozott.

— Mondtam, hogy visszagyüvök. Hoztam a családnak egy kis ruhának valót. Az asszonyok csinyáltassanak belüle péntöt (fehér vászon alsó szoknya), neköd meg a gyerököknek gatyát! Na, Isten veletök!”

A másik történet:

„Nagy János (a ma már 65 éves Nagy Laci bácsi öregapjának testvére) eccő az Ómási erdőbe geréblye (gereblye) — és vellanyélnek való husángokat nyesött. Az elmerülten dolgozó, gyanútlan embört hirtelen meglepte Rigac. Eléje toppant és gyanakodva kérözte:

— Mit keres itt, bátyám uram?

— A vásárra akarok vinni egy pár gerébgye- meg vellanyelet, és ahó vágok itt fát. Szegény embör vagyok, földem nincsen, ebbü a vásározásbu élök. Ha nem lennék rászorúva, nem is gyünnék ide az erdőbe.

Szörnyü mód megijedt Nagy János. A szavak alig szakadoztak belüle.

— Na, ne féljön, bátyám uram! — bátorította Jancsi. Itt van ez a zacskó pénz, tögye el, mönjön haza, és vegyön rajta házat meg telköt.

Nagy János örömmel sietött haza. A pénzön vizimalmot és fődeket vett. (A malom ma is áll a Mágocs felé vivő dülöút mentén, a Hábi csatorna jobb oldalán, a falutól

kb. 800 méterre ÉNy-i irányban. Ma özv. Keresztes Jánosné és családja lakja. Tanya-szerű település.)

Ragac gyakran megkérdezte a szegényeket, van-e ruhájuk és kenyérük. A gazdagoktól „visszalopott” kenyérből, borból, ruhából bőven juttatott a szegényeknek. A betegeken is segített. Amikor megtudta, hogy egy szegény családapája pénz hiányában nem tud gyógyszert venni halálosan beteg gyermekének, lóra kapott és a pécsi „patikából” mehozta a gyógyszert.”

Az emberek emlékezetében az is él, hogy a gazdagokat, a fősvény urakat megleckéztette. A szalatkai völgy patakjára épített vízumalom molnárját — mert az önző, fukar, szívtelen ember volt — többször kihasználta és megleckéztette. A döllyfre ő is döllyfel felelt. A lovát minden engedély nélkül a

A vízumalom

malom garatjából etette. Soha nem kért abrakot a lovának, csak behajtott a malomba. Magának meg jó ebédet főzetett a gazdag molnárnéval. A tehetetlenül dühöngő, s a feleségére féltékeny molnár adta később Jancsit a zsandárok kezére. A vízumalom ma is áll az Almási völgyben.

Hogyan ölték meg a zsandárok Jancsit?

A gróf Pállfy Móric szervezte zsandárság könyörtelenségével és brutális eljárásaival tette hírhedtté nevét. Rigac kézre kerítése a pécsi zsandárok feladata volt. Többször a nyomában jártak, de a szerencse a betyárnak kedvezett, s az furfangjával sokáig túljárt a zsandárok eszén.

A már említett molnár feladta Jancsit; és leste, várta az alkalmat, mikor lesz könnyű „puskavégre csípni” a betyárt.

Az Almási erdő alatt, a szalatkai árok mentén, az Almási völgyben egy kis csárda állt, s áll ma is. Itt szokott Jancsi kedvére mulatozni. Jókedélyű, életerős legény volt. Nemcsak maga járt a csárdába, hanem meghívta a szomszédos falvak (Alsómocsolád, Ág, Vaszar) fiatal lányait, és jól megforgatta őket. Azok nem félték tőle, sőt szerettek vele mulatni. Beszélnek, hogy több faluban volt egy-egy kedvese.

A csárda

Amikor a molnár fölvezette Jancsi elfogatására a zsandárokat, nem volt más vendége a csárdának, csupán Rigac. Hogy az esetleges menekülés útját elvágassák, a zsandárok távolabb maradtak a csárdától, s az erdőszéli patak kőhídja alá bújtak. Hat zsandárt azonban a molnár a csárdához vezetett.

A kőhid

A ballada és a néphagyomány szerint a következőképpen történt az „almási tragédia”.

Jancsi szegénylegény módjára mulatgatott a csárdában: iszogatót az „üveg-pohárból”, és dalolt. A csárdásné többször is be-bekacsintott hozzá, tetszett neki Jancsi nótája. (A ballada 6. verszaka finoman érzékelteti, hogy szerethették egymást.)

Jancsi a mulatozás közben megfélekedett a csárdásné kislányáról, akivel játszadozott, az kiszaladhatott a tornácra, s észrevette a közeledő zsandárokat. Szaladt is be, hogy ezt Rigacnak jelentse. Az apa, aki haragudott Jancsira (hisz

az feleségét elszerezte!) leintette a kislányt, félrevonta, és figyelmeztette, hogy a betyár előtt el ne szólja magát.

A kislány visszaszaladt Jancsihoz, s hogy a gyanút elterelje, (esetleg, hogy testével védje a betyárt; vagy talán apja parancsára: hogy ti. valaki így lekösse a betyár figyelmét) Rigac ölébe ült. Esteledett. A csárdában lámpa pislákol. A Rigac ölében ülő kislány egyszer csak azt vette észre, hogy a sárgás fény a tornácón várakozó zsandár fegyverén csillan meg... A zsandár erélyesen mutogatott, intett a kislánynak, hogy hajoljon le. Talán nem is sejtette a gyermek, mi következik ezután... Lehajolt... s abban a pillanatban dördült a fegyver, Jancsi mellébe fúródott a golyó.

Másnap kocsira tették a tetemet, szalmával födték be, és a sásdi temetőbe vitték. Ott temették el. Rigac sírját sokáig fölkeresték a szegény emberek, a nép ajkán pedig máig él a ballada, amely igazolja, hogy a szegényeket istápoló, a betegeken segítő, a gazdagokat megleckéztető Rigac Jancsit megszerette és szívébe zárta népünk.

Léjegyezte:
Pesti János
Alsómocsolád 1961. aug. 7.

Rigac Jancsi

Népballada

Énekelték:
V.J.-né, szül. Bali M.;
50 é.
Alsómocsolád, Baranya
m.

Parlando

Taj, de sü-rű az ö-má-si re-zu-la,
Ri-gac Jan-csi ab-ba va-gyon el-búj-va.
Ke-re-si üt hét vár-me-gye zsandárgya,
De so-ká-ig nem a-kat-tak nyo-má-ra.

Az ómási öreg erdő hársfájja,
Az alatt van Rigac Jancsi tanyájja.
Oda várgya az ú kedves babájja,
Mög a tizenhárom tagú bandájja.

Jaj, de sűrű az ómási rezula,
Rigac Jancsi abba vagyon elbujva.
Keresi út két vármögye zsandárgya,
De sokáig nem akattak nyomára.

Rigac Jancsi az ómási csárdába
Béklyót vetöt kesely lova lábára.
„Legejj, lovam, fakó lovam a rétönn,
Ameddig a szép csárdásné mögnízöm!”

Rigac János mögérözte halálát,
Erdő szélön összeverte bokájját,
Úgy sétált be az ómási csárdába, (hogy)
Belevágott a mestörgerendába.

„Szép csárdásné, fehér kötént kössön föl,
Az asztalra tíz icce bort tögyön föl,
Kislányát a lócára ide tögye,
Alsó-fölső kapujját kend betögye!”

Rigac Jancsi az ómási csárdába,
Ott mullatgat szegény legény móggyára,
Szép csárdásné be-bekacsint hozzájja,
De szépönn szöll Rigac Jancsi nótájja.

A kisleány szalad be nagy ijetten,
Hogy: „Zsandárok gyünnek lenn fegyverössen!”...
— A kocsmáros leinti a leányát,
Betyár előtt nehogy elszójjja magát.

Rigac Jancsi az ómási csárdába,
Vörösbort öntött a züjeg pohárba,
Rigac Jancsi eccör ivott belüle,
A Hab zsandár körösztü lütte mejjbe.

Az ómási csárdáhó nem messzire.
Van egy malom, odalenn a Nagyvögybe,
Abba lakik az átkozott mónárgya,
Rigac Jancsit zsandárkézre gyuttatta.

Kivirágzott a sásdi nagy temető,
Rigac Jancsi sírgya benne az első,
Sirattyák a sírgyán kinyőtt virágok,
Baranyai szőke-barna kislányok.

Szép csárdásné egy kis kertöt kerített,
Köröskörű szögfü-rózsát ütetött,
Köröskörű szögfü-rózsa nyildogáll,
Közepibe szép csárdásné sirdogál.

Az ezörnolcszázhatvanas évekbe
Megtörtént ez az ómási Nagyvígybe,
A vén csárda most is ott áll magába,
Újra ződül Rigac Jancsi hársfájja.

*

A ballada dallama és előadásmódja a régi siratóénekek sötét, fájdalmas, komor hangulatát idézi. A dallam ritmusának jellemzője az *éles* szinkópa-szerű hangsúlyozás. A székely népballadákból és népdalokból (Kádár Kata!) ismert sor eleji és sor végi glissando, az átfutó dallam, a „csúsztatás” a Rigac-ballada előadásában is érvényesül.

*

A ballada egy szövegváltozatát *Kulcsár István* a mocsoládiak megbecsült és szeretett, költői tehetségű tanítója is lejegyezte. Lejegyezte, de nem ő maga költötte, mert a ballada és a történet már régebbi. (Ükapám is énekelte, s akkor Kulcsár István még egészen fiatal gyermek volt.) Ez a szövegváltozat megjelent a „Baranya múltja és jelenje” c. monográfiában, 1890-ben (I. köt. 257. o. Szerk.: Várady Ferenc).

Kulcsár István ezt írta a fentebb idézett műben Rigac Jancsiról:

„Speciális, ‚helyi érdekű’ betyárja csak egy volt e járásnak az 50-es (értsd: 1850-es!) években:

Rigacz János. De az is csak rövid ideig sütkérezett a betyárhírnév fényében; az almási csárdában rálestek az akkori német zsandárok, és agyonlőtték az ablakon keresztül... Nótája is támadt... Rigacz társát: Hideg Jánost pedig ugyanakkor elfogták és statárium útján Sásdon fölakasztották.” (i. m.: I. köt. 257. o.)

A dualista Magyarországon, a millennium éve körül csakis így lehetett nyilatkozni a betyárrá lett szegény-legényekről, ahogy Kulcsár teszi:

„Nevesebb betyárok (Rigacon kívül) nem is igen látogatták a Hegyhátot; rengeteg erdőiben *legföljebb csak egyes megugrasztott példányok* kerestek menedéket rövid időre. Azok nem tettek egyebet, mint élelmet csikartak ki magányos malmokban, erdészeknél. Sem a föld népe, sem a kisdud községekben szolgáló pásztorok (mert nagy uradalmak erre nincsenek) nem voltak abban a helyzetben, hogy nagyobb számú *rablócsapatot* hosszabb ideig vendégeljenek.” (i. m.: I. 257. o.)

Kulcsár tehát mintegy védelmébe veszi a Hegyhát „kisdéd” falvaiban lakó „föld népét” és „pásztorait”; mondván, hogy: Rabló hajlamok soha sem voltak a Hegyhát népében, és csak egy „helyi érdekű” betyárja volt a járásnak: Rigac. Ő elítéli, hisz azt tartja róla, hogy azért lett erdőlakó zsvánnyá, rablóvá, hogy a betyár hírnév kétes fényében „sütkérezzen”.

A ballada dallama, szövege és a Rigac személye körüli romantikusan színezett történetek éppen azt bizonyítják, hogy a hegyháti emberek nem a haramia-vezért látták Rigacban, hanem a szegénylegényt, aki közülük való, aki a szegényeket istápolja s a gazdagokat megbünteti. Ezért gyászolják halálát sötét, komor sirató balladával. A ballada szövegéből érezzük a betyár iránti rokonszenvet és részvétet.

SOMOGYI GÉZA:

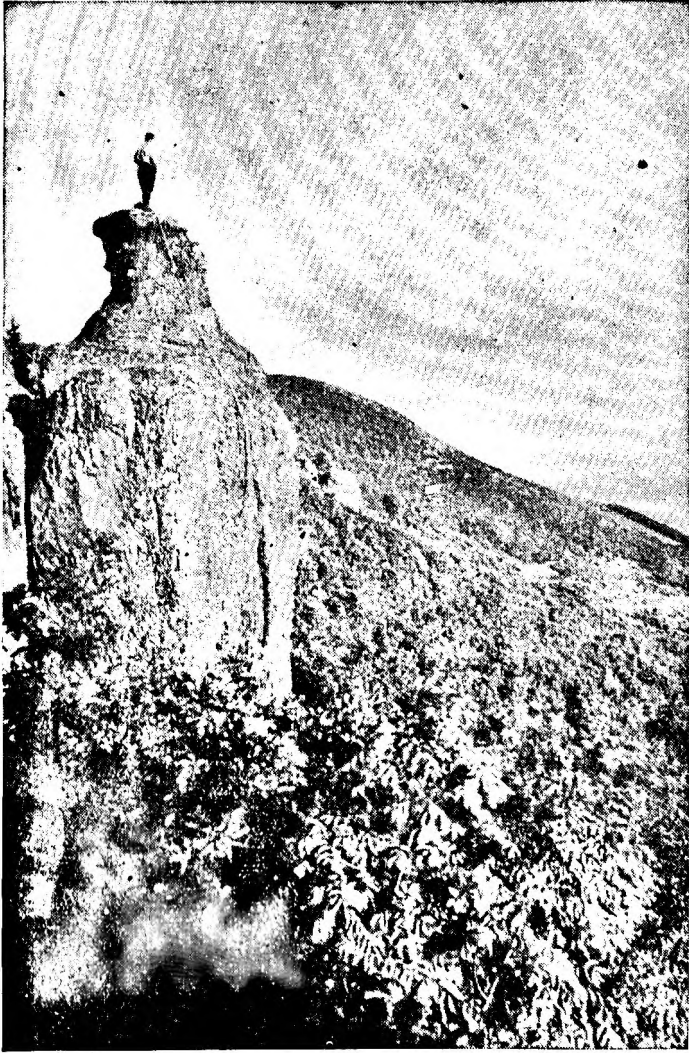
Babás szerkövek

A Jakabhegy déli lejtőjén, Kővágószőlős felett kb. 360 m tengerszint feletti magasságban hatalmas sziklák sorakoznak a ritkás cseresben. Jó szem már a vasútról is meglátja őket, bár inkább szemet szúrnak fölöttük a régi kőfejtők falai, ahonnan a két falu kővágómesterei a köszörűkönek, a malamkönek alkalmas tömböket vágták ki. A friss sebeken még élénkvrös a kőzet, de a babás szerköveket már bevonták a zuzmók sötét- és világosszürke, pirosas és sárga foltjai, s így terepszínt adnak a 10—15 m magas kőoszlopoknak.

A nép regélő kedvének sok alkalmas anyagot kínál a Jakabhegy. A tető széles fennsíkját régi népek óriási kőszánca keríti, a tetőn forrás fakad, ami lehetővé tette az ország első Pálos kolostorának felépítését, a sziklába vájt kőfülke remetének lett barlanglakása, a szédítő meredek fölé kinyúló sziklalap Zsongor vitéz és menyasszonya tragédiájáról beszél. A nép szerint a Babás szerkövek sora két kővé dermedt nászmenet. Egyik a barátkolostorból tért haza, a másik fölfelé iparkodott, s a keskeny úton egyik sem akart kitérni. Elkezdtek átkozódni, s fogott az átok: kővé váltak.

Az országban másfelé is vannak babás szerkövek. Sirok felett, a várhegy felé vezető élen roppant kőbálványok őrködnek. A Börzsönyben, a Csóványos meredek északi lejtőjén hosszú sorban kemény vulkáni kőzetből kivésott oszlopok állnak. Szerkövek, mert valaha pogány papok áldozókövei voltak. Babás szerkövek, mert mind a három: a siroki, a Király-völgyben lévő és a jakabhegyi, konglomerátumos rétegből kiemelkedő képződmények babaalakot mutatnak.

A jakabhegyi babás szerkövek eredetét kutatva, vissza kell mennünk mesze a földtörténet múltjába, a perm korszakba. Akkor a Mecsek helyén üledékgyűjtő medence volt, amelyet a folyók szorgalmasan töltögettek hordalékukkal, homokkal, kavicssal. Amikor a vízgyűjtő terület és a tenger között csekély volt a szintkülönbség, finom homok és iszap rakódott le. Amikor valami okból megváltozott a helyzet, durvaszemű homok és kavics volt az üledék. Közben évek tízmilliói telnek el, és a felhalmozódás — Vadász Elemér geológus becslése szerint — elérte a 2000 m vastagságot. Sivatagos vidék törmelékét szállították a vizek, a rétegek tehát némák, alig beszélnek valamit az akkori életről. Végül elsekélyesedett a partvidék, és a váltakozó vízmennyiség mellett hol vörös, hol zöldes-sárgás palarétegek ülepedtek le, mint ma a Duna torkolatá-

Babás szerkövek

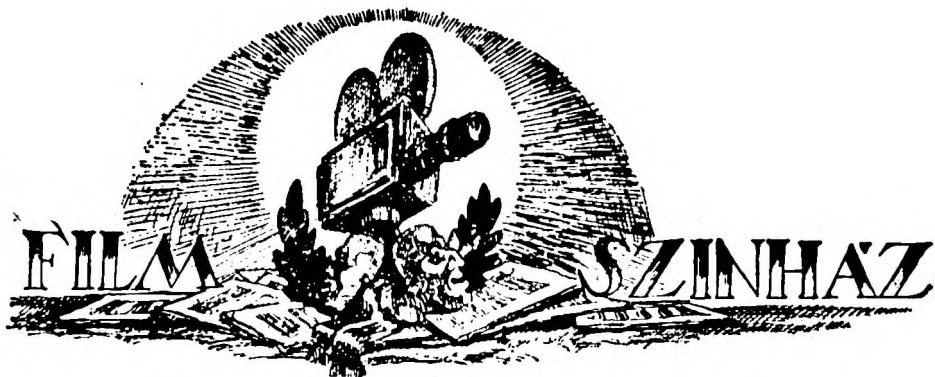
nál. Az egész üledéksor kristályos kőzetekből álló hegység lepusztulásából származott.

A későbbi kéregmozgások felboltozták a rétegsort. A boltozattető nagyjából a mai hegytető, lehajló szárnya a déli dombsorral vész el. A kiemelkedéssel együtt megindult a pusztító erők, a tenger, a csapadékvíz, a szél munkája. Az újkorban a Mecsek szigetként emelkedett ki az Európa közepét elborító Ós-Földközi-tengerből. A hullámverés a partokon 400 m körüli magasságban széles padot sarabolt, majd újabb emelkedés után a Pannon beltenger egy másodikat 250 m körül. A tenger szétrombolta a Jakabhegy boltozatának déli szárnyát, s ezzel több száz méter vastag üledéksort tárt fel. Egyik réteg helyenként 50 m vastagságot is elérő durva konglomerátum. Benne gyermekfej és ököl nagyságú legömbölyített kavicsot és homokot találunk, amelyeket kovasav köt össze rendkívül szilárd kőzetté. Gneisz, gránit, fillit és kvracporfir az uralkodó közöttük. Színük áttetsző fehér, rózsaszín, májszínű, sötétszürke, sok változatban. Ebből a rétegből is csak a legjobban összecementált részek tudták a szél és víz pusztítását elkerülni. S így ezek kiállnak az inkább elpusztult környezetükből, ebben a formában áll előttünk a babás szerkövek sora. Alulról közeledve, mint megdőbbentő tornyok merednek fölénk; némelyikük túlhajló, kihasasodó.

Kezdő turisták többnyire kipróbálják rajtuk hegymászó tudományukat. Gyönyörű felvételek készíthetők róluk, amint egy szál kötélén kapaszkodnak ismeretlen mélységből, ismeretlen magasság felé, s felettük az űrben vacsorájukat kereső „sasok” keringenek.

A konglomerátumréteg lehajló ágából is láthatunk egy részt. A Zsebe-domb legelőjén ugyanilyen összeállítású sziklacsomók merednek ki a talajból. A szétmorzsolts konglomerátum kavicsát eltévegetve megtaláljuk a hegy lábánál. Volt idő, amikor ezt Mecsek-alja egészségháza előtt, a rét egy kis kerek halmából beton készítésére bányászták ki Pécs építkezéseire.

A népregeből, íme, ennyi a tudományosan megállapított valóság! De azért szép az a mese, mint ruhán a hímzés.

TÜSKÉS TIBOR:

Film és irodalom

„Amikor elkezdtem moziba járni, eleinte minden filmet megnéztem. Főképpen a harcos filmek jelentettek nagy élményt számomra. Láttam Petőfiről és a 48-as szabadságharcról egy filmet, nagyon tetszett... Aztán igényeim növekedtek. Olyan filmeket is szerettem nézni, amelyek olyasmiről szóltak, amiről tanultunk az iskolában. Ma már csoportosan nézünk filmeket, utána megbeszéljük tanárainkkal, vagy egymás között. Néha heves vita alakul ki...” — Így kezdődik annak a tizenkilenc dolgozatnak egyike, amelyet nemrégien elém tettek. Szándékosan nem a legjobb dolgozathoz idézek. A tanár csak elégségesre minősítette ezt a munkát (bizonyára megvolt rá az oka: helyesírás, fogalmazás is van a világon!), számomra azonban ebben az idézetben fogalmazódik meg a legtömörebben és a legtalálóbban az, amiről itt szólni szeretnék: A dolgozat írója egyszerre vall arról az útról, amelyen ma a fiatalok elindulnak a mozi, a filmművészet felé (előbb a kalandos, a háborús filmek tetszenek, aztán az irodalmi olvasmányok, filmfeldolgozásai), ugyanakkor az idézet kifejezi azt az igényt, kívánságot is, amit a fiatalok film iránti érdeklődése ma az iskolával, a tanárokkal szemben támaszt (beszéljük meg a látott filmeket, vitatkozunk róluk).

A tényleges helyzetet vette figyelembe a Művelődésügyi Minisztérium, amikor az érettségi vizsgák egyik magyar írásbeli tételül ezt jelölte ki: „A film (a rádió, a televízió) szerepe a művészi élmény felkeltésében, az irodalmi alkotások népszerűsítésében.” Ez a téma semmiféle tankönyvben, semmiféle tanmenetben nem szerepel, ezt nem lehetett előre kidolgozni, erre nem lehetett számítani, előre felkészülni. Az a pusztán tény, hogy az egyik pécsi leánygimnázium három ún. humán osztályában mégis tizenkilenc tanuló ennek a tételnek a kidolgozására vállalkozott, azt bizonyítja, hogy minden kötelező iskolai foglalkozás, előírás stb. nélkül is a filmművészet iránt a tanulók érdeklődése megnőtt, az irodalmi érdeklődéssel versenybe.

Milyen tanulságok vonhatók le a tanulók munkájából?

Még a gyengébb dolgozatok is, amelyek inkább kijelentenek tényeket, s nem elemzik, indokolják a megállapításaikat, azt mutatják, hogy a tanulóknak vannak filmélményeik. Amikor mondanivalójukat rendezik, elsősorban ezekből az élményekből indulnak ki, ezekre támaszkodnak. Sok filmcímet idéznek, főként a közelmúltban bemutatott filmek közül. Az élmény maradandóságát mutatja, hogy egyik-másik lány egész képsorokat fel tud eleveníteni. Az egyik a *Ballada a katonáról* című filmből idéz: „A fiú még nagyon fiatal, katonának viszik. Elénk táru a front képe, ahogy a tank üldözi a hatalmas mezőn, s el akarja tiporni, mint egy férget... Még ma sem tudok teljesen megszabadulni hatása alól.” A másik a *Tiszta égboltról* beszél: „Talán szavakba sem tudom önteni, hogy számomra ez a film mit jelentett. Kétszer is megnéztem. Legjobban az a jelenet ragadott meg, amikor hazatért a pilóta, és felesége rohant hozzá. A viszontlátás örömei.” — Ezekre az élményekre alapozzák véleményüket, ítéletüket. Általában elég igényesek; bírálják is (a *Nyomorultakról* írja az egyik lány: „A könyv valahogy mást és többet adott, mint a film”; másikkuk a *Nosztty-fiú esete Tóth Marival* filmváltozatát marasztalja el: „a filmben a hatásvadászó jelenetek vannak túlsúlyban, pl. a lakodalmi felvonulás, a film a kort nem emeli ki eléggé”), ugyanakkor szívesen kifejezik elismerésüket, ha úgy érzik, hogy jelentős alkotással találkoztak, ha maradandó élményben volt részük.

A filmek nyújtotta élményeknél sokkal halványabb a tanulóknak a filmművészetéről szerzett tudása, ismeretanyaga. Van, aki a filmek műfaji felosztására is vállalkozik („ismerünk játékfilmet, mesefilmet, tudományos filmet, kisfilmet”), van, aki meglátja a film és a televízió közti különbséget, szinte kivétel nélkül jól látják, hogy a film elsősorban a vizuális élménynyújtás művésze, s hogy ennek köszönheti elterjedését. Helyesen értékelik azt a szerepet, amelyet a film a művészet széles körben való elterjesztésével betölt, tudják, hogy a filmművészet nálunk az általános műveltség emelését szolgálja, a kultúrforradalom része.

A helyes meglátások azonban végig nem gondolt megállapításokkal, zavaros esztétikai fogalmakkal keverednek. A filmművészet útját a technika fejlődésével szoros összefüggésben vizsgálják a lányok, de többen a filmművészetben sem látnak többet, mint technikai vívmányt, találmányt. Általában többet beszélnek a technika fejlődéséről s ennek a filmre gyakorolt hatásáról, semmint hogy megkeresnék azokat a jegyeket, sajátosságokat, amelyek a filmet önálló művészetté teszik. Hogy a film új, önálló művészet — ahogy az egyik lány mondja: „a filmművészet eszközei mások, mint az irodalomé” — kevesen látják meg. A dolgozattám félreérthető megfogalmazása is erre készíthette a tanulókat. Nem mondja ugyan a tétel azt, hogy a film kizárólagos szerepe az irodalmi alkotások népszerűsítése lenne, mégis a megfogalmazás nagyon leszűkítette a film jelentőségét s a tanulókat arra csábította, hogy szinte egyedül az irodalmi alkotások megfilmesítésével, a film és az irodalom viszonyával foglalkozzanak. A tanulók alig foglalkoznak a „filmszerű” filmekkel, alig értékelik az „igazi”, elsődleges filmalkotásokat. Ha listát készítenénk azokról a filmekről, amelyek — akárcsak cím szerint is — előfordulnak a tizenkilenc dolgozatban, abban az összeállításban zömmel regény-megfilmesítések szerepelnének, s azok közül is az alábbiak vezetnek: *Háború és béke*, *Nyomorultak*, *Egy asszony*

meg a lánya, *Új barázdát szánt az eke*. A magyar filmek közül is elsősorban azokat említik, amelyeknek forgatókönyve valamely ismert regényből készült: *Szent Péter esernyője*, *Különös házasság*, *Légy jó mindhalálig*, *Budapesti tavasz* stb. Az emlékezetes filmek között sokkal kisebb számban szerepelnek az olyan „igazi” filmek, mint a *Tiszta égbolt*, a *Ballada a katonáról*, a *Rocco és fivérei*. Természetes, a hangsúlyozott iskolai irodalomoktatás miatt érthető, hogy miért elsősorban a regények alapján készült filmek jutnak a tanulók eszébe, ha a filmművészetre gondolnak. Nálunk az esztétikai nevelésnek szinte az irodalom az egyetlen területe. A tanuló a filmművészetet is elsősorban abból a szempontból ítéli meg: mennyivel kényelmesebb két órát a moziban ülni, mint hosszú délutánokat egy könyv fölött eltölteni. Mennyivel kényelmesebb műélvezet a film, mint az irodalom. A vásznon egyszerre hallani és látni is lehet mindent, a film sokkal szemléletesebb, jobban hat a képzeletre — fejtegetik a lányok. Jobban leköt, mint a regény — írják. Sokkal szuggesztívebb — bizonyítják.

Dicséretükre legyen mondva, hogy nem gyözik hangsúlyozni a regények megfilmesítésénél azt a szempontot, hogy a legjobb film sem pótolhatja a regényt, a regény-megfilmesítésnek az a legértékesebb hatása, ha felkelti az eredeti mű, az irodalmi alkotás iránt az érdeklődést. „Egy-egy jó film megnézése után sokan rögtön megveszik a könyvet és elolvassák” — ez a megjegyzés több dolgozatban is visszatér. Sőt néhányan a film és irodalom kapcsolatáról igen figyelemre méltó megállapításokat is tesznek. Például: A klasszikus regényalkotásokból sokkal nehezebb jó filmet készíteni, mint a közepes vagy másodrangú irodalmi szövegekből. „Gyengébben sikerült regényből sokszor jobb filmet lehet készíteni, mint a jó regényből” — írja egyikük. Mások arra mutatnak rá, hogy a másfél-kétórás időtartam sok tekintetben határt szab a művészi szándék megvalósulásának. A legérdekesebb az a megfigyelés, amelyet egy más tekintetben is kiváló dolgozatban találtam: A regény-megfilmesítések megmerevítik a képzeletet, végérvényes kategóriákhoz kötik a regényhőst. Amíg egy regény figuráit ahány olvasó, annyiféleképpen képzelet el, addig a vásznon minden néző számára egyértelmű körvonalazottságban jelennek meg az alakok. Ezt így fogalmazta meg a tanuló: „Egy főhősről már kialakult bennünk vélemény, sőt eszményünk, ideálunk is lehet egy regény vagy dráma hőse. Ha megnézzük filmen a műalkotásból készült darabot, és a színész nem tudja úgy megoldani annak a hősnak a szerepét, aki számunkra az eszményt jelentette, nagy csalódást okozhat, összeomolhat bennünk az a világ, amely a regény olvastán kialakult.” Kár, hogy a tizenkilenc dolgozatról közül csak egy látta meg ezt.

De más dolgozatokban is tehetünk egy-egy jóleső felkiáltó jelet: ez igen, ez jó, ez helyes megfigyelés! A tanulóknak filmtörténeti ismereteik is vannak, a filmmúzeumban látott filmekről vagy nálunk még be nem mutatott filmekről is beszélnek, sőt készülő alkotásokról is van tudomásuk. Van, aki néhány művészi értékű kisfilmre figyelt föl (példaként a csehszlovák *Vigyázz!*-t említi), mások a színészi játék fontosságát hangsúlyozzák, s kitűnő filmművészek nevét idézik. Elismerésre méltó, hogy néhány, a filmművészet terén immár klasszikusnak számító nevet is ismernek: Chaplint, a két nagy orosz rendezőt: Eisensteint és Csuhrajt, valamint a magyar Balázs Bélát. Jóleső meglepetés, amikor a film és az irodalom kapcsolatáról szólva valaki Babits: *Mozgófénykép* című verséből idéz.

Mi a summája a tizenkilenc érettségi dolgozatnak?

Hogy a tanulók egynegyede — legalábbis ebben az iskolában — ezt a témát választotta, azt mutatja, hogy a középiskolás tanulók érdeklődése a film és általában a filmművészet iránt — igen jelentős. Ugyanakkor ez az érdeklődés elég egyoldalú, nem mindig a lényeges kérdések felé fordul, nem számol a filmművészet sajátos kifejezési formáival, önálló művészet jellegével. Innét érthetőek a naiv melléfogások, a nagyotmondások, az esztétikai tévedések. A két tanulság közös eredője — amit a bevezetésben idézett tanuló is megpendített —: a filmművészettel való iskolai foglalkozást szervezetté, irányítottá kell tenni, más szóval: a filmművészetet, a látás művészetét tanítani kell s minél előbb az iskolai kötelező tárgyak közé kell illeszteni. Egy vidéki középiskola tizenkilenc érettségi dolgozata is ezt a sürgető igényt bizonyítja.

BÁNFAI JÓZSEF:

A községi filmnevelési munka irányítása

A népművelési intézmények közül a mozi vonzza a legnagyobb tömeget. Megyénk állami mozihálózatában az elmúlt évben 4 millió ember nézett filmet, közülük legalább 3 millió ismeretterjesztő tudományos kisfilmet is látott.

Az utóbbi időben a filmnevelési munka megjavításáért a népművelési szervek eredményes munkát végeztek. Eredményeink azonban még nagyobbak lehetnének, ha a filmnevelési munka a községekben is magasabb színvonalon valósulna meg.

Népművelési munkásaink, tanácsi vezetőink joggal kérdezik: hogyan lehetne a filmnevelési munkát megjavítani?

A községi munka meghatározása előtt, a tennivalók jobb megértése érdekében meg kell vizsgálnunk a megyei Moziüzemi Vállalat műsorosztásának műsorpolitikai és technikai tevékenységét. A Moziüzemi Vállalat jellegénél fogva megyei irányítás alatt működik. Tevékenysége során a Mozgóképforgalmazási Vállalattal (MOKÉP) kerül kapcsolatba. E két vállalat együttműködése teszi lehetővé a film vetítését.

A megyei feladatok a következők:

1. A Megyei Moziüzemi Vállalat minden hónap ötödikéig két hónappal előre a MOKÉP-től megkapja a bemutatható filmek jegyzékét. Ennek felhasználásával, a műsorpolitikai feladatok figyelembe vételével és a községi kívánságok alapján a vállalat elkészíti a vetítés havi műsorpolitikai tervét.

2. A műsortervet a Megyei Művelődésügyi Osztály felülvizsgálja, s a megye népművelési sajátosságának figyelembe vételével jóhagyja.

3. A Moziüzemi Vállalat a jóváhagyott műsortervek alapján megrendeli a MOKÉP-től a szükséges filmeket. Gondoskodik a plakátok elkészítéséről, a községi moziüzemi vezetőket értesíti a községben vetítésre kerülő filmekről, s az ehhez szükséges propagandaanyagokat a községbe megküldi.

A községek filmnevelési munkáját az alábbiak figyelembe vételével javíthatjuk meg:

1. A községi moziüzem vezetője és a művelődési otthon igazgatója az egy-egy népművelési terv ismeretében két hónappal előre, minden hó ötödikéig kívánság-filmlistát küldhet a Moziüzemi Vállalatnak. Ebben kérhetnek olyan játék- és ismeretterjesztőfilmet, amely a két hónap múlva sorra kerülő vetítések

alkalmával a község népművelési rendezvényeit megfelelően szolgálja. A vállalat a filmosztásnál ezeket az igényeket az esetek többségében teljesíteni tudja.

2. A jóváhagyott műsorról a Moziüzemi Vállalat legalább két héttel a vetítési hónap megkezdése előtt értesítést küld a moziüzem vezetőjének. Ebben megjelöli a vetítésre kerülő játékfilmek és kisfilmek címét. Az értesítéssel együtt felhívást is kap a moziüzem vezetője, hogy a műsorról, illetve annak hibájáról azonnal észrevételt tehet. Amennyiben valamelyik filmet a községben már játszották, annak lecserelését kérje, és más filmcímet jelöljön meg, amelynek vetítését szükségesnek tartja. A műsortervek megérkezése után szükséges, hogy a moziüzem vezetője a községi népművelés irányítójával vagy a népművelés társadalmi vezetőségével a vetítés havi tervét ismertesse. A társadalmi vezetőség a filmvetítés ismeretében megszabhatja a havi népművelési tevékenységet is. Megteremtheti az együttműködés lehetőségét, elosztja a rendezvényeket, kijelöli azok időpontját, gondoskodik a népművelési tevékenység propaganda munkájáról és a közönségszervezésről.

3. A vetítésre kerülő filmekről a társadalmi vezetőség, a népművelés helyi munkásai a moziüzem vezetőjénél megfelelő tájékoztatást szerezhetnek. A filmek tartalmáról, az úgynevezett filmtájékoztatóban kaphatnak ismertetést. Ezenkívül a moziüzem vezetőjénél megtalálható a Játékfilmjegyzék és a Dokumentumfilmjegyzék. Ezekben a film szereplőiről, a filmgyártó nemzetről és a vetítéshez szükséges technikai adatokról kapunk nélkülözhetetlen felvilágosítást.

A tájékozódást megkönnyíti még a különböző filmszaklapok ismerete, és a Baranya megyei Moziújság olvasása is. Ezek ismeretében a népművelés társadalmi vezetősége, a községi népművelés irányítói meghatározhatják, hogy melyik filmet milyen közönségszervezés mellett szükséges forgalmazni; megtekintését milyen társadalmi rétegeknek (KISZ, nőtanács, iskolások) ajánlják.

4. A Moziüzemi Vállalat a vetítés előtt a községbe megfelelő propagandaanyagokat küld. Ezek a következők: a havi vetítést ismertető műsorplakát, egy-egy film jellemző képeit tartalmazó filmplakát, a film tartalmát ismertető „sillabusz”, fotoanyagok, film előzetes, amely a következő műsorról a vetítés alkalmával képet mutat, és a filmújságok.

A havi műsortervek elhelyezéséről a községi moziüzem vezetője gondoskodik. A legforgalmasabb helyeken kell a plakátokat elhelyezni. Arra kell törekedni, hogy ezek időben a mozibajárók tájékoztatására a kijelölt helyeken fűggenek. A moziüzem vezetője helyesen teszi, ha néhány plakátot tartalékol, és a leszakadt, széltépett plakátok helyett a hónap közepe táján újból kiragaszt. Az egy filmet ismertető filmplakátból községenként csak néhány darab biztosítható, így azokat különös gonddal kell elhelyezni. A fotoanyagok kihelyezésére egyre több községben megfelelő foto-ládák találhatók. A filmismertető rendszeres tanulmányozása az iskolák, a tanácsok, a népművelési munkások számára elengedhetetlen feladat. Ezek felhasználásával és a filmszaklapok — például a Filmvilág, Film—Színház—Muzsika, Baranya megyei Moziújság — ismeretében a vetítés előtt megfelelő ismertetést tarthatnak, vagy a vetítések után színvonalas ankétokat, filmvitákat rendezhetnek. Az ilyen jellegű népművelési tevékenységet a mozilátogatók igénylik. Színvonalas megrendezésével a mozilátogatók számának növeléséhez és a tudatos filmismerés megjavításához jelentősen hozzájárulhatunk.

E néhány gyakorlati feladat megvalósításával a községi filmnevelés eredményei az egész népművelés munkájában kedvezően érvényesülhetnek.

A filmnevelés eredményeinek fokozásához az is szükséges, hogy a községi szervek a mozi kulturáltságának kialakításában, csinosításában is tevékenykedjenek.

A mozi munkája ott eredményesebb, ahol az elmúlt években nagy erőfeszítéseket tettek a mozi újjáalakításában, kulturált környezetének megteremtésében, berendezésének gyarapításában. A község vezetőinek és társadalmi szervezeteinek együttműködése kedvező hatású a mozi eredményeinek növekedésére.

Ezt bizonyítják az alábbi községi tapasztalatok:

Bóly községben 1962 utolsó negyedében vették birtokba a község lakói a felújított, szélesvásznúvetítésre átalakított községi filmszínházat. Az átalakítást a Moziüzemi Vállalat a községi tanács közreműködésével valósította meg. A mozi korszerű, modern berendezésű, városi igényeket is kielégít. Légfűtéses berendezése megfelelő meleget biztosít, falait farostlemez fedi. Tisztasága, külső-belső állapota szemet gyönyörködtető. A bólyi mozilátogatók érezhetik, hogy a Moziüzemi Vállalat és a községi tanács erőfeszítése az érdekükben történt. A mozilátogatók átlagos aránya meghaladta a 120 főt egy-egy előadáson; az új mozi működése óta, a látogatók száma jelentősen megnövekedett. Az egy lakosra jutó évi mozilátogatás aránya meghaladja az országos átlagot.

Mecseknádasd felújított mozijában is nagy a forgalom. A keskenyfilmszínház kulturált körülmények között a nagyvárosokkal egyidőben vetíti a legújabb filmalkotásokat. A mozi lejtősített nézőtere, és a kétegéses vetítés megfelelő színvonalat biztosít. A községben a forgalmas helyeken a mozi plakátjai láthatók, a mozi előcsarnoka és külső bejárata filmplakátokkal van tele. A fotoszékényben a következő vetítések képei láthatók.

A csinos környezet, a nézőkkel való udvarias bánásmód, és a művelődési otthon igazgató tevékenysége azt eredményezte, hogy a látogatók átlagos száma meghaladja a 100-at; a lakosonkénti évi mozibajárás eléri a 16-ot.

Somberek mozija a felújítás után a község egyik legszebb épülete lett. A berendezés hosszú időre kielégíti a község igényeit. Az eddigi látogatás eredményei azonosak az országos átlaggal. Egy előadásra 115 néző jut, amit tervszerű munkával, a propagandalehetőségek gondosabb kihasználásával javítani kívánnak.

Csikóstöttös régi moziépülete is sok nézőt fogad be a vetítések alkalmával. Eredményei azt bizonyítják, hogy gondos munkával, a film jelentőségének felismerésével a mozi munkája jó segítője a népművelésnek. A kemény tél ellenére a jó meleget árasztó moziban majdnem telt ház előtt folyt a vetítés. Átlagos látogatottsága a 90 százalékot megközelíti. Előadásonként 113 a nézők száma, egy lakosra évi 16 mozibajárás jut. A moziüzemvezető mindenkor megbeszéli a mozi vetítési terveit a községi vezetőkkel. Támogatást kér a közönségszervező munkához, maga is mindent megtesz a községi népművelés érdekében. Csikóstöttös példája bizonyíték, hogy eredményes együttműködéssel jó mozilátogatottság érhető el.

Kétújfalu újjáépített mozija a lakosság elismerését vívta ki. Egy-egy vetítésen a nézők száma megközelíti a 100-at. Ennek a növekedése remélhető az újjáépítés után. Az átlagos mozilátogatás jó, de javításra szorul. Az újjáépítés meg-

mutatta, hogy a falu kulturális igényei kielégítésében a mozi is jelentős helyet foglal el. A lakosság szívesen segített a mozi újjáépítésében.

Hobol mozija a művelődési otthonban működik. Az együttműködés a követelményeknek megfelelő. A mozi férőhelyeit 90 százalékban igénybe veszik, előadásonként 90 mozinéző jut művészi élményekhez.

Az eredmények okaként a jó együttműködést, a mozifeladatok gondos elvégzését, a helyi szervek törődését jelölhetjük meg. Az utóbbi időben tapasztalt erőfeszítések azt mutatják, hogy több községben viszonylag könnyen, a helyi erőforrások felhasználásával is megszépíthető a művelődési otthon, vagy a mozi.

MÉSZÁROS BÁLINT:

A pécsi mozik történetéből

*Vászon. Homály. Rikoltó hirdetések.
Muzsika. Híradó A film pereg.
Lóverseny. Autók. Píszé flapperek.
Gangter. Detektív. A lyoni érsek.*

*New York-i árvaház, ezer gyerek.
Az angol flotta. Chaplín: bölcs csavargó.
Mélyhangú, dílomszöke Gréta Garbó.
Hold. Víz ezüstje. Hervadó berek.*

*Mikiegér. Es bűvös meseszönyeg,
mely úttalan útfán a levegőnek
Bagdad fölé röpíti utasát.*

*Könnny. Kacagás. Mint happy-end a végzet.
Egy centiméter igaz költészet.
Es háromezer méter butaság.*

Heltai Jenő a századforduló ideje táján ezekkel a sorokkal jellemezte az akkor szárnyát bontogató új szórakozási ágat. A filmeket játszó színházat pedig, amit mi — kissé irodalmiaskodva — jelenleg filmszínháznak hívunk, „MOZI”-nak nevezte s a fenti versének is ezt a címet adta. A közzsájon azóta is ez a név rögződött legjobban és ma már a régi elnevezésekre — Ködfátyolkép, — Kinetográf, — Fényjátzócsarnok, — Villanyszínház, — Mozgóképszínház, — Bioskóp, — csak az idősebbek emlékeznek, vagy azok találkoznak vele, akik a régi idők elsárgult újságjaiban lapozgatnak. A hosszú és nem találó elnevezéseket nem is szívesen használta a közönség és éppen ezért hálásak lehetünk a költőnek azért a kis slágerért, amelyben először adta közzsájra a „MOZI” szót. S mint ahogyan Zsoldos Andor írja: „Bizonyos Berta volt a dalnak főszereplője, aki a szerző, illetve költő szerint: „Sokat járt a mozi-moziba”... Fél évszázad telt el azóta, van: hangos, színes, plasztikus, de mind csak „mozi” névre hallgat, mert e név most már klasszikus.”

S hogy az azóta eltelt 50—60 év óta a mozi mint szórakoztató intézmény, milyen karriert futott be, azt most nem célunk elemezni, hiszen köztudomású, hogy a film, a mozi, milliók szórakoztatásának, nevelésének eszközévé vált.

E rövid cikk keretében emlékezni kívánunk az első pécsi — baranyai — kizárólag e célra épült színház létesítésének tényéről, valamint a Pécssett, illetve Baranya megye területén a mozi vonatkozásban akkor kialakult helyzetről. A pécsi Kossuth-mozi 1962. december 25-én múlt 50 éves. És ha elgondoljuk, hogy az elmúlt 50 esztendő társadalmilag, technikailag, esztétikai és általános

művészeti vonatkozásban minden területen milyen szédületes fejlődést jelentett, megállapíthatjuk, hogy a Kossuth — akkor még Apolló — mozi betöltötte hivatását, s méltán képviselte korai elődeit, amelyek ötven év távlatából is csaknem a feledés homályába merültek.

A Kossuth — a továbbiakban Appoló — mozi tehát Pécssett nem az első otthona volt a filmeket kedvelő közönségnek, hanem csak az első, kizárólag e célra épített létesítmény, amely megszakítás nélkül azóta állandóan e cél szolgálatában áll. Hogy a megye területén ezt megelőzően, akár ideiglenesen is, lett volna valahol mozi, vagy az akkori szóhasználatban legjobban elterjedt, úgynevezett bioscop, arról nincs tudomásunk. Pécssett azonban három bioscop is működött, melyekről nemcsak a kortársak elbeszélései, hanem a „Pécsi Napló”, valamint a „Dunántúl” c. napilapok is tanúskodnak. Az Apollót megelőzően tehát három bioscop is működött Pécssett. Az egyik az Uránia Tudományos Színház a Vigadóban (a mostani Szakszervezeti Székház helyén), a másik a Nemzeti Bioscop, a Deák u. 3-ban (A jelenlegi bútorház helyén). Hogy melyik létesült előbb, azt ma már nehéz megállapítani — nem is lényeges — hiszen működésük időtartama is alig néhány esztendeig tartott. A harmadik pedig a Winkler Bioscop, a Búza téren működött ideiglenes barakk-épületben. Ez a bioscop néhány előadását 1912 májusában a Vigadóban tartotta, majd végleges helyén, a Búza téren 1912. május 16-án kezdte meg működését. (A megnyitóról közölt hirdetést alább közöljük.)

A bemutatott filmek, műsorok tartalmi ismertetésére kitérni nem érdekes, hiszen Heltai Jenő verse költői tömörséggel tökéletesen tükrözi azt. Mindén szóból, sorból s a vers egészéből erre vonatkozóan a korabeli hangulat, tartalom árad. „Egy centiméter igaz költészet és háromezer méter butaság.” Erről tanúskodnak az alábbi hirdetések is:

NEMZETI BIOSCOP, Deák utca 3.

Tulajdonos: Weindorfer János.

Péntek. 1912. február 2-án délután 3-tól 8-ig bioscop előadás.

Műsor: Lisszabon, —
Pali válni akar, —
Faipar, —
Toso mint Cripper, —
Fogházorvos, —
Bety győz, —
A pogány szerelme.

A képek közben és alatt a Dunántúl egyedüli „Helios” zeneautomata s felváltva cigányzene játszik.

Számos látogatót kér: Weindorfer János tulajdonos.”

(Pécsi Napló, 1912. február 2. szám.)

„URANIA BIOSCOP

Katonazene és a?

A Pécsi Uránia bioscop igazgatósága már eddig is megmutatta, hogy egészséges üzleti érzékkel mindent teljesít, ami a közönség igényeinek kielégítését szolgálja. Hétfőn, kedden, ápr. hó 1-én és 2-án a zenekart szerződtette, hogy a szenzációs sláger-ekből összeállított sorozathoz a zenekíséretet szolgáltassa.”

(Pécsi Napló, 1912. ápr. 2.)

„WINKLER BIOSCOP Pécssett a Búzatéren.

Telefon: 643.

Nagy megnyitó előadás. Másfélórás műsor. Helyárák rendesek. Előadások kezdete vasár- és ünnepnapokon fél 3-tól, hétköznap este 7—11-ig. Folytatólagos bemenet. Holnap, pénteken új műsor. Szombaton két nap slágerkép. Egy csavargó szenvedései, dráma 2 felvonásban, Max mint rabló, vígj. 1 felv. Küzdelem az aranyért, Kolduló baba, Üzenet a holdból, A kis hős, Duczi bácsit rászedték.”

(Pécsi Napló, 1912. május 16.)

Az üzleti törekvések ellenére mégis volt azért bizonyos fokú ismeretterjesztésre való törekvés. Ugyanis az „Uránia bioscop” teljes neve *Uránia tudományos színház* volt s az időnként — főleg a kezdeti időben — vetített képeket is bemutatott. Ezek között volt tudományos kép is.

A három mozi közül a leghosszabb életű a Winkler bioscop volt. Amíg az Uránia és a Nemzeti bioscop alig élte túl az Apolló mozi megnyitási idejét, addig a Winkler bioscop egészen a Park mozi felépüléséig létezett.

A Pécsi Napló december 11-i száma a megnyitót így hirdette: „*Apolló Projektograph R. T.* szombat, december 14-én 3 nagy megnyitóelőadás. I. előadás 5 óra. II. előadás 7 óra, III. előadás 9 óra. Jegyek a mai naptól kezdve előre válthatók dr. Vámos Artúr drogériájában.”

A Dunántúl c. napilap 1912. december 13-án az alábbi cikket közölte a megnyitóról. „*Séta egy modern épületben*” címmel:

„A Perczel utcában egy különös, érdekes, modern épület állítja meg az embert. Az épület homlokán az est sötétjében egy név tündököl villanyfényben: Apolló. Amint belépünk, meghökkenünk. Egy mesebeli palota kápráztató fénye, a zongora ütemes hangjai, a falfreskók barátságos, megkapó színei kötik le figyelmünket. A freskók művészi kézre vallanak. Gebauer Ernő művészetét dicsérik.

A mozi megnyitása szombaton délután lesz. A jegyek java része már elfogyott.

Az új mozit, ami a Perczel utcának valóságos díszje. Spiegl és Englert Kálmán tervezte, míg az építést a Károly cég végezte.”

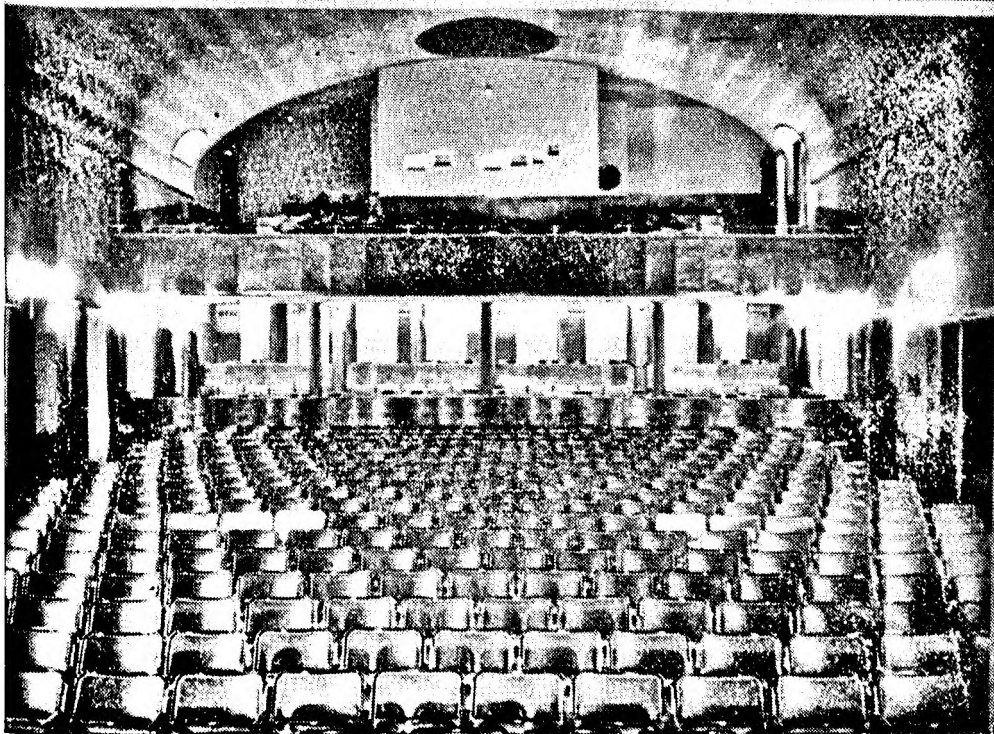
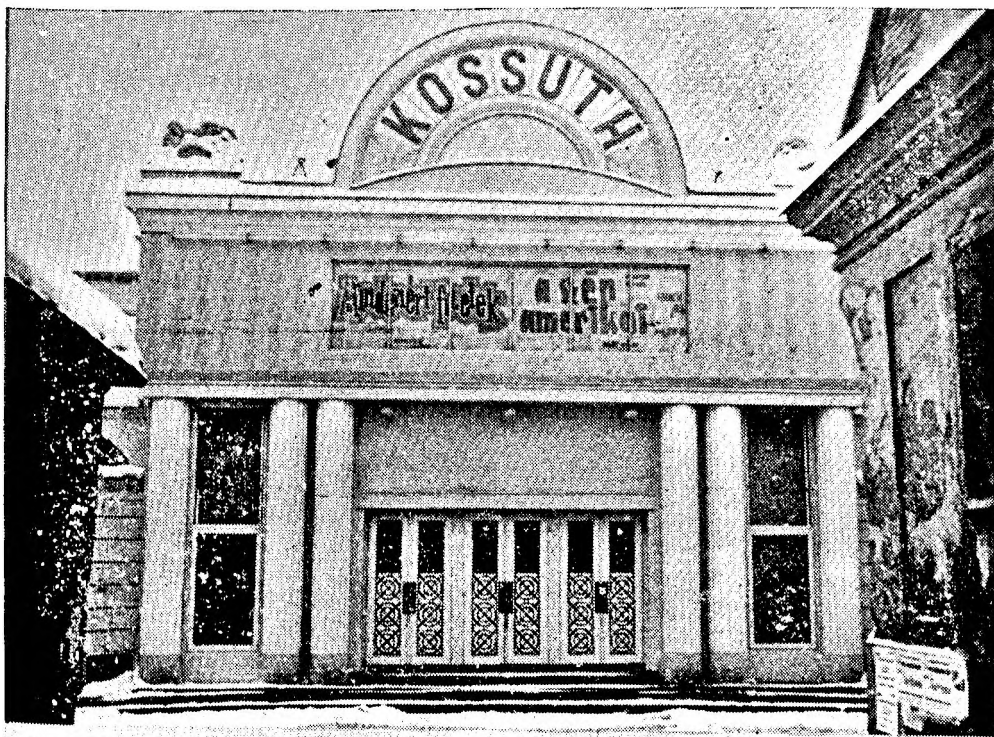
A megnyitásról a Pécsi Napló is megemlékezett. Az 1912. december 15. szám Hollós Alajos tollából a képzőművészetekkel és építőművészettel kapcsolatos eszmefuttatás után az alábbiakat közli. (Nem szószerinti közlés.)

„E világszerte megindult életképes törekvésnek igen sikeres hirdetője az új Apolló Színház Pécsett.

Nemcsak a kivitelben, hanem a képek témájának kigondolásában is megkötöttség vezette a művészt (Gebauer Ernőt) s így jutott a határozott helyhez, időhöz, cselekményhez nem tartozó embercsoport ábrázolásához.

Nem ad mesét, érzelmeket, nem oktat, hanem a hely rendeltetésének megfelelően ad derült, színes képét adja a minden népek és fajok élő típusának. Az emberiség egy-egy sejtelmes, meseszerű, színes tömege álomszerűleg húzódik el szemünk előtt, melyet a baljóslatú sphinx a Sors démoni kézzel megindít, hogy örök mozgási tehetetlenséggel hulljon a komédia, vagy a tragédia karjaiba...

A tervezőket elismerés illeti, hogy egy minden ízében modern, valóban művészi becsű alkotással gazdagították városunkat akkor, amikor a művészetlen milliós középületek tömegei s luxurius magánházak sora támad, nyoma nélkül a világot átjáró művészi elveknek, melyeknek érvényesítése pedig alig kerülne többbe, mint a sablonos tucatépítkezés.”

A Kossuth mozi

Megszületett tehát Pécsen is az első önálló mozi, mely azóta is csekély átalakítással eredeti formájában városunk egyik jelentős épülete és most már jogosan mondhatjuk, hogy kulturális intézménye.

A felszabadulás után, 1948-ban nevét Apolló helyett Kossuth-ra változtatták.

Létesítésének 50. évfordulója — e szerény megemlékezésen kívül — külsőséges ünnepségekben nem nyilvánul meg, azonban a méltó jubileum mégis kifejezésre jut. Még pedig abban — ha a véletlen játéka játszik is szerepet — hogy néhány hónapos késéssel az évforduló után felújítása és szélesvásznúsítása következtében ma is az egyik legmodernebb épülete, filmszínháza városunknak.

FÖLDEVÁRI JÁNOSNÉ:

A mezőgazdasági szakműveltség szolgálatában

A mezőgazdaság szocialista átszervezése forradalmi változást hozott a mezőgazdaság tulajdonviszonyaiban. Ez a körülmény lehetővé tette, hogy a mezőgazdaság korunk modern technikáját a mezőgazdaság legújabbkori tudományát alkalmazza.

A korszerű, modern nagyüzemi gazdálkodás kiépítése még előttünk álló feladat. E célkitűzésnek eleget tenni nem könnyű. Parasztságunk ismerte a több évszázad alatt kialakult termelési eljárásokat, de ezek a termelési tapasztalatok már nem elégségesek a korszerű szocialista nagyüzemekben.

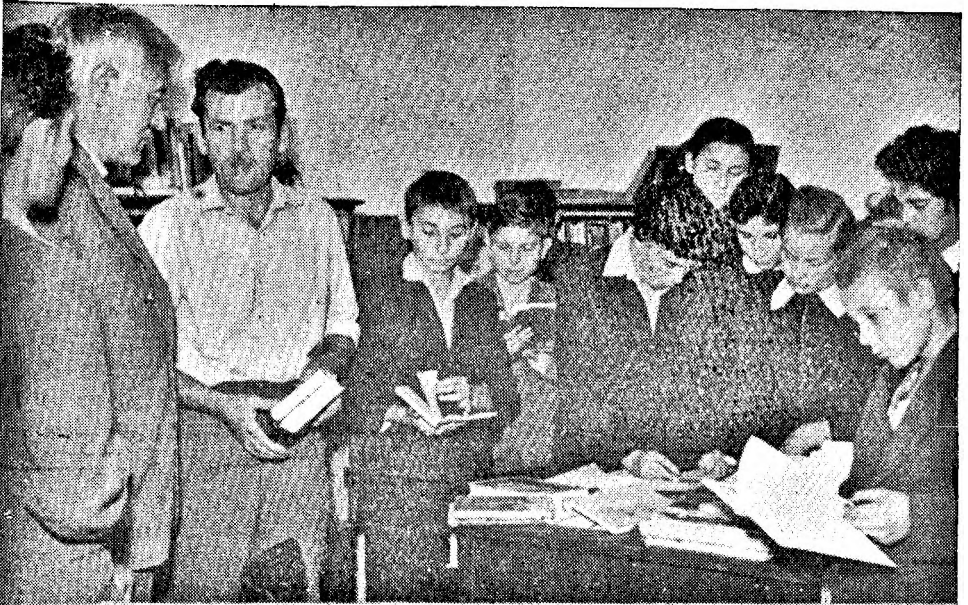
A termelészövetkezeti parasztság, de különösen az agrár-értelmiség nem nélkülözheti a szakirodalom használatát, ezalatt azt értem, hogy nemcsak egyszeri olvasása indokolt a szakirodalomnak, hanem amikor problémáik támadnak a könyvhöz is fordulnak, mint jó és hasznos tanácsadóhoz, nehézségeik, problémáik megoldása érdekében. Az utóbbi évtized tapasztalatai azt mutatják, hogy a korszerű technika tért hódít a szocialista mezőgazdaságban.

Az igaerőről és a kézimunkáról a szocialista nagyüzemek gyors ütemben térnek át a korszerű erőgépekre és munkagépekre. Napirendre került a vegyszeres gyomirtás is. A kukoricát ma már kapálás nélkül lehet termesztetni.

Mindez és még számos új termesztési eljárás képzett, magasszínvonalú szakvezetést igényel a mezőgazdaságban, de egyben feltételezi annak szükségességét is, hogy az agrár-értelmiség, a termelést irányító és a termelésben dolgozók megismerkedjenek a legújabb szakkönyvekkel.

A gazdag könyvtermés, a szakkönyvek nagy számú megjelenése eleve kizárja, hogy minden termelészövetkezet az őt érintő valamennyi szakkönyvet megszerezze. A tapasztalat az, hogy sem az állami gazdaságok, sem a termelészövetkezetek vagy nem rendelkeznek megfelelő szakkönyv állománnyal, vagy a meglévő könyvek jórésze már nem időszerű. Bár nem az a cél, hogy minden szakkönyv minden mezőgazdasági üzemben megtalálható legyen, viszont az alapvető szakirodalom helyes, ha közvetlenül rendelkezésükre áll.

A szakkönyvek rendszerezése, tárolása és az érdeklődők rendelkezésére bocsátása a könyvtárak feladata. Megyénkben az állami közművelődési hálózat kiépült és szinte valamennyi községben megtalálható.

Az egerági könyvtárban

Ezek a könyvtárak elsősorban csak alapvető szakirodalmat szereznek be, illetve őriznek állományukban, de mintegy egységes hálózat részei, rendelkeznek a fejlettebb könyvtárak szakirodalmával is. A járási székhelyen működő járási könyvtárak már jelentősebb szakkönyv választékkal rendelkeznek és ezeket készségesen eljuttatják a hozzájuk tartozó községi könyvtárakba, vagy mezőgazdasági üzemekbe. Ezekben a könyvtárakban már jobb felkészültségű szakemberek is találhatóak megfelelő irodalmat. A Megyei Könyvtár ugyanakkor gazdag-könyv- és folyóiratállománnyal rendelkezik és szolgálja a közművelődést. De ezen túlmenően a könyvtár műszaki tájékoztatószolgálat feladata az ipari és mezőgazdasági üzemek szakkönyvvel való ellátása, továbbá az állományában található szakkönyvek felhasználásával tájékoztatást adni a szakemberek és az érdeklődők számára. E célra beszerzett könyveink alkalmasak a legmagasabb szintű kérdések megválaszolására és a mezőgazdaság minden ágára kiterjednek. Olyan szakirodalom is megtalálható, amely esetleg könyv-árusi forgalomba sem került, de igen hasznos adatokat szolgáltat. Igen sok mezőgazdasági gép kezelési utasítása és alkatrészeinek árjegyzéke segítheti a mezőgazdaság gépesítési programját is.

Az utóbbi évben több tapasztalatot szereztünk a műszaki tájékoztató szolgálatban s ma már e tapasztalatokra támaszkodva végezzük munkánkat.

1962-ben a Megyei Könyvtár és a Megyei tanács V. B. Mezőgazdasági Osztálya egy mezőgazdasági bibliográfiát adott ki „Aki nem halad, elmarad” — címmel, melynek célja az volt, hogy a jó eredményeket elérő termelősövetkezeteket népszerűsítsük és felhívjuk a mezőgazdasági szakemberek figyelmét a könyvtárakban található szakirodalomra. A bibliográfia megjelenése érdeklődést váltott ki, több mezőgazdasági szakembertől levelet kaptunk, örömmel üdvözölték, mert mint írták, munkájukban komoly segítséget jelent ez a sokirányú tájékoztató. A mezőgazdasági szakkönyvek iránti érdeklődést is fokozta a kiadvány, pl. Vókányban a kikölcsozött ismeretterjesztő irodalom 40,2⁰/₀-a, Újpetrén 20,3⁰/₀-a, Peterden 14,3⁰/₀-a, a mezőgazdasági könyv.

A műszaki tájékoztató szolgálat személyes segítség útján is szélesítette az érdeklődést. Több termelősövetkezetet és mezőgazdasági üzemet látogatott meg. A termelősövetkezetek szakvezetői és szakmunkásai már az első találkozás alkalmával több problémát vetettek fel és kérték segítségünket. Pl. a mohácsi „Új Barázda” Tsz vezetősége Józsa István elnök, Vitek Pál főagronómus és az állattenyésztési brigádvezető felvetették, hogy a baromfitenyésztésben nagy károk származnak abból, hogy a fiatal csibeállomány 6 hetes korában lesántul. Elmondották, hogy az állatorvos, de más állattenyésztési szakemberek sem tudták megállapítani, hogy milyen eljárással lehetne megelőzni a lesántulást. A Megyei Könyvtár tájékoztató szolgálata levélben kérte ki Báldy Bálint professzor véleményét, aki közismerten a baromfitenyésztés legjobb szakembere. Báldy professzor levelünkre szívesen válaszolt, s hasznos tanácsokat adott a tsz. szakemberei részére.

A szederkényi tsz. főagronómusa Bakó Mátyás a nagyhozamú búzafajták kísérleteiről, rét- és legelőtelepítésről, öntözésről kért könyvtárunktól irodalmat.

Belvárdgyulán Fischer Ferenc tsz.-elnök a szőlő legújabb telepítési módszereiről, valamint a mesterséges borjűnevelésről; a drávafoki tsz. vezetői két

búzafajta „A bezosztája és a szkoroszelka” búzafajták összehasonlító adataira kértek szakanyagokat.

A palotabozsoki gépállomás főagronómusa a növénytermesztésben és kertészetben alkalmazott növényvédőszeres legújabb eredményeiről kért irodalmat.

Kordély Mihály szőlész, akinek a borai versenyeken kitüntetésben részesültek, állandó látogatója tájékoztató részlegünknek, legutóbb a levéltrágyázással összefüggő szakirodalmat kérte.

Ilyen és ehhez hasonló kérelmek hangzottak el a tsz-ek szakemberei részéről. A kapcsolatunk a tsz-ekkel, állami gazdaságokkal, gépállomásokkal levelezéssel is bővül, miután felmerült kérdésekre az érdekeltek minden esetben választ kaptak, a szükséges irodalmat rendelkezésükre bocsátottuk, éppen ezért ma már bizalommal fordulnak hozzánk problémáikkal. Pl. Papp Zoltán, a szentendési „Egyetértés” Tsz elnöke levélben kért problémáira választ, továbbá a kárászi erdőszet szakmunkésképzéshez kért alapfokú szakirodalmat.

A felsoroltakból kitűnik, hogy a Megyei Könyvtár sokoldalú segítséget tud nyújtani a mezőgazdaságban jelentkező időszakos feladatok megoldásához.

A jövőben al akarjuk érní, hogy minden jelentősebb mezőgazdasági üzemmel legyen kapcsolatunk, ennek nyomán szolgáltatásainkat minél többen vegyék igénybe.

SZIGETVÁRY SÁNDORNÉ:

Olvasók nyomában — egy ormánsági faluban

Ormánság. Van akinek ez a szó a szép sárga-virágos árnyas ligetek, lankás délbaranyal tájak, jellegzetes talpas házak, drávai fűzesek, magányos tölgyek kedves, meghitt világát jeleníti meg.

Mások talán már többet látnak, ha ezt a szót hallják. Beszegezett ajtajú házakat, gyommal felvert udvarokat, csenevész egykékét, gyászoló fehér biklás sirató-asszonyokat... elpusztult fiatal életeket... pusztuló népet...

Az elmúlt pár évtized alatt tudósok, írók egész sora foglalkozott az ormánsági nép megismerésével, megismertetésével. Kákicsi Kís Géza szomorú statisztikája 1934-ben arról ad megdöbbentő, de biztos jelentést, hogyha valami nem történik, ami felrázza ezt az alvó, sorvadó népet, három évtized alatt „betelik a végzet”. „Valami nagy, az egész népéletre kiható eseménynek kellene történni” írja könyvében. Harminc év... és a kipusztulás szélén álló ormánsági nép nincs többé...

Nekem ez is, az is eszembe jut, ha az Ormánságról hallok, és a gyermekkor visszahozhatatlan fényét sugározza rám.

Móricz Zsigmond írta, hogy az ember a gyermekkorából él. Így érzem én is, valahányszor utam az Ormánságba vezet.

Még az ősszel történt. Egy kis ormánsági faluban, ahol akkor még könyvtár nem volt, autós-kölcsönzéssel kölcsönöztem. Elég szépen jöttek, érdeklődtek, kértek ezt is, azt is mint ez ilyenkor szokás. Amire felfigyeltem, az a következő, számomra igen érdekes kívánság volt. Jött egy fiatal pásztorfiú, lehetett talán 18—20 éves. Beiratkozott és Arany János „Toldi”-ját kérte. Nem holmi „harcosat”, ahogy az ilyenkor általános, hanem határozottan a Toldit.

Az Ormánságban is van kultúrforradalom — erősödött meg bennem a gondolat. Hirtelen eszembe jutott a gyermekkorom, amikor még a pásztorfiúk iskolába sem járhattak, ennél fogva olvasni sem tudtak. Legfeljebb ha egymás az ábécé egypár betűjéig eljutott.

Mint könyvtárost, nagyon érdekelt a kérdés, olvasmányjaiban, irodalmi igényeiben meddig jutott ez a nép? Szerettem volna közelebbről megismerni olvasóinkat, vajon mit olvasnak kint a falukban? Mi érdekli a mai falusi embereket?

Csikorgó hideg téli nap indultam útnak. Amerre megyek, mozdulatlan hőmező az egész világ. „A fehérség világa.” Így nevezte Kodolányi az Ormánságot. Csend és csend mindenütt. Vajon mit találok a csend mögött?

Kémest választottam utam céljául. Vegyes, kissé szorongó érzésekkel érkeztem oda. Ismerem a falusi embereket, nem mindig szívesen fogadják az ilyen magamfajta „városi-félet”. Bizalmatlanok. Nehezen szabadulnak meg a régi világ hivatalos szobáinak rideg emlékeitől.

Utam először a könyvtárhoz vezet. Almási István szívesen kalauzol bennünket. Találomra kiválasztunk néhány olvasót. Az időjárás kedvez nekünk, az emberek ilyen hidegben rendszerint otthon vannak.

Almási elvtárs útközben még elmondja, hogy a kb. 160 házból álló kis faluban már csak 18 ház van, ahol nem olvasnak, illetve ahonnan valaki nem tagja a könyvtárnak. Szép modern, új kultúrház épült, ott kapott helyet a könyvtár is. Sajnálom, hogy nem kölcsönzési időben jöttem, bár így is érdekesnek ígérkezik küldetésem.

Az első ház ahova bekopogtatunk, külsőre csakolyan mint a többi. Tornácós folyosó, az udvaron kicsúszkált jég. — Itt gyerekek vannak — gondolom magamban, és ez a régi „egykes” faluban mégjobban felfokozza kíváncsiságomat. Számításom nem csal, mert a kert felől hangos zsvajgással kipirult arcú szánkót húzó gyerekesapat törtet a nagy hóban felénk.

Belépünk a szobába, ami falusiaknál ilyenkor télen egyet jelent a konyhával. Öreg néni rakogatja az asztalon a frissen sült, malomkerék nagyságú, illatozó kenyereket. Ő még a régi világ hagyatéka, bár láttunkra semmi megilletődést nem mutat. Egyszerű, barátságos szóval invitál bennünket.

Simon Istvánt keressük, ki egy kissé zavarban van, mikor „vallania” kell olvasmányairól, kedves szórakoztatójáról a könyvről.

A társalgás nehezen indul, csak akkor enged fel, mikor elmondom, hogy én is errefelé való vagyok, közelebről itt, a szomszéd faluban nevelkedtem és töltöttem gyermekkorom legszebb éveit. Ez felderíti, most már nem kell biztatni, magától is beszél.

A könyvet akkor szerette meg, mikor még évekkal ezelőtt pár hónapra rábízta a könyvtár kezelését. Ott alkalma volt minden könyvbe belenézni, megforgatni. Ez felkeltette benne az érdeklődést annyira, hogy azóta is szünet nélkül egyik legszorgalmasabb látogatója a könyvtárnak.

Érdekes, hogy Simon István nem a szépirodalmi könyveket kedveli. Őt csak a „tudományos” könyvek érdeklik. A könyvtár minden ismeretterjesztő könyvét elolvasta, és alig várja egy-egy újabb könyvszállítmány érkezését. Ő az első, aki ezeket végigolvassa.

Érdekli a természettudomány, technika, legfőképpen a mezőgazdasági gépekkel és termeléssel foglalkozó könyvek. De nagy érdeklődéssel olvassa a földrajzi útleírásokat és a történelmi műveket is.

Felháborodva mutat egy könyvet, melynek mindkét táblája meg van pörkölődve. Ezt a könyvet valahol „kidobták”. A kályhából szedték ki az utolsó pillanatban. Valaki a faluból elhozta és nekiadta, mivel őt érdeklik az ilyen könyvek. Botond Bolics György könyve volt: „Korunk csodái.” A modern technikával és természettudományokkal foglalkozik.

— Egy különleges esetet fogtunk ki — állapítom meg, miután elköszönünk a családtól. Csak később — utunk végeztével — jövök rá, hogy az ilyen vagy olyan „különleges” esetek ma már elég gyakoriak ebben a faluban.

Szép tágas falusi udvarról lépünk a következő ház tornácára. Simon János fogad, lehet úgy 40—45 éves. Figyelmesen végighallgat, és barátságosan belessékel bennünket. Ő is most érkezhetett valahonnan, s míg odakinn a csizmájáról ledobogja a havat, körülnézek a szobában. A világoszöld konyhabútor, a nagy rádió és a padlós konyha már az új világról beszél. De engem legjobban az a tucatnyi könyv érdekel, ami a konyhaszekrény tetején és a rádió mellett fekszik. Móricz Zsigmond két regénye, Móra Ferenc novellái, két Jókai és számtalan olcsó könyvtár kötet. Látszik, hogy nem a „dísz” kedvéért tették oda őket. Nem könyvtári könyvek.

Házigazdánk elmondja, hogy gyermekkorra óta szeret olvasni. Abban az időben a falusiak még nem vásároltak könyveket. Ő is a „Polgári Olvasókör”-ből hozta az olvasnivalókat. Már akkor végig olvasta Jókait, Mikszáthot, Gárdonyit és mindent vegyesen, amit ott talált. Most is tagja a könyvtárnak, és szabadidejében, ha a tsz. gondjait leteszi, esténként könyvet vesz a kezébe és úgy pihen. Szereti a magyar klasszikusokat, de szívesen olvassa mai írók mai tárgyú műveit. „Mert ugye, nem élhetünk csak a régiből, mindig előre kell nézni” vallja.

Rendszeresen vásárol könyveket, mondja, mikor a konyhában lévő könyvekre terelem a szót. „Ez semmi” — legyint — a többi a „szobában” van. Szépen rendberakott kb. 50 kötetnyi kis családi könyvtárat mutat. Kísérőm, ki nemcsak könyvtáros, de az ÁKV megbízottja is, elmondja, hogy évente 8—10 000 Ft értékű könyvet vásárolnak a faluban. Ez, gyors számítással, azt jelenti, hogyha minden házban vásárolnak könyvet, akkor évente, családonként ez az összeg 50—80 forintot jelent és kb. 5—6 kötet könyvet. Ez kezdetnek bizony nem csekélység, különösen, ha meggondoljuk, hogy az „Olcsó könyvtár” sorozat kötetei jóval olcsóbbak, így a kötetek száma jóval többre emelkedik.

Beszélgetésünk során derül ki, hogy Simon János, a helyi tsz. elnöke. Őt község tartozik hozzá és szépen, eredményesen dolgoznak. Jó munkát kívánunk neki és tovább indulunk.

Zuzmarás fák között, havas kiskerten keresztül jutunk be a házba, ahol magányos öreg néni özv. Becker Györgyné lakik. Édes, izes ormánsági nyelven beszél. Elhallgatnám óráig is. Régi bútorokkal, szépen rendben tartott konyhában ülünk le. Becker néni egyedül él. Ez az a bizonyos „kihaló” ág, amiről Kákicsi Kis Géza írt — állapítom meg magamban, de megállapításomat csakhamar megcáfolja Becker néni elbeszélése, melyből megtudom, hogy két felnőtt unokája van. (A fiatalok már külön laknak.) Ők tanították meg „olvasni” a nagymamát. Míg a gyerekek kicsik voltak meséket, ahogy nőttek, cseperedtek, együtt olvasták a nagyobbaknak való könyveket, később a regényeket.

— Sajnos amióta megnőttek és elkerültek messzebb, azóta ritkán hoznak könyvet — panaszolja. Pedig Becker néni szívesen olvasna többet, hiszen egyedül van. Esténként jó lenne leülni a könyv mellé az egész napi fáradtság után.

Kérdésünkre, hogy ő miért nem megy el könyvért a könyvtárba, hevesen rázza a fejét. Ő már „ilyen öregem, olyan helyre nem jár”. Az „olyan hely”-ben benne van a hivatalos szobáktól való, őseitől örökölt, évszázados irtózás. Belátom, hogy rajta már nem változtathatunk. Itt másként kell segíteni. Rövid

tárgyalás a könyvtárossal és mielőtt távoznánk, megígérjük Becker néninek, hogy az unokái helyett ezentúl két úttörő fogja hetenként meglátogatni egy-két nekivaló könyvvel. Abból mindig választhat magának olvasnivalót.

Csikorgó hóban taposunk az utat tovább. A falu túlsó felén a tanácsház előtt mosolygós fiatal asszonnyal találkozunk. A bemutatkozásnál derül ki, hogy Darabos Jenőné, a helyi nőtanács elnöke. Beinvitál a tanácsra bennünket, ahol ő — saját szavai szerint — úgyis otthon van. Szívesen elbeszélget velünk. Elmondja, hogy ősi ormánsági családból származik, de ők fiatalok, az életet már másképpen nézik. Náluk az egész család szenvedélyesen olvas. Három kis lánykájuknak még a mese és ifjúsági könyveket viszik, de ő már megpróbálkozott a magyr írók mellett idegeneket is olvasni. Kérdésemre Thomas Mann: Kiválasztott-ját és Anatol France: Vörös liliom c. könyvét sorolja mint nagyon jó könyveket.

Legjobban a parasztírók könyveit szereti. Így mondja „parasztírók”. Benne már nyoma sincs a „paraszt” szótól való idegenkedésnek, azt az időt már régen elfelejtette, amikor még „pógár”-nak hívták magukat ezen a vidéken, és egyenesen sértés volt a „paraszt” szót használni.

Kapásból sorolja Kodolányi könyveit, novelláit, Veres Péter, Szabó Pál műveit. Szép kis saját könyvtáruk is van. Férje is nagy könyvbarát, ha egyszerűen Siklósra megy, inkább nem ebédel, de könyvvel a zsebében tér haza.

Ezekután már nem is csodálkoztam, mikor a tanácstitkárt, Zentai János elvtársat felkerestem. Róra megtudtam, hogy szabadidejében nemcsak sokat olvas, de az Ormánság múltjával is foglalkozik. Mint néprajzkutató a pécsi múzeumnak is sok segítséget ad áldozatos, fáradságot nem ismerő munkálkodásával.

Valamikor őstörténész szeretett volna lenni. A régi világban erre nem volt módja. A magyarok őstörténete érdekelte a legjobban, és közelebről így kezdett el foglalkozni az Ormánsággal. Szívesen gyűjti, kutatja a néphagyományokat, népi tárgyakát. Próbálja formálni, alakítani a jelen népét is.

— Nagy baj, hogy a nép elvetette saját kultúráját — mondja — „de arra még ereje és képzettsége nincs, hogy magáévá tegye az egyetemes kultúrát. Az emberekben már feltámadt az igény a művelődés iránt; és a most felnövő generációknál ez már nem is lesz probléma — mondja beszélgetésünk során.

Zentai elvtárs sokat munkálkodik azon, hogy a népi kultúrát feltámassza a faluban. Tánccsoport működik, szakköröket szervez, és felhasználva az ősi ormánsági motívumokat, kézimunkaszakkörön tanulják meg a kémes-i lányok és asszonyok, nagyanyáik, dédanyáik rozsmaringos, tulipános, „tüsökrózsás” mintáit hímezni és varrni.

Azt most már egész természetesnek tartom, hogy Zentai elvtársnak is több száz kötetet számláló értékes könyvtára van.

Utunk végén még megtudjuk, hogy Kémes lakossága 1934-ben 243 lélek volt. 1963-ban — tehát a kritikus harminc év leteltével — 537 lélekre növekedett.

Kétségtelen, hogy ez idő alatt bevándorlás is volt, de ezt a több mint 100%-os gyarapodást nem csupán ez okozta. Az új világ megváltozott népét mutatja minden: a két-háromgyerekes családok, az új kultúrház, a gyerekszivajtól hangos új iskola, a családi kis könyvtárak, a népművészet ápolása, az egész újjászületett falu.

SURJÁN MIKLÓSNÉ:

Szabadpolc a mohácsi könyvtárban

— —

— Ezt is olvastam.

— —

— Nem, köszönöm, ennek nagyon unalmas a címe.

— —

— Mind a kilenc volt már nálam. Nincs valami Mikszáthjuk?

— —

— Mindegyiket olvastam már. Úgy látszik, nincs egy rendes könyvük sem.

— Tudja mit? Magára bízom, mit ad. Hozzon valami nagyon jót.

— —

— Nem, a háborúsát nem szeretem. Ez meg nem elég vastag. Adja talán ide azt ott...

Utoljára egy éve voltam Mohácson, s elfeledkeztem az azóta történt változásokról. Hasonló jelenetre voltam elkészülve, amikor az egyik januári délutánon beléptem a mohácsi Járási Könyvtár kölcsönzőjébe. Az olvasóidény csúcspontján a megszokott képet vártam: kölcsönzőpult előtt szorongó tömeget, idegesen rohángászó könyvtárost, elégedetlenül távozó embereket. És mindennek az ellenkezőjét találtam. Nem volt tömeg, de még csak kölcsönzőpult sem, sőt, a könyvtárost sem fedeztem fel első pillantásra: az egyik sarokba félrehúzódva beszélgetett egy olvasóval. A helyiségben 15—20 ember — szétoszolva a könyvespolcok előtt keresgélt, válogatott a könyvek között, nyugodtan és csendesen.

Milyen változás történt itt?

A könyvtárosnőhöz fordultam. Csodálkozó kérdésekre mosolyogva adta meg a választ, egy szóval:

— Szabadpolc.

Ez tehát a nagy változás oka! A szabadpolc. Hogy mi ez? Amolyan könyvtári önkiszolgáló-rendszer. De már folytatta is tovább. Az ország több könyvtára dolgozik evvel a korszerű módszerrel évek óta, nagyon sikeresen. Mi, a múlt év tavaszán tértünk át a szabadpolcos kölcsönzésre. Esedékessé vált a könyvtár épületének belső tatarozása, ennek befejezése és az új berendezés elkészülte után már szabadpolcos kölcsönzőként kezdtük meg újra működésünket.

Eddig olvasóinknak csak a könyvtáros adhatott könyvet, maguk nem mehetek be a polcok közé. Most a kölcsönzőben elhelyezett minden egyes könyvet feltjük a könyveinket, mert olvasóink táskát, nagykabátot nem hozhatnak be a helyiségbe, távozáskor pedig a kölcsönzés adminisztratív részét intéző könyvtáros — egyben a ruhatár kezelője is — bejegyzi a kiválasztott könyveket. Így a könyvek eltulajdonításának lehetőségét a minimálisra csökkentettük.

Azért a könyvtáros sem marad munka nélkül?

Nem, attól nem kell félni. Továbbra is sokan fordulnak hozzánk segítségért, tanácsért. Viszont több időnk jut arra, hogy az egyes olvasókkal foglalkozzunk. Eddig erre alig volt lehetőség.

— Az olvasók hogy fogadták ezt a rendszert?

— Nagyon örültek neki. Hetekig hallgattuk a hálálkodást, a dicséretet. Alig egy-két ember zsörtölődött a kötelező ruhatár miatt, mások meg, akiknek könyvismeretük igen csekély, megijedtek a nagy választék láttán. De igyekeztünk ezeknek sokat segíteni, így már ők is rájöttek a szabadpolc „örömére”. Kedvükért helyeztünk el a bejárat közelében egy üres polcot, melyre a visszahozott könyveket rakjuk. Ezeket az olvasókat „megnyugtatja”, hogy a könyveket már más is olvasta, s leggyakrabban innét választják ki olvasmányaikat.

A műszaki könyvek polca előtt magas fiatalember kuporog egy alacsony, háromlábú széken. Elbúcsúzva a könyvtárostól, hozzá fordultam. N. Gyula volt, a Farostlemezgyár fiatal technikus. A rádiótechnikai könyvek között keresgél — mondja — nemrég TV-tulajdonos lett, s szeretné alaposan megismerni készülékét. Gyakran olvas műszaki könyvet, sok olyan kerül mostanában a kezébe, melyről azelőtt nem is tudott.

T. Antal állami gazdasági munkás útleírást keres. — Nem is hiszi — mondja — mennyit tanulok a könyvekből. Amit gyerekkoromban elmulasztottam, azt pótolom most. Nemcsak útleírást olvasok ám! Szinte minden magyar írótól olvastam már valamit, de tanulmányozom a kertészeti, és az állattenyésztési könyveket is. Jó, hogy most válogathatunk a könyvek között, így sokkal több kedvére valót talál magának az ember.

Közben bejött a kölcsönzőbe Józsa Gyula, a könyvtár vezetője. Megkérdeztem miként vélekedik ő az új kölcsönzésről: — Ez mindennél többet mond — szolt, s elővetet a statisztikai nyilvántartást. — Az áttérés óta hét hónap telt el. Ennek adatait összevetettük az elmúlt év hasonló időszakával. 1961-ben 8692 látogató 21 723 kötetet kölcsönzött, 1962-ben pedig 10 271 látogató 25 924 kötetet. Az emelkedés tehát jelentős, a látogatók száma 29⁰/₀-kal, a kölcsönzött köteteké 19⁰/₀-kal emelkedett. Még nagyobb eredmény, hogy a kölcsönzött kötetek között különösen megnőtt az ismeretterjesztő művek száma:

	1961	1962	Az 1961. év százalékokban
Ismeretterjesztő összesen	2699	4170	154
Ebből politikai	872	885	101
Természettudományi	35	302	863
Műszaki	125	425	340
Mezőgazdasági	86	236	274

A szabadpolcos kölcsönzési rendszer korszerűségét, nevelő erejét bizonyítják a fenti számok. Azok az olvasóink, akik eddig nem is gondolták, hogy a könyvtárban szórakoztató olvasmányokon kívül más is lehet találni, vagy ha tudták is, a számukra sokszor semmitmondó katalóguscédulák alapján nem volt kedvük ezeket kérni, most egymás után viszik a különféle ismeretterjesztő műveket.

— Olvasóink száma is emelkedett, sok embert vonzott ide a szabad választás lehetősége. Százzal több olvasónk volt az elmúlt évben, mint 1961-ben.

— Van olyan könyv is, amit nem tartanak a kölcsönzőben?

— Igen. Nem tesszük ki az elavult könyveket, a kevésbé keresett verseket, színdarabokat, a kötelező olvasmányokat. Ezeket a szabadpolcon lévő könyvek másodpéldányaival együtt egy másik helyiségben, az úgynevezett tápraktárban tartjuk. Természetesen, ha valaki kéri, ezeket is kölcsönözzük.

Végül terveikről kérdeztem Józsa elvtársat.

— Szeretnénk kölcsönzőnket tovább fejleszteni, nagyobbítani, olvasótermet csatolni hozzá. A kölcsönzőben elhelyezett 4000 kötet előbb-utóbb kevés lesz egyre növekvő olvasótáborunknak. Sajnos jelenlegi épületünkben nincs mód bővítésre, csak az segítene, ha a könyvtár másik, könyvtári célra alkalmasabb épületet kapna. Reméljük, hamarosan ez is megtörténik.

Mohácsi látogatásom óta megtekintettem más, régóta szabadpolcos rendszerrel kölcsönző könyvtárat is. Jártam a Veszprémi Megyei Könyvtárban, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár több fiókjában. Mindenütt hasonló sikerről számoltak be a könyvtárosok, minden megkérdezett olvasó csak dicsérrel szólt a szabadpolcról.

Itt volna hát az ideje, hogy a megyei és a járási közművelődési könyvtáraink is áttérjenek erre a korszerű, közkedvelt, a szocialista könyvtár nevelőtevékenységének legjobban megfelelő kölcsönzési módszerre.

BÁCSKAI-BOSNYÁK SÁNDOR:

155 000 könyv

Sok szó esett már arról, hogy az emberek gondolkodását a legaktívabban a könyvek formálják. Ezer és egy cikk jelent meg a könyvtárak forgalmának óriási és állandó emelkedéséről, propagandatevékenységük sokszínű változatosságáról. A kép azonban — amit a könyv hódító útjáról kialakítottunk — nem teljes, mert egyáltalán, vagy alig vettük figyelembe a könyvesboltok (és a legkisebb településeken is működő bizományosok) munkáját. Ha erről esett is szó, csak legyintettünk, mert azt hittük, hogy a kereskedelemben mindenütt az üzleti érdekek érvényesülnek és csak negyed, vagy ötödlegesen mutatkoznak az emberformáló célkitűzések.

Az utóbbi hónapokban közelebről megismerhettem a mohácsi könyvesboltok munkáját, — meglepődve tapasztaltam az eladói munka mögött a határozott pedagógiai célkitűzést és a meggyőződéses politikai állásfoglalást. Maguk a konkrét forgalmi adatok is nagyarányú és tartalmas munkáról tanúskodnak. A két üzlet forgalma a múlt évben erősen meghaladta a másfélmillió forintot, az eladott kötetek száma pedig közeljárt a 155 000-hez.

A forgalmi adatok óriási méretének szemléltetésére csak egyetlen összehasonlító adatot közlök: a mohácsi járási könyvtár 1961. évi könyvkölcsönzése (a város és a járás falvai együttvéve) 146 803 kötet, gyakorlatilag ugyanannyi, mint a könyvesboltok eladott könyveinek száma. Ez az egyetlen számadat szemléltetően mutatja, hogy a könyvesboltokban egyenértékű munka folyik a könyvtárak tevékenységével.

A falvakat járva a mohácsi járásban mindenütt tapasztaltam, hogy az eredmények mögött kitartó szervező és propagandamunka áll. Nincs olyan község a járásban, nincs olyan üzem, vagy hivatal a városban, ahol ne működne bizományos. A könyv a legkisebb településre is eljut, „fehér folt”-ról nem is beszélhetünk.

A boltok munkatársai fontos feladatuknak tartják a bizományosok irodalmi és világnézeti nevelését. Ellenőrző látogatásaik is mindenekelőtt ezt a célt szolgálják. A legfontosabb feladat — vallják — öntudatos kereskedő-pedagógusokat nevelni, akik az emberek gondolkodásmódjának az átformálását tartják a lényegnek és a forgalom számszerű eredményeit csak a lényeg velejárójának.

Nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy a mohácsi járásban nincsenek olyan kereskedők, mint Leareck híres jelenetében. Számtalanszor tapasztaltam,

hogya az eladó lebeszélte a vevőt egy-egy könyv megvásárlásáról, mert úgy találta, hogy érdeklődési körétől távol áll, és helyette valami mást, valami jobbat ajánlott. Vannak bizományosok, akik határozottan kijelentik, hogy a félponyva „Bagoly” sorozat könyveit nem hajlandók árusítani, mert egy-egy ilyen könyv eladásával többéves munkájuk eredményeit rombolnák le.

Több olyan bizományossal is találkoztam, aki rendszeresen feljegyzéseket készít egy-egy vevő vásárlásairól; mindig tudja, hogy a vevő milyen műveltségi színvonalat ért el és ennek alapján tudja azt is, hogy milyen könyveket kell ajánlania ahhoz, hogy a műveltség megszerzésének útján tovább jusson.

A bizományosok propagandamunkája sokszínű és változatos. Több helyen az új könyvek megérkezését dobszó, vagy hangoshíradó útján közlik a lakossággal. Az irodalmi ankétok, könyvismertető előadások és „könyv-bálok” a lakosság irodalmi érdeklődésének a felkeltését szolgálják. A legjobban bevált propagandamódszer azonban a legtöbb helyen a „házzól-házra” történő árusítás. Nem egy községben a bizományos elkészítette a község térképét, minden házat külön jelölt rajta és ezen a térképen egy-egy vásárlás alkalmával megjelölte azt a házat, amelyben a vásárló lakik. Ez a térkép pontosan mutatja, hogy ki vásárol könyvet és ez a térkép az irányadó a „házzól-házra” történő árusításoknál is. Elsősorban azokat a lakosokat keresik meg, akik keveset, vagy egyáltalán nem vásároltak.

Az említett néhány adatból is kitűnik, hogy ha az irodalmi műveltség alakulásáról, fejlődéséről beszélünk — nem hagyhatjuk figyelmen kívül a könyvesboltok munkáját sem. Meggyőződésünk, hogy az a 155 000 könyv, amit a könyvesboltok évenként eladnak (évről évre ez a szám emelkedik!) nem vész el nyom nélkül, hanem alakítója lesz az emberek gondolkodásának.

BÁNFAI JÓZSEF:

Kiadványainkról

A művelődésügyi osztály és az irányítása alatt működő intézmények több művelődési kiadványt és időszakos folyóiratot jelentetnek meg. A művelődésügyi osztály irányítása alatt megjelenő kiadványok a gyakorlati feladatok elvégzéséhez hasznos tapasztalatokat, jól bevált módszereket ismertetnek. Hasznosításuk az iskolai oktató-nevelő munkában a népművelési tevékenységben és a tömegmozgalmi munkában egyaránt szükséges.

A művelődésügyi kiadványok a következők:

1. *Művelődési Tájékoztatónk* egy évben három alkalommal jelenik meg. A Művelődési Tájékoztató a művelődésügyi osztály tevékenységével kapcsolatos összes munkaterületek: óvoda, iskolai nevelés, népművelés, könyvtár, mozi, múzeum — gyakorlati feladatait és a jól bevált módszereket ismerteti. Elsősorban a gyakorlati munkában elért eredményeket népszerűsíti. Munkatársai, cikkírói közt megyénk gyakorlati művelődési munkásai találhatók, tanítók, tanárok, óvónők, könyvtárosok, múzeumi dolgozók, gyakorlati népművelők stb.

A Művelődési Tájékoztató 1000 példányban jelenik meg. Kapják: iskolák, könyvtárak, művelődési otthonok. Szabad forgalomban korlátolt számban kapható.

Olvasása, megismerése a művelődésügy bármely területén dolgozók és tömegszervezeti kultúr munkások számára hasznos.

2. *A Baranya megyei Moziújság*, a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat havonta megjelenő műsor-ismertető folyóirata. A moziújság a megjelenő filmeket ismerteti, a film művészi, esztétikai értékéről ad hírt. Megkönnyíti a mozilátogatók tájékozódását, és a népművelési szervek kulturális munkáját.

A moziújság havonta 11 000 példányban jelenik meg, amiből 10 000 a mozik jegyzedőinél közvetlenül megvásárolható. A moziújság olvasótáborát szerény becslések szerint is 16 000—18 000 főre tehetjük. A moziújság 1 000 példánya a filmnevelés feladatainak eredményes ellátása érdekében az iskolák, a tanácsok és a moziüzem vezetők között kerül szétszórásra. A moziújságban terjedelméhez mérten kialakultak az állandó rovatok, pl. kisfilmek ismertetése, híradás új filmalkotásokról, színészportrék, verses oldal, vidám írások, filmhírek a nagyvilágból. A legnagyobb részt a bemutatásra kerülő filmek tartalmi ismertetése képezi. A moziújság változatosságát, színességét erősítik a film-

díjakról, filmfesztiválokról, épülő mozikról, népművelés munkáról, megfilmesített regényekről stb. írott tájékoztatásai.

3. *Moziüzemi Tájékoztató*, negyedévenként jelenik meg a Moziüzemi Vállalat kiadásában. Az elmúlt 1962-es évben indult és három példányszám látott napvilágot. Belső hivatalos használat céljából jelenik meg tanácsok, iskolák és moziüzemi vezetők kapják. Fontos szervezési, irányítási feladatot lát el, tájékoztatást ad a filmforgalmazás tervfeladatairól, az időszerű tennivalókról, rendszeresen közli a mozi-forgalmazás községi statisztikai adatait. Mozgósító szerepe az értékelések felhasználása alapján érvényesül. Közli a jó módszereket, tapasztalatokat, és ezzel segíti a községi népművelési munka irányításával foglalkozók munkájának eredményességét. Jelentős hozzájárulást biztosít a községi népművelés munkájához.

4. *Múzeumi kiadványok*, a múzeumi munka egyes kiállításairól, jelentős területéről adnak népszerű, de alapos tudományos tájékoztatást. Az elmúlt évben megjelent a Pécsi Kőtár 5 000, a Pécsi későrómai sírépítmények 3 000 példányban. Második kiadásban jelent meg a Zsolnay-kerámia című kiadvány, mely a Zsolnay-múzeum gazdag anyagát ismerteti.

Népművelési és kulturális életünk jelentős értékei a múzeumi kiadványok, s a gyakorlati népművelésben is eredményesen hasznosíthatók. A múzeum ez évi tervében szerepel a régészeti kiállítás kalauza 3 000; a néprajzi kiállítás kalauza 5 000, és a búsójárás Mohácson 5 000 példányban. A múzeum kiadványai megyénk kultúrtörténeti emlékei megismerésében jelentős helyet foglalnak el.

5. A *Megyei Könyvtár* időközönként könyvet ajánló jegyzéket ad ki az olvasás elősegítésére, a Járási Könyvtárak pedig könyvtári tájékoztatót a járás. könyvtári munkájáról. A könyvtári kiadványok könyvtárakban megtalálhatók, az olvasómozgalom eredményeinek növeléséhez adnak szakmai és módszertani tanácsokat. A Művelődési Kiadványok olvasása és megismerése a művelődés minden területén új eredmények megvalósítását teszi lehetővé.

HÍREK ISKOLÁINK ÉLETÉBŐL

Baranya megye Tanácsa V. B. Művelődésügyi Osztálya mj. városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya támogatásával a Pécsbányatelepi Általános Iskolában tapasztalatcserét szervezett Mohács, Siklós, Szigetvár, Komló általános iskoláinak ipari gyakorlati foglalkozást oktató nevelői részére a központi műhelyek működése, valamint a központi műhelyek továbbképzést segítő munkájának megismerése és propagálása céljából. Hasznos tanulságokkal zárult a központi műhelyek feladatainak megismerése, valamint a gyakorlati foglalkozást oktató nevelők munkájának segítése szempontjából.

*

Az általános iskolai mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás tanításának szemléltetése tétele érdekében az Országos Pedagógiai Intézet felkérésére kísérletező és szemléltetési eszköz készítő munka folyik a megye 26 általános iskolájában. (Himesháza, Kaposszekcső, Csikóstöttös, Lánycsók, Szentlőrinc, Bóly, Mágocs, Harkány, Palotabozsok, Bükkösd, Szederkény, Máriagyűd, Villány, Vókány, Bogád, Uj-Mohács, Dunaszekcső, Véménd, Kémes, Bakóca, Pécsvarad, Mecseknádasd, Sásd, Almamellék, Magyarbóly, Görcsöny.)

*

A Mohács Belvárosi Általános Leányiskola és a Külvárosi Általános Iskola az elmúlt évben jelentős társadalmi munkával és a városi tanács v. b. művelődésügyi osztálya anyagi támogatásával korszerű iskolai műhelyt létesített. A társadalmi munka értéke 185 026 Ft volt.

*

1963. január elsejével négy általános iskolai napközi otthonos csoporttal bővült a napközis hálózat. Az újabb csoportok négy nagyobb cigánytelepülésű községben indultak be: Versenden, ahol így két csoporttal működik már a napközi otthon, Kölkeden, Ocsárdon és Hosszúhetényben, ahol eddig még nem volt napközi otthon.

*

1963. február elsejével még újabb négy csoporttal bővült a napközis csoportok száma, felerészben önerőből: Sásd 1, Selye 1, és Mohács város 2 csoporttal.

*

Komlón a tanácsi, párt és tömegszervezetek már tevékenkednek a dolgozók iskolái jövő évi beiskolázásának előkészítésén.

*

A szigetvári járásban a 295 cigány tankötelesből 280 rendszeresen jár iskolába.

*

Apátvarasdon a 10 cigánytanuló tanulmányi átlaga teljesen egyszintű a többi tanuló eredményével. Az iskolának két kitűnő rendű cigánytanulója van.

*

A megyében az 1962. évben tankötelesek iskolába járásának elmulasztása miatt összesen 264 szabálysértési eljárás történt — főleg a cigánygyermek hiányzásai miatt. Legtöbb eljárás a sásdi járásban volt, 73 esetben.

*

Az idén befejeződik a pécsváradi 12 tantermes iskola építése, amelynek 8 tantermében az általános iskola, 4 tanter-

mében pedig a gimnázium nyer elhelyezést. Az építkezés teljes költsége 7 millió 850 000 Ft.

*

Az idén elkezdjük a komlói 12 tantermes gimnázium és 80 férőhelyes diákotthon építését. Az építkezés 1964. évben nyer befejezést. Az építkezés teljes költsége 12 400 000 Ft.

*

150 fősre bővítjük a balatonberényi gyermeküdülőt. Az építkezést 1962 októberében kezdték el és 1963 májusára fejezik be. A bővítéssel a gyermeküdülő korszerű konyhát, előkészítőt és raktárat kap. A volt/konyhahelyiségeket hálótermékké alakítjuk át.

•

•

Az első gyermekvédelmi körzet (Baranya, Tolna, Somogy, Zala m.) gyermekotthonaiban szolgálatot teljesítő gondozónők és ápolónők részére kétnapos értekezletet tartottunk Csertőn 1963 február 10—11-én. Mindkét napon orvosi és egészségügyi előadásokat hallgattak, valamint gyakorlati foglalkozásokat végeztek a hallgatók.

*

Mohácson a gyógypedagógiai iskolában 1963. március elsején új napközi otthonos csoport indult. Ezzel megoldjuk Mohácson a nevelőszülőkhöz kihelyezett állami gondozott gyermekek foglalkoztatását és étkeztetését.

A NÉPMŰVELÉS HIREI

A villányi községi tanács nagy gondot fordít a családi ünnepek színvonalas megrendezésére. Több ezer forint értékű felszerelését nemcsak helyben, hanem vidéken is felhasználják, kölcsön adják a szomszédos községek tanácsainak is. A családi ünnepek színvonalas megrendezésének tulajdonítható, hogy a környező községekből is Villányban esküsznek a fiatalok. A tanács az ünnepegről magnószalagra felvett műsort az ifjú párnak ajándékozza.

*

A megyei mezőgazdasági szakkbizottság félévi ülésén elhatározta, hogy mintha szakköri terveket állít össze a következő népművelési évad előkészítésének időszakára. A minta-terveket úgy készítik, hogy előzőleg tanulmányozzák egyes szakkörök programját és a végzett munka tapasztalatainak felhasználásával, az illető tsz profiljának megfelelően állítják össze a foglalkozási terveket.

*

Jólsikerült tapasztalatcsere zajlott le Bolyban a megye honismereti szakkörvezetőinek részvételével. Málík László igazgató és a Magyarlakai házaspár nyújtott értékes tájékoztatót a helyi szakkör munkájáról. A résztvevőket dr. Vargha Károly főiskolai adjunktus tájékoztatta a honismereti szakköri mozgalom legfontosabb feladatairól.

*

Siklóson rendezte meg a Népművelési Tanácsadó a tsz-akadémia vezetők továbbképzését, ahol dr. Horvai Viktor, a Műtrágya és Növényvédőszer Értékesítő Vállalat

vezetője mintaelőadást tartott. Az előadást módszertani vita követte.

*

A Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó a megyében tevékenykedő gyermek-táncoktatók részére március hó folyamán két egész napos foglalkozást tartott. A továbbképzésen résztvevők megtekintették a Szabó István Úttörőház „Gyermekország” című játékos, táncos műsorát is.

*

Baranyában 1962. évben a könyvtári olvasók száma 52 754 volt. A kölcsönzött kötetek száma 936 971. Egy olvasóra átlag 18 kötet könyv olvasása jut.

*

A Művelődési Autó az 1962. évben 100 alkalommal tartott kölcsönzést a megye kisebb községeiben. 770 olvasó összesen 6666 kötet könyvet kölcsönzött. Egy kölcsönzés alkalmával átlag 65—70 olvasó jelent meg. Az autó közreműködött a megyei tanács művelődésügyi osztálya szervezésében rendezett központi előadások előadóinak kiszállításánál. Ezenkívül a népművelési évben saját rendezésben is tartott ismeretterjesztő előadásokat főiskolai hallgatók közseműködésével.

*

A községi tanácsok és a könyvtárak helyes kapcsolatát dicséri, valamint a „Könyvbarát-mozgalom” eredményességét mutatja, hogy az elmúlt évben több községi könyvtárunk új helyiséget kapott. A pécsi járás területén: Gerde, Kozármisleny, Pogány, Keszű, Szemely községeiben a könyvtárat a klubhelységben helyezték el. Baksa könyvtára önálló helyiséget ka-

pott, s a községi tanács 5000 forint értékű berendezést is vásárolt a könyvtár részére.

*

A megyei könyvtár nagy gondot fordít a megye területén működő könyvtárosok képzésére. Az év folyamán a megyéből 13 községi könyvtáros tette le az alapfokú szakvizsgát.

*

A Baranya Megyei Könyvtár — a Művelődésügyi Minisztérium megbízása alapján — négy megyére kiterjedően végzi a Középfokú Könyvtárosképzést. Az 1962—63-as tanévben 29 elsőéves, 19 másodikéves hallgatója van a tanfolyamnak.

*

Az olvasószolgálati propaganda munkát dicséri, hogy 1963. február 1-én az újon-
több, mint 1962. év azonos időszakában beiratkozottak száma 2300, 200-zal

*

A Megyei Könyvtár a Moziüzemi Vállalattal együtt Van Gogh életrajzi filmjének előadása alkalmára kétszínymású röplap-bibliográfiát adott ki, melyet a Moziüzemi Vállalat a bemutatóval egyidőben az egész megye területén terjeszt.

*

Az ócsárdi Hazafias Népfront tagjai lelkesen támogatják a könyvtár munkáját. Társadalmi munkában 8 részes falipolcot készítettek, megjavították a régi könyvszekrény polcait. A könyvtár nem

Előadást hallgatnak az ócsárdi cigányok

A megyei könyvtár és a Könyvbarátmozgalom Operatív Bizottsága november 7-én ünnepélyes keretek között jutalmazta meg a megyében legjobban működő községi könyvtárosokat.

*

A Megyei Könyvtár kölcsönzőjében az átíratkozások nagy lendülettel folynak.

rendelkezik tüzelővel, de az olvasók társadalmi úton tüzelőt is juttatnak a könyvtárnak és minden kölcsönzéskor meleg van.

*

Sikeresen folytatja a tavasszal megkezdett falujárását a Komlói Bányászjai az ősszel tizenkilencszer szerepeltek.

Együttes. Az együttes művészeti csoport-
Felléptek Felsőmindszenten, Bakócán,
Magyaregregyen és Szászváron.

*

Több mint 1000 tagot számlál már a
Komlói Művelődési Házak ifjúsági klub-
ja. A klubélet kialakítását hatékonyan
segítette a városi KISZ bizottság. A tán-
cos klubesteken kívül a legnépszerűbbek
azok a klubnapok, amikor meghívott mű-
vészek, műszaki szakemberek, a város
vezetői találkoznak a fiatalokkal. Decem-
berben a városi pártbizottság első titká-
rával, Dittrich Józseffel, januárban pe-
dig Kende Sándor pécsi íróval beszélget-
tek, vitatkoztak a klub tagjai.

*

A Képcsarnok Vállalat állandó bemu-
tatótermet nyitott Komlón. A kiállítás
nagy érdeklődésnek örvend. Nemcsak a
vásárlók látogatják. A népművelők jól

hasznosítják ezt a kitűnő lehetőséget. Kö-
zös tárlatlátogatást szervezett az ifjúsági
klub és az alsó tagozatos szakmai munka-
közösség.

*

A komlói városi tanács népművelési
irányításával. A filmvetítéssel egybekötött
őszi ismerettejlesztő előadásoknak 90—100
látogatója volt. Tavasszal az iparműszaki
osztállyal együttműködve házépítési ta-
nácsadást rendeznek a lakótelepen.

*

Befejezték Mohácson az újvárosi cső-
vázás művelődési otthon építését, melyet
teljes mértékben társadalmi munkával
hoztak létre.

*

A mohácsi Bartók Béla Művelődési
Házban ünnepélyes megnyitó után meg-
alakult a nyugdíjasok klubja.

*

Készült 900 példányban
Kiadja a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya
Felelős kiadó: Bernics Ferenc
63-1186 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső